James Caterly

ROMÂNII

traducere făcută
de
EUGEN LOVINESCU

cu opt Fotogravuri afară de text.

LIBRĂRIA SOCEC & Co.
BUCUREȘTI

www.dacoromanica.ro

James Caterly

ROMÂNII

traducere făcută
de
EUGEN LOVINESCU

cu opt Fotogravuri afară de text.

TIPOGRAFIA M. SAIDMAN, FOLTICENI.

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA GEOGRAFIEI ŢĂRILOR DACO-ROMANE.

La miazăzi şi la răsaritul podişului Transilvaniei se întinde o ţară, care, prin terase succesive, se scoboară până la mare, până la Prut la răsărit, până la Dunărea la miazăzi. Ea cuprindea Moldova şi Muntenia, desemnate de convenţiile diplomatice sub numele de Principatele Dunărene.

Această ţară e *Dacia Cesarilor*: *România de astăzi.*

Adăpostită sub arcul muntos al Carpaţilor, ea e formată aproape în întregime de terenurile de aluvioane, ce au umplut încetul cu încetul vechiul golf al Mărei Negre. Hotarele sale sunt destul de nesigure dinspre miazăzi şi răsărit.

Prutul, în adevăr, nu e hotar politic: numeroşi Români locuesc de ccalaltă parte a fluviului. Cât despre Dunărea, dacă poate face un hotar pentru

www.dacoromanica.ro

Muntenia ,din pricina greutăţii ce e de a comunica de la un ţărm la altul, în cele mai multe părţi ale cursului său, am fi întemeiaţi să-l consideräm poate în chip şi mai drept ca artera principală a unei regiuni, care, mărginită la nord de arcul munţilor Carpaţi, ar fi, în mod simetric, mărginită la sud de munţii Balcani.

Istoria n'ar contrazice această interpretare a geografiei. Spre sfârşitul veacului al V, astfel cum se va vedea mai departe, Romanii mistuiseră pe Daci ca şi pe Slavi, Sârbi, Polonezi, Bulgari, ce se adăpostiseră în Carpaţi. Ei primiră organizaţia politică a Slavilor şi întemeiară împreună, în 679, cel dintâi imperiu bulgar. Acest imperiu, format de ţările din sudul Dunării, unde se născuse, se întinse şi peste Dacia Traiană; multă vreme soarta Bulgariei fu legată de cea a Valahiei, şi imperiul Asanilor le uni în secolul al XIII-lea. Ori cum, şi pentru a ne mărgini numai la ţările pe care regatul actual al României le coprinde în hotarele sale politice, ne aflăm în faţa unor ţinuturi a căror unitate geografică e adâncă. Intre cele două parţi ale regatului României, Moldova şi Muntenia, e, dacă nu identitate, cel puţin o analogie foarte lămurită.

După cum Muntenia se scoboară în amfiteatru

www.dacoromanica.ro

până la Dunărea printr'o serie de munţi, de dealuri şi de văi, tot astfel în Moldova se întâlnesc pe rând, de la Carpaţi până la Prut, muntele, dealul şi valea.

Pământul uneia ca şi al celeilalte au scăpat de prefaceri geologice şi nici un cataclism n'a venit să tulbure înceata aşezare a stratelor aluvionale.

Această analogie de structură generală între Moldova şi Muntenia ne explică şi unirea lor finală.

Nu voim totuşi să spunem că n'ar fi între ele şi deosebiri simţitoare. Destul de asemănătoare pentru a săvârşi contopirea lor într'o zi, ele au totuşi fiecare trăsături în deajuns de pronunţate pentru a nu ne mirá că viaţa lor s'a desfăşurat atâta timp paralel fără a se amesteca laolaltă.

Una e mai înrudită cu lumea mediteraniană, cealaltă cu lumea continentală. Moldova aparţine aproape cu totul acesteia din urmă; stepa rusă începe de aici. Muntenia, din potrivă, prin clima sa, prin vegetaţia sa are toate caracterele unei regiuni de transiţie între Europa continentală şi zona medeteraniană.

Geografia ne arată deci pentru ce Moldova şi Muntenia au trăit atâta timp o viaţă deosebită şi pentru ce au sfârşit prin a se uni. Ea ne spune de asemeni în ce chip s'a făcut această contopire şi

www.dacoromanica.ro

în folosul cărei ţări din România,

Intinsele câmpii ale Moldovei, unde nici un accident de teren nu îngăduia de a organiza o opunere, fură în de lungul mai multor veacuri prada năvălitorilor barbari. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu Valahia de la răsăritul Oltului, numită *Valahia mare* sau Muntenia. Numai regiunele muntoase, aşezate de cealaltă parte a acestui rîu, cunoscute sub numele de *Oltenia* sau *Valahia mică* îngăduiră vechilor colonii ai lui Traian un adăpost sigur împotriva valului năvălirilor. Când însă aceste năvăliri încetară, Românii se scoborâră spre vale, aşa că unirea Valahiei se făcu în folosul Munteniei şi nu în acel al Olteniei. Un geograf ne dă pricinele acestui fenomen [1]).

«Mai întinsă, mai variată ca înfăţişare, cu contraste mai isbitoare de cât Oltenia, Muntenia a fost multă vreme mai puţin vecină de unitate. Viaţa i s'a concentrat mai întâi în regiunea dealurilor; colonizarea stepelor a terasei de jos diluviale e un fapt destul de recent. In timp ce populaţia românească se scoboara încetişor spre Dunărea, capitalele politice se schimbau şi ele şi metropola Munteniei, devenită pe rând cea a Valahiei şi cea a regatului României, se găsi aşezată la porţile Ba-

1] E de Martonne p. 192.

www.dacoromanica.ro

răganului. Acesta e simbolul unei evoluţii care a adus supremaţia Munteniei asupra Olteniei, supremaţie economică ca şi politică, datorită punerii în valoare a câmpiilor roditoare, mult timp necultivate, cât şi exploataţiei bogăţiilor minerale necunoscute dincoace de Olt şi desvoltării căilor de comunicaţie într'o regiune deschisă pretutindeni năvălirilor ca şi circulaţiei comerciale».

Astfel, pricinile ce odinioară au întârziat desvoltarea Munteniei, făcură în zilele noastre dintr'ânsa organul precumpănitor al corpului reconstituit prin Unirea Moldovei şi a Munteniei.

Mulţumită Munteniei, Valahia câştigă locul de frunte în unirea principatelor şi capitala sa deveni capitala Regatului României. Şi nici nu ne-am putea mira. «Mai întinsă şi mai populată de cât Moldova şi Dobrogea, ea e deasemenea mai românească în întregime; rasa e mai curată; neatârnarea politică s'a înfăptuit aici mai curând. Mai lesne de străbătut în toate direcţiile, mulţumită câmpiilor întinse care uşurează circulaţia de la răsărit la apus, şi văilor sale ce sunt căi firești de la nord la sud, Valahia e adevărata stăpână a Dunărei de jos, şi a fost în totdeauna un loc de întretăiere însemnat al drumurilor Orientului. Acestei situaţii i-a datorit ea multă vreme soarta ei nenorocită,

www.dacoromanica.ro

disputată de puterile dușmane ce o înconjurau și neîncetat călcată în picioare de armatele vrăşmaşe; acestei situaţii însă îi datoreşte şi prosperitatea de astăzi, mai ales acea a marelor ei oraşe şi în deosebi a Bucureştilor, capitala foastei Valahii şi a regatului actual al României [1])».

Istoria principatelor române decurge într'o largă măsură din configuraţiunele lor geografice.

Carpaţii au făcut solul României prin materialurile smulse din coapsa sa, transportate şi depuse puţin câte puţin de ape până ce au umplut valea dunăreană. Istoriceşte, ei au păstrat naţionalitatea Românilor, dându-i un adăpost în creştetul lor în zilele năprasnice ale năvălirilor barbare.

O privire repede asupra istoriei populaţiilor ce s'au succedat pe pământul României şi care au închegat rasa Română, ne va îngădui să ne dăm mai bine seama despre acest lucru.

1] E de Martonne p. 341-342.

www.dacoromanica.ro

OVIDIU
Biblioteca națională din Paris

mp h.W.ttmann

www.dacoromanica.ro

I.
DACII.

România de astăzi fu locuită mai întâi de Geţi şi de Daci. Aceştia erau un popor de păstori şi poate de agricultori, ce creşteau cai renumiţi. Ei explotau de asemeni minele ce se găseau în deosebitele locuri ale teritorului lor.

Romanii îi cunoscură de timpuriu; Horaţiu, Virgiliu ne vorbesc în versurile lor, şi Cesar şi Tacit in *Comentariile* şi *Analele* lor. Ei sunt unanimi în a le lăuda îndrăzneala şi cruzimea.

August alese ţara Dacilor pentru a exila pe Ovid, care petrecu aici cei din urmă opt ani ai vieţii sale, unde şi muri. Corpul său fu îngropat într'o mică localitate aşezată pe ţărmul Pontului Euxin.

Ovid, supranumit Naso, fu unul din cei mai celebri poeţi romani din veacul lui August. Poet din cea mai fragedă tinereţă, încarcat de harul unei mari averi, el părăsi Italia pentru a visita ţara lui Homer, a lui Sofocle, a lui Euripide. El merse să-şi primble visurile şi privirea proaspătă a celor două zeci de ani ai săi, pe Partenon, pe Acropole şi pe ruinele Troiei. Intors la Roma, el rămase aici pâ-

www.dacoromanica.ro

nă la vârsta de 50 de ani, dându-se cu totul cultului muzelor şi plăcerilor lumeşti. In răstimpul acestor ani Ovid scrise diferite poeme: *Metamorfosele*, *Fastele*—*Remedia Amoris*—*Heroidele* — opere în care sunt de admirat fantezia poetului, inspiraţia lui uşoară şi capricioasă, sburând peste epoce şi forme, şi mai ales un spirit original, cu totul roman, amestecat cu necredinţa unui filozof ce se înveseleşte în dauna Zeilor.

Linguşit de barbaţi, indrăgit de femei, bine văzut la curtea lui August, prieten al lui Virgiliu, al lui Horaţiu, al lui Tibul, al lui Properţiu, Ovid deveni celebru: Roma îi deschisese toate căile gloriei, când o lovitură de trăsnet izbi deodată existenţa lui fericită, închegată din muncă, din succese şi din nădejde în viitor. Un decret al Impăratului, dat din motive ce nu ne sunt cunoscute, îl exilă pe ţărmurile Marei Negre. Trist, desperat, el plecă în exil unde rămase opt ani, murind de supărare, nemângâiat de disgraţia lui.

Primblându-se pe aceste ţărmuri goale şi triste

1) In 1661, Racine (care avea 21 de ani) după o tragedie *Amasis*, al cărei subiect nu-l cunoaştem, se ocupă de o tragedie asupra dragostelor lui Ovid :

Am făcut, scrie el unui prieten al său, am refăcut şi desăvârşit întreg planul meu. Am făcut tot ce mi-a însemnat D-ra de Beauchateau, pe care o chem a doua Iulie a lui Ovid. Pe lângă asta, am citit toate operile eroului meu, compunând chiar şi câteva versuri . . »

www.dacoromanica.ro

ale gurelor Dunării, locuite de Daci,

Barbarus hic ego sum quia non intelligor illis,

strigă el cu durere în una din elegiile sale. El petrecu cei opt ani de exil, cugetând la prefacerile omeneşti şi mângâindu-şi singuratatea, scriind ale sale *Tristia* şi *Epistolae ex Ponto*, elegii pline de farmec, de melancolie şi de desperare. Durerea lui cea mai crâncenă, spunea de curând un distins scriitor, era frica de a nu fi uitat în Roma, lăsat la o parte de acei ce împart faima sub porticele Termelor.

Nu se cunoaşte hotărât localitatea de la Marea Neagră, în care Ovid a fost exilat. Românii pretind că fu la Constanţa (vechiul Tomis) unde i-au şi ridicat un monument de marmură; însă prinţul de Ligne, care călătorea în sudul Rusiei şi în Provinciile supuse Turciei, scrie D-nei de Coigny (Iunie 1787) din oraşul Parthenizza:

« De pe ţărmul argintat al Mărei Negre; de pe ţărmul celui mai larg râu în care se aruncă toate torentele Tczetterdamului; de la umbra celor mai groşi nuci ce există; de la piciorul stâncei unde se vede încă o columnă, tristă rămăşiţă a templului Dianei; din stânga stâncei de pe care Thoah arunca pe străini; din locul cel mai frumos şi mai interesant din lume scriu aceste rânduri.

www.dacoromanica.ro

Aici scria poate Ovidiu, aici poate stătea el, unde sunt eu. Elegiile lui sunt din Pont; iată Pontul Euxin. Locul acesta a aparţinut lui Mitridat, regele Pontului, şi cum locul exilului lui Ovid e destul de nesigur, am mai mult drept să cred că e aici. Da, e Parthenizza, al cărei nume grec ce era Parthenion, şi însemna fecioară, a fost schimbat de accentul tatar; e acest faimos cap unde s'au petrecut atâtea lucruri; aici mitologia aprindea imaginaţia. . . .

. . . . . .

Ce fac deci aici? Sunt prisonier turc? Sunt aruncat pe acest ţărm de un naufragiu? Sunt exilat ca Ovidiu de vre'o curte sau de pasiunele mele?»

. . . . . .

Ţara Dacilor fu totuşi alt ceva de cât un loc de exil.

In anul 86 înainte de Christos, Dacii pângăreau hotarele răsăritene ale imperiului Roman. După ce au trecut Dunărea, ei veniră să ocupe Mesia, provincie romană. Impăratul Domiţian, în fruntea unei armate alergă s'o apere. Intre Daci şi Romani răsboiul fu aprig; greu şi anevoios prin munţii Mesiei, el se prelungi patru ani. Decimaţi şi sleiţi, Romanii trebuiră să bată în retragere şi să semneze o pace ruşinoasă..

www.dacoromanica.ro

MONUMENT RIDICAT LUĬ OVIDIU LA CONSTANȚA (VECHIUL TOMIS)

www.dacoromanica.ro

A răsbuna această înfrângere, a reda cinstea armatelor sale, a ridica în ochii «Barbarilor» prestigiul Romei, a pune capăt năvălirilor lor primejdioase şi ameninţătoare, acestea erau îndatoririle pe care Imperiul le impunea lui Traian, urcându-se pe tron. Cu răbdare el luă toate măsurile şi făcu pregătirile pentru o viitoare expediţie, cu răbdare aşteptă un pretext pentru a declara războiu Dacilor. Acest pretext se prezentă în anul 101, cu prilejul unui tribut pe care Decebal, regele Dacilor, îl decretase impotriva Romanilor rămaşi la Dunăre. Răsboiul era de neînlăturat. Traian se îndreptă spre Dacia. Decebal îşi apără ţara cu o energie, cu o îndrăzneală şi o stăruinţă neînfricoşată, pe care istoricii au semnalat-o, însă strategia generalilor romani a sfârşit prin a triumfa; Decebal fu silit să ceară pacea. Traian răsbunase înfrângerea lui Domiţian.

— Invins dar nu încă supus, Decebal nu întârzie a pregăti o coaliţie împotriva imperiului roman. Timp de cinci ani, el lucră pentru a răscula mai întâi pe Parţi, apoi popoarele vecine cu Dacia. Această coaliţie ameninţătoare sili pe Traian se meargă din nou împotriva Dacilor. In fruntea unei numeroase armate, oţelite, Traian străbate Panonia,

www.dacoromanica.ro

soseşte la Dunărea, aşterne peste fluviu un pod,[1] care trebue să-i uşureze drumul şi pătrunde în Dacia. O luptă eroică se încinge atunci între armatele dace şi romane, ce durează unsprezece luni. Invins, simţindu-se pierdut, prevăzând soarta ce-i aştepta ţara şi ne vrând să-i supravieţuiască, Decebal îşi dădu singur moarte. Acest erou era sufletul Daciei; murind el, Dacia dispărea, prefăcută în provincie romană.

Numele lui Decebal străluceşte de o vie lumină în analele ţărilor Dunărene; el e o figură însemnată în istoria acestei epoci; lungele şi glorioasele lupte susţinute împotriva armatelor romane, îndrăsneala lui neînvinsă, talentele sale militare, dragostea de patrie căreia îşi jertfi viaţa, fac dintr'ânsul un om superior. El figurează în istorie ca cel din urmă vlăstar al unui neam valoros.

Dacii trebuiră să se şteargă dinnaintea Romanilor lui Traian. *Să se şteargă* nu e o simplă metaforă; nu se ştie în adevăr ce au devenit Dacii, căci n'au lăsat după ei nici o urmă.

Poezia ca şi arta a păstrat totuşi amintirea Dacilor; se pot cita aci cele două strofe din *Pelerinagiul lui Childe Harold*, (cântul al II-lea) în care în

1) Podul construit de Traian fu tăiat în 117 de Adrian. Când apele Dunărei sunt scăzute se zăresc şi astăzi ruinele şi rămăşiţele sale.

www.dacoromanica.ro

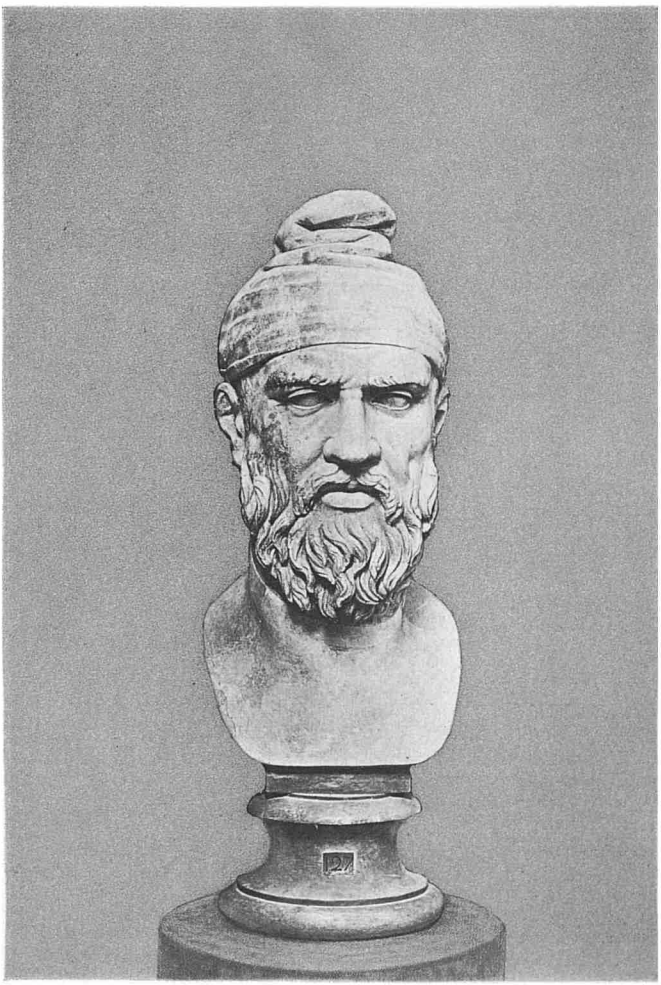

UN PRINS DAC
Muzeul Vaticanului

Imp Ch Wittmen

www.dacoromanica.ro

faţa celebrii statui a *Gladiatorului murind* (din Vatican), Byron evocă durerile exilului şi martiriul victimelor jertfite în jocurile sălbatice de circ:

«Am dinaintea mea gladiatorul murind; el se sprijine în mână; fruntea lui bărbătească spune că primeşte moartea, dar că luptă împotriva agoniei şi capul i se pleacă din ce în ce mai mult pe coastă, cele din urmă picături de sânge se scurg încet din rana roşie şi cad grele, una câte una, ca cele dintâi picături ale unei ploi adusă de furtună; acum ochii lui văd arena învârtindu-se, — a murit înainte de a fi încetat strigătele supraomeneşti ce salută pe nenorocitul învingător..

Le a auzit dar nu le-a ascultat,— ochii i-au urmărit inima, şi inima-i e departe, puţin îi pasă de viaţa pe care o perde, îi pare rău numai de coliba lui sălbatică de la ţărmurile Dunării, unde joacă copiii lui «barbari», unde locueşte mama lor, născută în Dacia,— in timp ce el e măcelărit pentru bunul plac al Romanilor. Toate aceste gânduri se grămădesc într'ânsul până să-şi dea cea din urmă suflare. Peri-va fără să fie răsbunat? — Sculaţi-vă, Goţilor, şi potoliţi-va mânia!».

www.dacoromanica.ro

BUSTUL LUI TRAIAN.

Bustul lui Traian este aşezat în muzeul Chiaramonti din Vatican, în mijlocul coridorului, zis al lui Bramante. De proporţii fireşti, capul e în bazalt negru. Platoşa şi chlamida sunt în alabastru înflorit. Nimic nu e mai expresiv de cât capul lui Traian. El arată bunătate în deşteptăciune şi firesc în măreţie; cutele gurii şi ale frunţii, ochii lui mari, deschişi ne zic întreaga istorie a acestui inimos împărat.

www.dacoromanica.ro

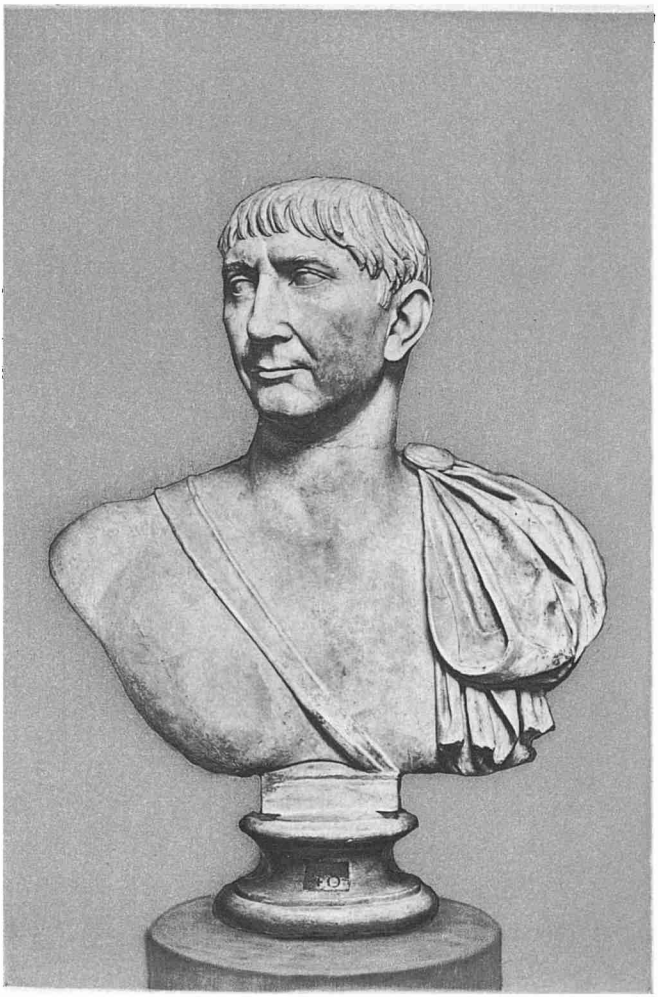

BUSTUL LUI TRAIAN
Muzeul Vaticanului

n.p. h.Wittma

www.dacoromanica.ro

COLUMNA LUI TRAIAN.

După ce Traian învinse pe Daci, chemă la el pe celebrul arhitect sirian Apollodor, şi-i porunci să deseneze un for care să întreacă în măreţie, tot ce se văzuse până atunci. Apollodor construi forul ce poartă numele lui Traian, dându-i 365 de metri de lungime şi 166 de lăţime. Pentru a obţine însă acest spaţiu, trebui să tae o parte din muntele Quirinal. Piaţa formă un paralelogram, şi fu înconjurată de un măndru portic cu coloane. La capătul din spre nord, arhitectul clădi un templu; la sud o basilică cu 5 aripi despărţite prin patru rânduri de coloane. La cele patru unghiuri ale pieţei, ridică arcuri de triumf, şi, în sfârşit, înaintea templului, la distanţă de 20 de metrii, ridică o coloană triumfală, închinată lui Traian de Senatul Roman, în anul 99 înainte de Chr. E lesne de închipuit ce măreaţă privelişte trebuia să aibă forul, mai cu seamă dacă ne gândim la bogăţia materialului pe care îl întrebuinţase Apollodor. Frontoanele, cornişele acestor deosebite edificii erau împodobite de marmurele cele mai rare şi cel mai preţios lucrate; treptele basilicei erau în galben antic masiv, piaţa era împodobită de statui de bronz aurite, columna era în marmoră de Carrara. Astfel încât, când împăratul Constantin văzu forul lui Traian pentru întâiaşi dată, rămase înmărmurit de admiraţie, ne ştiind, zice Ammian Marcellin, dacă avea dinaintea lui o operă de mâna omenească, ori o creaţie a zeilor.

Columna lui Traian e singura rămăşiţă din antichitatea romană, care să se fi păstrat în întregimea sa, aşa că după aproape 18 veacuri, ea e încă în picioare neatinsă, şi atât de neperitoare cât pot fi lucrurile omeneşti. Această co-

www.dacoromanica.ro

lumnă are 44 de metri înălţime, de jos şi până la extremitatea statuei, ce o domină, şi care e la nivelul muntelui Quirinal. Proporţiile sunt foarte frumoase; ele au fost reproduse aproape în columna din piaţa Vendôme din Paris. Soclul are 1 metru, piedestalul 4 m. 67, trunchiul columnei cu baza şi capitelul 30 metri, piedestalul statuei are 4 m. 67 şi statua 3 m, 66. Diametrul inferior e cu 0 m 38 mai mare de cât cel superior în cât să facă spre bază umflarea pe care o cere eleganţa oricărei columne. Cea a lui Traian e în marmură de Carrara şi se compune din 23 blocuri desăvârşit unite prin scoabe de bronz, ca şi cum ar fi dintr'o bucată. Deasupra capitelului e o terasă împrejmuită la care se urcă pe o scară învârtită, tăiată în bloc, şi care e luminată de 43 mici ferestruici. Columna e oare cum îmbrăcată pe din afară de un basso-relief în spirală, care ii face de 23 ori ocolul. E un poem în marmoră, ce sărbătoreşte victoriile lui Traian asupra Dacilor. Marşuri, popasuri, treceri de râuri, bătălii, triumfuri, toate epizoadele unei istorii militare sunt săpate într'un stil mândru, cam aspru chiar, aşa cum se cuvine unui astfel de subiect. Piedestalul e împodobit de trofee, de vulturi şi de ghirlande de o lucrare desăvârşită. De desuptul acestui piedestal a fost aşezată cenuşa lui Traian, într'o urnă de aur. Statuia de bronz aurit încununa altă dată vârful columnei, dar această statue fiind transportată la Constantinopole de împăraţii din Orient, Sixt al V o înlocui cu statuia în bronz a Sfântului Petre, ce se vede astăzi. El scoase la iveală şi piedestalul ce era îngropat în pământ.

In 1798, generalul Bonaparte dădu ordinul să se ridice columna lui Traian şi să fie transportată la Paris. Paul-Louis Courier, care făcea parte din armata din Italia, scria despre aceasta din Roma, 8 Ianuarie 1799, lui Chlewaski, Polonez de distincţie stabilit la Toulouse şi bun cunoscător în arheologie. După ce vesteji cu indignare pustiirile pricinuite de armata franceză, el spunea: « Tot

www.dacoromanica.ro

COLUMNA LUĬ TRAIAN DE LA ROMA

www.dacoromanica.ro

ce era la fraţii Chartreux, în villa Albani, la Farnese, la Onesti, în muzeul Clementia, la Capitol, e luat, jăfuit, perdut ori vândut. Columna lui Traian este însă tot aşa cum ai văzut-o».

Daunou, trimes comisar la Roma, scrie Directorului La Réveillère (30 Martie 1798) « Se pare că renunţaţi la columna lui Traian; în adevăr ar fi o întreprindere foarte costisitoare» Şi adaugă în altă scrisoare: «In general, cred că e bine să ne mărginim la cele 350 cutii; nu-i nici drept, ni-i politic de a înmulţi despoierile de această natură.»

Nu fără cuvânt am descris cu deamănuntul construcţia artistică a columnei lui Traian, şi am amintit împrejurările istorice ce se raportează la dânsa.

Această columnă nu e oare monumentul cel mai vechiu şi mai falnic din istoria Românilor? Cele 2500 figuri ce se mişcă în acest imens basso-relief nu sunt încă vii? Această sculptură istorică nu reproduce oare cu o însemnată fidelitate tipurile, costumele, amănuntele din viaţa Românilor din epoca noastră? Nu e ea singurul monument ce pomeneşte de Dacii dispăruţi?.

Cucerirea Daciei, victoria Romanilor amintita generaţiilor din zilele noastre de aceasta falnică mărturie supravieţuitoare: columna lui Traian. Is-

www.dacoromanica.ro

toria sbuciumată a acestei colonii romane, stabilită şi organizată pe un teritoriu cucerit. Veacurile de năvăliri, de lupte, de sclăvie ce avea de îndurat această familie latină, despărţită de metropola sa. Indrăsneala, energia ce desfăşură pentru a-şi apăra naţionalitatea, a-şi păstra până astăzi limba, obiceiurile, caracterul său originar; toate aceste amintiri, toate sentimentele de mirare admirativă ce deşteaptă acest lung trecut amestecat de glorie şi de nenorociri, vor deveni, după cum vom vedea mai departe, tot atâtea titluri pentru interesul şi simpatia marelor puteri ale Europei, când la Congresul din Paris aceste populaţii vor cere, in numele stravechii lor origini, dreptul la existenţă şi la independenţa.

In 1855, inaintea Congresului din Paris, prinţul George Stirbey, trimes în misiune de tatăl său, prinţul domnitor al Valachiei, pe lângă cabinelele din Viena, Turin şi Paris, nu uită de a aminti, într'o scrisoare adresată contelui de Cavour, legăturile de înrudire ce uniau România cu Italia şi de a pune drepturile istorice ale ţărei sale sub protecţia marelui ministru italian.

Reproducem aici un pasaj din această scrisoare.

www.dacoromanica.ro

Ex. S. D-lui CONTE DE CAVOUR

. . . . . .

. . . . . .

Doriţi, domnule Conte, să regăsiţi locuitorii vechii Rome dealungul vremilor? Doriţi să găsiţi pe Daci, aceasta naţiune dispărută după ce a fost învinsă de strămoşii voştri pe Dunărea? Veniţi în România prin nord, prin Transilvania. De la munţii Carpaţi la Dunăre şi la Marea Neagră, veţi găsi o populaţie de 7 la 8 milioane de locuitori, având un tip foarte original, vorbind cu toţii aceiaşi limbă, purtând cu toţi acelaşi costum, cântând cu toţii acelaşi arii naţionale, dansând cu toţii această «horă» străveche, ce se dansează în cerc pentru a imita, spune un poet grec, mersul astrelor în jurul soarelui. Priviţi pe ţăranii muncitori; jugul boilor lor sau al bivolilor lor negri, nu e de cât jugul din Laţiu; plugul lor, vechiul plug latin. Incălţămintele lor sunt nişte sandale de piele, legate pe dinainte cu o curea,— *opinca*, pe care o purtau cohortele romane în campanie. Portul lor? o haină pe deasupra unei cămeşe de case, căciula de oaie neagră pusă cu semeţie în cap, o piele de oaie brodată aruncată pe spate. Admiraţi aceste femei tine-

www.dacoromanica.ro

re şi bătrâne de o frumuseţe italiană cu corsagiul, fusta şi îndoitul lor şorţ, împodobit cu broderii; ascultaţi-i vorbind; nu auziţi latineasca populară, vechiul dialect al legiunelor romane? Opriţi pe unul din aceşti ţărani; întrebaţi-l: Cine eşti? din ce neam eşti? *Sunt Român*, vă va răspunde simplu şi fără a şoväi «Romanus sum».

Toate aceste sunt, d-le Conte, din zilele noastre şi au două zeci de veacuri. Recunoaşteţi că aveţi dinainte nişte stafiii din epoca Cesarilor— scoborâţi de a dreptul şi plini de viaţă de pe columna lui Traian. Sunt necunoscuţi de Europa; meritä totuşi de a nutri cugetarea D-v. şi de a preocupa inima D-voastre.

G. B. ŞTIRBEY

25 Februarie 1855

www.dacoromanica.ro

IMPERIUL BULGAR

Regiunea coprinsă între Carpaţi, Dunărea şi Marea Neagră se romaniză foarte repede: în timp ce nu se găseşte nicăeri urmă de cea dintăi civilizaţie a ţării, numeroase sunt, dimpotrivă, numele geografice sau ruinile monumentelor care mărturisesc inrâurirea Romanilor; numele de Severin, de Caracal, resturile podului lui Traian, îndoitul şi întreitul rând de întărituri construite de Traian în Dobrogea, linia neintreruptă de movile, de *tumuli* ridicaţi la distanţe regulate de aproape 400 de metri, ce străbate întreaga ţara, rămăşiţele de căi ce se observă şi astăzi încă povestesc în deajuns cât de simţită a fost stăpânirea romană.

Dar aceste colonii stabilite de Traian — ştim cu ce succes— se găseau pe calea pe care aveau s'o apuce năvălirile barbare; situaţia pe care o ocupau le expuneau înaintea întregei lumi apusene a fi bătute de acest val, ce se năpusti din Asia asupra Europei. Goţii fură cei dintăi năvălitori, care se folosiră de deschizătura Dunării, acest minunat

www.dacoromanica.ro

drum ce li se deschidea. Curând, Aurelian, spre 270, părăsi Dacia. După Goţi, veni rândul Hunilor şi al Gepizilor.

Puţin câte puţin, oraşele se dispopulară. Romanii se retraseră spre munţi şi căutară un adăpost în pădurile cu care erau acoperiţi. Ei se deteră vieţii nomade şi creşterei animalelor. Oltenia şi Transilvania fură prin excelenţă ţările unde naţionalitatea acestor Romani ai lui Traian se păstră curată de ori ce amestec cu năvălitorii asiatici. Şi în ziua de astăzi, tot în această partea a României se găseşte adevăratul tip latin.

Spre sfârşitul secolului al V-lea Romanii fură ajunşi în munţii lor de Slavi, Sârbi şi Poloni, ce veneau şi ei pentru a găsi un adăpost. Un amestec se stabili atunci între Romani, ce mistuiseră pe Daci, şi între Slavi. Cum însă Romanii, preocupaţi numai de a scăpa de năvălirile barbare, pierduseră în viaţa nomadă pe care o duseseră, toate noţiunile de organizaţie politică, ei le imprumutără în chip firesc de la Slavii cu care se găsiseră în atingere şi întemeiară cu dânşii un imperiu.

Intemeiarea în 679 a celui dintâi împeriu bulgar aduse o contopire mai intimă a elementului roman cu elementul slav. Stăpânirea acestui imperiu se întinse de la ţările din sudul Dunărei, unde

www.dacoromanica.ro

se născuse, până asupra Daciei-Traiane.

«Poporul Daco-Roman, zice un istoric, sfârşeşte prin a mistui elementul slavon şi naţionalitatea română se încheagă definitiv. Aceasta închiegare iese din amestecul tot mai adânc al celor trei elemente principale din care naţionalitatea română se compune: Dacul, Romanul şi Slavul, dintre care cel de al doilea mistui pe cel din urmă şi impuse poporului român caracterul etnografic al rasei latine.

Această influenţă bulgară se făcu simţită în literatură, în legislaţie şi în religie. Păturii păgâne a civilizaţiei primitive romane i se suprapuse un element creştin; credinţa în vechile divinităţi e înlocuită prin ritul ortodox slav. Limba slavă se introduce pretutindeni şi stăpâneşte până în veacurile XVI şi XVII, fie în manuscrisele evangheliilor, fie în actele judiciare sau în analele naţionale. Legislaţia e în parte scrisă, în parte nescrisă: scrisă ea ia numele slav de «*pravilă*» şi cuprinde orânduiri religioase; nescrisă, ea cuprinde legi civile, sociale şi i-a numele latin de *lege*. Multe din prescripţiile *legei* aveau întipărirea bizantină; Bulgarii, foarte civilizaţi, în adevăr, urmau în şcolile din Constantinopole, aducând de acolo dreptul bizantin.

Această cultură slovnică şi bizantină se desfăşură timp de mai mult de două veacuri la adăpostul

www.dacoromanica.ro

liniştii în care trăiră Slavii şi Românii de la 678-898. Cele două popoare intim amestecate, mulţumită alianţelor încheiate mai întâi de suverani, pe urmă de nobilii celor două ţări, începeau a se scoborâ spre câmpie, când năvălirea Ungurilor, înconjurând Carpaţii pe la nord, fu pentru dânşii un nou semn de spaimă. Românii fugiră la munţi, unde trăiră organizaţi după principiile politice ale Slovenilor, sub voivozi sau căpetenii de judeţ, şi sub Kneji sau căpetenii de sate. Dreptul pământului orânduia nu numai relaţiile lor private ci şi îndatoririle, pe care erau ţinuţi să le împlinească faţă de stăpânii lor. Românii desăvârşesc astfel constituirea naţionalităţii lor în munţii, ce le slujesc de adăpost.

Odată înarmaţi pentru luptă, înzestraţi cu o vitalitate îndestulătoare, ei se vor pogorâ spre câmpie, îndreptându-se spre Moldova şi Muntenia.

Persecuţiile îndreptate de Ungurii catolici, de la Ştefan cel sfânt, împotriva Românilor ortodocşi, hotărâră în 1290 descălicarea lui Radu Negru şi întemeierea Munteniei — ţara munţilor. Acest calificativ dat unei ţări de şes nu se poate explica de cât prin origina locuitorilor, care o locuesc de àcum înainte şi a rasei, al căreia leagăn fusese muntoasa Oltenie. In 1348 se întemeie Moldova.

www.dacoromanica.ro

Slavii din nord şi Grecii din Bizanţ cuprindeau sub numele de *Wlack* [1] sau *Wolosk* toate popoarele de origine romană. Turcii, popoarele vecine şi în urmă diplomaţia europeană, desemnează sub numele de *Valahia* această parte a coloniei Romane, mărginită la nord de întăritura firească a Carpaţilor, şi sfârşindu-se în sud la Dunăre. Numiră deasemenea Moldova, de la un râu numit Moldova, toată partea de o potrivă de Romană, aşezată la nord-est, începând din Bucovina şi mergând până la Prut. Fapt istoric destul de curios, cuvântul sau numele de *Valah*, n'a avut nici odată un corespondent în limba ţării.

Colonia Romană se întindea totuşi dincolo de aceste două provincii. Ea mai ocupa regiunea numită astăzi Bucovina, o parte din Transilvania, cunoscută sub numele de Ardeal şi o parte din graniţele Basarabiei. Pe ţărmul drept al Dunărei, ea pătrunsese în Macedonia, în Albania, şi în Tesalia.

Istoricii şi autorii au desemnat sub numele de Daco-Romani pe Latinii aşezaţi pe ţărmul stâng

1) D. René Pinon. care a făcut un studiu foarte serios şi foarte documentat asupra Macedoniei şi a ţărilor din josul Dunării, dă cuvântului de Valah, cu totul altă origine. Cuvântul Valah, scrie d-sa, este cuvântul latin *villicus*. Până în epoca lui Justinian, toată Macedonia vorbia latineşte. Barbarii desemnară cu vorba *villici*, valahii, pe cei ce aparţineau unei societăţi organizate—pe ţăranii latini. De asemeni în Moldova şi în Muntenia, Valahii erau cei *latinizaţi*; Tesalia s'a numit multă vreme Valahia-Mare. Românii sunt Daci vorbind latineşte.

www.dacoromanica.ro

şi sub numele de Cuţo-Vlahi pe cei ce se sălăşluiseră pe ţărmul drept al Dunării..

Tot solul acestor regiuni era de o minunată rodnicie, nu numai în părţile muntoase ci încă şi mai ales la câmp. Udat de mai multe râuri, ce curg aproape paralel de la Nord la Sud şi care se scoboară din Carpaţi: Oltul, Jiul, Argeşul, Siretul, solul are o pătură de *humus* de o mare adâncime şi de o bogată fertilitate.

Cei întâi care râvniră această bogată regiune fură Turcii. Lupte crâncene fură încercate de Români pentru a-şi asigura existenţa. In sfârşit se încheie între Muntenia şi imperiul Otoman în 1393 nişte *capitulaţii*. Sultanul trebui să se mulţămească cu un slab tribut de 300 de piaştri turceşti, în calitate de suveran.

In secolele XII şi XIII, în urma unor războaie fericite, se formase al doilea imperiu româno-bulgar, aşezat pe amândouă ţărmurile Dunării. Ca şi cel dintâiu imperiu bulgar, şi mai mult chiar de cât dânsul, acest imperiu suferi influenţa intelectuală şi morală a Bizanţului. Bulgarii pretinseră în multe puncte să imite pe Greci, vecinii lor: împăraţii din Bizanţ intrupau în ei puterea laică şi religioasă; acelaşi lucru îl făceau şi împăraţii bulgari. Impăraţii bizantini zideau mănăstiri; împăraţii bul-

www.dacoromanica.ro

gari voiră să fundeze şi ei. Daniile împăraţilor bizantini făcură şcoală în ţările române; şi aici existară mănăstiri libere, mănăstiri episcopale şi mănăstiri închinate [1] Curentul de idei şi de schimburi intelectuale ce se stabili între cele două imperii vecine aduse pe împăraţii bulgari, când aveau nevoe de oameni inteligenţi şi instruiţi, să facă apel la Grecii din Constantinopole. Astfel se găsi pregătită dominaţia fanariotă ce avea să atârne aşa de greu asupra Principatelor.

1) Asupra mănăstirelor închinate cf. Bibescu: *Le règne de Bibesco*, Paris Plon 1893. I. p. 60 sq.

www.dacoromanica.ro

III.

FANARIOȚII

La piciorul uneia din cele 7 coline ce făceau mândria vechiului Bizanț, se întinde de alungul Cornului de aur, o mahala numită a Fanarului. Această mahala care ne mișcă astăzi prin tristeța și liniștea ei pustie, a avut, într'o epocă îndepărtată, o istorie strălucită și agitată. Societatea sbuciumată a Imperiului: avocați, politicieni, profesori, negustori desfășurau aici o activitate politică, literară și comercială, în timp ce femeile desfășurau în saloanele lor eleganțele vieții orientale și întreținеau gustul artelor și al literaturei Greciei antice.

In această mahala, după luarea Constantinopolului, și căderea imperiului, creștinii învinși se grăbiră să se adune în jurul episcopilor, al sinodului și al patriarhului lor. Dintr'o zi în alta, Fanarul, acest focar de lumină, de activitate, de amintiri, de legende, deveni o insulă tăcută, înconjurată de barbaria sălbatică și de lenea nepăsătoare a Turcilor.

www.dacoromanica.ro

Condamnaţi a trăi alături de Mahometani, creştinii avură la început o situaţie grea, anevoioasă şi primejdioasă. Trataţi de renegaţi de fraţii lor din Tesalia şi din Epir, ce le imputau uşurinţa cu care îngăduiau jugul acestor barbari străini; de Turci, ei erau numiţi cu porecla dispreţuitoare de «ghiauri» şi urâţi, ca ne aparţinând religiei lui Mahomet. De ce mesteşugită prudenţă trebuiau să se înconjoare, pentru a putea trăi în siguranţă în Bizanţ! De ce înmlădiere, de ce discreţie trebuiau să se folosească pentru a-şi căuta în voe de afacerile lor! Ce ne mai pomenită umilinţă! Ce delicateţă de limbaj trebuiau să născocească pentru a câştiga îngăduinţa Turcilor!

Sultanii observaseră şi admiraseră activitatea, cultura, inteligenţa acestor ghiauri; însă, impinşi de mândria firească, pe care o ţineau de la caracterul lor cuceritor, unită cu o neîncredere generală ce venea de la inexperienţa lor în afacerile Europei, ei excluseră pe toţi aceşti creştini din administraţia şi politica lor, lăsându-i liberi de a-şi satisface spiritul lor de întreprindere în bancă şi în comerţ.

Astfel, pe când familiile creştine ce se făleau cu o străveche şi ilustră origine se închideau în casele lor părinteşti din Fanar, cu speranţa tainică de a ridica în tăcere şcolile lor distruse şi de a-şi

www.dacoromanica.ro

scăpa ceia ce mai putea rămâne din naţionalitatea lor, alte familii părăsiră ţărmurile Bosforului, se duseră să se stabilească în porturile principale ale Mediteranei, punând temeliile unor puternice case de comerţ, întreţinând un curent regulat de raporturi şi de interese cu fraţii lor din Constantinopole.

Episcopii din Bizanţ, din partea lor, împinşi de fanatismul religios, lucrau cu o patriotică stăruinţă a întreţine în aceste familii risipite cultul trecutului, a deştepta amintirea glorioasă a Imperiului învins, a trezi ambiţia acestor exilaţi, făgăduindu-le o renaştere şi o regeneraţie viitoare.

Plină de încredere în viitor, în fie care zi mai bogată, mai literată, mai rafinată, mai dibace în comerţ, mai cinstită în schimburile comerciale cu străinii, obişnuită cu limbajul popoarelor europeene, cu care negoţul o punea în atingere, colonia greacă din Fanar se distinse prin inteligenţa, unirea, ambiţia sa; ea câştigă prestigiu şi influenţă, sfârşind prin a se impune curând atenţiei diplomaţiei europeene şi prin a se strecura chiar în încrederea Guvernului Turcesc.

Ajunse o zi când patriarhul din Constantinopole se proclamă în chip oficial capul bisericei ortodoxe adică papă al Bisericei de Răsărit.

www.dacoromanica.ro

Bizanţul îşi supraveţuia.

Da, era Bizanţul, cu însuşirile şi visurile sale de mărire; dar deasemeni Bizanţul cu defectele sale prea cunoscute, nemăsurata sa subtilitate cu intrigile sale zadarnice şi sterile.

Călătorul englez Wilkinson, [1] la începutul secolului al XIX, admira la aceşti Fanarioţi toate trăsăturile caracterului grec: el descoperia în ei izvorul superiorităţei lor şi origina minunatei lor soarte; admira în ei «geniul invenţiei» şi «darul vorbei»; opunea «activitatea lor, uşurătatea lor» «gravităţii ceremonioase şi stupide a Turcilor». Dar şi defectele lor nu găsiau iertare dinaintea acestui observator pătrunzător; «Copii, spunea el, fac intrigi intre ei şi contra părinţilor lor; au primit cu toţii o educaţie excelentă şi moravurile lor sunt civilizate. Dar sunt în acelaş timp mândri şi ambiţioşi până la ridicol, ţinând seamă de dispreţul .pe care li-l arată Turcii. Ei nu arată nici o grijă pentru libertate ca locuitorii Insulelor. Micele intrigi ale seraiului fac obicinuitele lor îndeletniciri.»

Acestor însuşiri şi defecte datoriră Grecii din Fanar influenţa insemnată pe care o câştigară în

1) Wilkinson *Tableau synoptique, géographique et politique de la Valachie et de la Moldavie*, traduit de l'anglais, par M ***, Paris, 1821. Wilkinson era preceptorul copiilor prinţului Ypsilanti.

www.dacoromanica.ro

scurt timp. Conştiinţa valorii lor făcură din ei nişte ambiţioşi; şi la aceşti ambiţioşi bogăţia nu apăru ca cel din urmă ţel al sforţărilor lor; ea fu mai ales pentru dânşii mijlocul de a ajunge să-şi satisfacă visurile de putere, pretenţiile lor măreţe de viitor, ce se legau de amintirile strălucite ale Bizanţului dispărut. Prin puterea aurului, ei se amestecără, întâi în chip ascuns, în sfaturile Sublimei Porţi; cunoştinţa lor de limbi străine urma să-i introducă făţiş mai apoi. Turcii se măguleau a nu cunoaşte limbile necredincioşilor: era la mijloc scrupul religios, strictă observare a Coranului, sau mai de grabă lene şi mândrie? Puţin ne interesează: fapt e că aveau nevoie de tălmaci. Fanarioţii, iscusiţi mulţumită comerţului lor în limba franceză şi italiană, cele două limbi diplomatice ale Orientului, le slujiră de tălmaci: ei nu avură la început în această calitate, nici un caracter oficial. Dar în a doua jumătate a veacului al XVII fanariotul Panaioti Nicusios, puternic prin prietinia marelui vizir, celebrul Kupruli, obţinu ca slujba sa de traducător să devină oficială: sub titlul de dragoman el deveni unul din cei dintâi demnitari ai Sublimei Porţi, fiind astfel obârşia imediată a puterii mărturisite a Grecilor din Fanar. Cu Panaioti Nicusios ei se urcă pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei funcţio-

www.dacoromanica.ro

narilor otomani.

Acest strălucit succes le dă dreptul să pretindă orice. Din acest moment ei pot să nu mai facă nici o taină din ambiţiile lor de a ajunge la tronul Provinciilor creştine de la Dunărea...

Trei elemente contribuiră deci la formarea organismului român: Dacii, temelia de obârşie a naţionalităţii române, dispăruţi printr'un fenomen de absorbire, cum, poate, nu mai e altă pildă atât de desăvârşită în istoria lumii, Latinii şi în sfârşit, Slavii, ce au lăsat fiecare urme deosebite. Organizaţia politică, jurisprudenţa, oarecare obiceiuri vădesc influenţa slovenică ; dar după poezia populară, după haină, limbă, tip se bagă lesne de seamă că elementul latin a precumpănit în constituirea naţionalităţii române, că s'a îmbogăţit din atingerea celorlalte popoare, dar că n'a fost nici deformat nici prefăcut de ele. Acestei stăruinţi a elementului constitutiv primordial, poporul român îi datoreşte psihologia sa particulară: prin ea se lămureşte sborul pe care l'a luat România, când îşi câpătà libertatea, scăpând de influenţa slavă şi bizantină, ce au cotropit'o atâtea veacuri.

In clipa în care Grecii din Fanar devenirà a tot

www.dacoromanica.ro

puternici la Constantinopole, ei câştigaseră de mult o influenţă însemnată în Principate.

Aceste ţinuturi roditoare, în care imparaţii bulgari introduseseră pe Greci, îi ispitiseră de timpuriu. Lupta se incinsese fără întârziere între dânşii şi aristocraţia pământeană a boerilor. Tratatul de la Belgrad, semnat în 1593, între Mihai Viteazul şi Sigismund al Transilvaniei, exclude pe Greci de la toate slujbele statului. Cu Radu Mihnea luăm parte la o întoarcere ofensivă a Grecilor, urmată curând şi de un îndoit măcel. Aceste întâmplări provoacă un hrisov în 1631, îndreptat în potriva lor: acest decret devine curând literă moartă, pe urmă în 1655 e pus în vigoare de Constantin Basarab-Voevod. Dar Basarab, la rândul lui, e răsturnat de Greci în 1659. Ei se ocupaseră cu deosebire de bunurile bisericeşti, şi luarea în stăpânire a averilor zise «mănăstireşti» e desigur opera la care tinseră sforţările lor cele mai mari în Principate.

După luarea Constantinopolului apăruseră şi călugării greci în Moldova şi Muntenia; ei veneau pentru a înduioşa pe superiorii mănăstirilor asupra situaţiei nelimpezi a mănăstirilor din Rumelia şi de la Muntele Athos, numite «Locurile Sfinte», şi asupra sărăciei patriarhului din Constantinopo-

www.dacoromanica.ro

le. Mănăstirele româneşti erau numeroase şi bogate. Ţara se împluse de mănăstiri în veacurile ce urmără deşcălicării Principatelor, şi, la această înflorire, nevoile practice avură aceiaşi parte ca şi spiritul religios: adăpost pentru călători în timp de pace, instituţie de binefacere ce întreţinea spitale şi şcoli, mănăstirea slujea de fortăreaţă în timp de rázboi. Elocinţa învăluitoare a călugărilor greci convinse cu uşurinţă pe administratorii acestor mănăstiri să le închine patriarhilor lor şi «Locurilor Sfinte».

O danie anuală, puţin însemnată şi luată numai din prisosul venitului acestor mănăstiri, fu la început semnul *închinării*, care, în ordinea religioasă, stabilea între cele două părţi aproape aceleaşi relaţii ca legăturile de suzeranitate în ordinea politică. La început «Locurile Sfinte» nu avură asupra mănăstirilor închinate decât dreptul de inspecţie; dar puţin câte puţin ele câştigară pe acela de a desemna pe superiorii sau egumenii acestor mănăstiri. Spre ce epocă se înfăptui această înstăpânire a «Locurilor Sfinte» asupra mănăstirilor din Principate prin numirea de egumeni? E greu de hotărât. Se pare că se poate data pe timpul domniei lui Radu al V cel Mare, la sfârşitul veacului al XV-lea, în timp ce Nifon, patriarhul

www.dacoromanica.ro

Constantinopolului, barbat însemnat prin moralitatea şi inteligenţa sa, fu chemat de acest Voevod pentru a înfăptui reforma clerului. Oricum, efectele închinării se schimbară de atunci cu desăvârşire; egumenii mănăstirilor deveniră în chip esclusiv greci; totalitatea veniturilor fu absorbită în folosul «Locurilor Sfinte»; nu se mai vorbi de obligaţiile primitive, pe care mănăstirile şi le luase faţă de ţară, fie cu privire la întreţinerea şcolilor şi a spitalelor, fie la subsidiile rezervate pentru Stat.

Actele de fundaţie a unui mare număr de mănăstiri fură chiar falşificate pentru a se putea îngădui închinarea la „Locurile Sfinte". Excesele fură astfel încât Matei Basarab, printr'un hrisov [1]) de la 1539, goni pe egumenii greci din ţară şi opri orice închinare pentru viitor; însă faimoasa anatemă pe care o aruncă Matei împotriva ori căruia va calca hotărârile hrisovului său, fu zadarnică; egumenii greci în mai puţin de un veac apoi, recâştigaseră terenul.

Se vede, prin aceste fapte, până la ce punct elementul grec se înrădăcinase în Principate. Inainte chiar de epoca zisă a Fanarioţilor, Grecii ocupaseră tronul Principatelor, şi se pot cita numele lui Duca-Vodă în 1666, al lui Iliaş-Vodă în

1). Acest hrisov se găseşte cu deosebire în Bibescu, *op. cit. appendice.*

www.dacoromanica.ro

1667, al lui Dumitru Cantacuzino în 1674 şi Anton Russet în 1676.

Şi cum Grecii n'ar fi jucat în Principate un rol din ce în ce mai însemnat? Ei erau proprietarii unor imense averi şi tocmai chestiunile de bani deveneau din ce în ce mai precumpănitoare în distribuirea tronurilor în Principate. Boerii moldoveni şi munteni, pentru a dobândi alegerea la tron, făceau intrigi vărsând bani: candidaţii la tron trebuiau să risipească bani la Iaşi sau la Bucureşti pentru a hotărâ pe cei ce se cumpăneau; trebuiau bani pentru Polonezi şi pentru Unguri; era nevoe de bani mai ales pentru Turci, pentru marele vizir, pentru prietinii lui, pentru toţi demnitarii otomani la Sublima Poartă, pe care certurile dintre boeri o ridică din ce în ce mai mult ca arbitru suprem, şi care profită la fiecare alegere pentru a specula şi pentru a creşte în chip nedefinit tributul luat de dânsa de la Principate. «Dobândirea unuia din scaunele româneşti devine o afacere: ea se face în comanditâ.» Grecii sunt bancherii şi cei ce varsă fondurile: dar cum s'ar mulţumi ei cu acest rol, acum când unul de ai lor, Panaioti Nicusios, a câştigat la Constantinopole una din cele mai înalte slujbe din imperiu, şi are, de fapt, conducerea afacerilor străine ale Sublimei Porţi?

www.dacoromanica.ro

Astfel deci totul conspiră la mărirea Fanarioţilor: totul pare a-i desemna pentru tronul Principatelor.

Certurile boerilor pământeni au distrus în folosul Sublimei Porţi capitulaţiile pe care vitejia încercată a Moldovenilor şi a Muntenilor i le smulsese: această nobilime datoreşte trădărilor sale de a nu mai întâmpina la Divan de cât bănuială şi neîncredere; din potrivă, Grecii din Fanar au câştigat la Constantinopole, prin inteligenţa şi bogăţia lor, o influenţă mereu crescândă; şi Principatele, unde se infiltraseră pe încetul, ajung ţinta năzuinţei lor.

Căderea lui Cantemir şi a lui Brâncoveanu grăbeşte această îndoită mişcare în sens protivnic, care scoboară pe boerii pământeni şi ridică pe Grecii din Fanar. In 1711, Sublima Poartă, instalează pentru mai mult de un veac hospodari fanarioţi în tronul Principatelor.

Că Poarta s'a gândit un răstimp să prefacă Principatele în paşalâcuri, e sigur, dar dădu îndărăt dinaintea unei măsuri care ar fi fost rău primită de Austria şi Rusia. Numirea Fanarioţilor la Iaşi şi la Bucureşti nu putea căşuna nemulţumirea a-

www.dacoromanica.ro

cestor puteri, de oarece Grecii erau nişte «raiale» ca şi acei pe care trebuiau să-i guverneze. Cât despre Poartă, ea scapă astfel de domni pământeni : slugărnicia Fanarioţilor şi caracterul lor de străini părea a-i feri de ori ce tradare.

Indată ce Sultanul a desemnat pe hospodar, acesta trimete în principatul său un Fanariot ca şi dânsul, cu titlul de caimacam, un fel de locţiitor ce va guverna ţara până la sosirea sa, şi va pregăti palatul, căci d o m n u l nu va veni de cât mai târziu. Câteva zile înainte de plecarea lui se procedează la învestitură, îndoită învestitură, politică şi religioasă, otomană şi greacă. Fanariotul ales să guverneze unul din Principate e învestit de Sublima Poartă cu ceremoniile pastrate pentru crearea paşalelor şi a vizirilor: rangul ce i se dă nu e mai mic de cât acel de mare vizir; el va avea dreptul să poarte haina celor mai înalţi demnitari turceşti, în afară de turban, rezervat numai musulmanilor, şi pe care îl va înlocui cu un bonet voluminos de postav galbăn. El depune jurământ de credinţă sultanului, apoi calitatea sa de colonel al ienicerilor îl obligă de a merge la căzărmi şi de a gusta din ciorba soldaţilor. Urmat de un lung cortegiu, el se îndreaptă spre biserica partiarhală «unde se repetă, zice Wilkinson, aceleaşi rugăciuni şi acelaşi cere-

www.dacoromanica.ro

monial care erau observate înainte la înaugurarea împăraţilor din Bizanţ». Puţin după această ceremonie, hospodarul părăseşte Constantinopole, se opreşte la oare care distanţă de oraş pentru a stabili ordinea în cortegiul său, ce va trebui să domnească în toată călătoria. Nu e lucru uşor: el e întovărăşit de 200 de Albanezi înarmaţi, de rit grec, şi de 300 de persoane ce fac casa sa şi cea a boerilor de suita lui; un nesfârşit convoi de trăsuri de tot soiul încheie marşul. După 25 până la 30 de zile d o m n u l ajunge la porţile oraşului său; întră în sunetul clopotelor, dar, observă un scriitor «sunetul clopotelor ce răsună în aer răspândeşte bucuria în inimele curtenilor, în timp ce aruncă poporul în tristeţă; oare ar putea el să se bucure la privelişlea acestui nou suveran care, asemenea unui vultur, vine să se arunce asupra unei prăzi noi?».

Hospodarul primeşte binecuvântarea mitropolitului, apoi pătrunde în palatul său unde caimacamul a orânduit totul.

O adunare de boeri e convocată; divan effendi, secretarul turc al hospodarului, însărcinat de a corespunde cu Poarta, citeşte firmanul ce-l numeşte d o m n. Acesta ţine atunci un discurs, în care descrie în amănunte toate binefacerile domniei ce se deschide; momentul cel mai cu nerăbdare aş-

www.dacoromanica.ro

teptat e acel în care proclamă numirile de dregători. Odată această proclamaţie făcută, adunarea se disolvă şi domnia începe.

Se ştie ce judecată severă şi meritată a formulat istoria asupra Fanarioţilor, [1] ce amintiri dureroase şi trainice a lăsat aceasta dominaţie pentru multă vreme în spiritul poporului Principatelor. Hospodarii epocei fanariote n'au fost de cât nişte «adevăraţi publicani cu titlu de prinţi» [2] Fiscalitatea,—împinsă până la limitele cele mai groaznice—e caracteristica puterii lor, nu îndrăznim să spunem a administraţiei lor. Hospodariatul Principatelor fu unul din posturile cele mai bănoase din imperiul otoman, care avea multe şi ai cărui slujbaşi nu se încurcau cu scrupule faţă de neamurile a căror conducere o aveau. Veniturile regulate ale voivodului, care posedă în chip personal unele dăjdii, ca de pildă: capitaţia, ocritul, stupăritul, explotarea minelor de sare, perceperea vămilor, erau preţuite pentru Moldova, cea mai puţin bogată dintre cele două principate, la 1,500,000 lei pe an, sumă enormă pentru vremuri [3]. Dar lăcomia Fa-

1) Marcos Zallony. *Essai sur les Phanariotes* Marseille 1829. p. 40.
2) A. Rambaud. *Historie générale de Lavisse et Rambaud.* tome VI, p. 850.
3) Zallony *op cit.* p. 850.

www.dacoromanica.ro

narioţilor nu se putea mulţumi cu atât; impilările lor fură fără hotar; elc mărturisisc cea mai minunată ingeniositate în jaf.

Toate mijloacele sunt bune pentru Fanarioţi: acum micşorează preţul monezilor streine, in momentul în care dările sunt ridicate, pentru a-l stabili din nou dacă au plăţi de făcut; [1] acum se folosesc de dreptul ce şi l-au luat ei singuri de a judeca în ultimă instanţă; nepătrunsul haos al obiceiurilor amestecate cu rămăşiţe din legi bizantine sau romane, le îngădue să dea dreptatea celui ce dă mai mult, fără ca nedreptatea să pară prea strigătoare; şi cum hotărârea unui hospodar poate fi mereu preschimbată de urmaşii lui, e în acest drept de jurisdicţie izvorul, pentru mai mulţi domni, a unor venituri însemnate din aceiaşi afacere [2]; dacă codifică legile ca Alex. Ypsilanti (1774) ori Caragea (1816), ei au grija de a respecta întunicimea; acum, ca Alexandru Moruzi, născocesc pe vremea unei proaste recolte să cumpere cu sila şi cu preţ scăzut, tot grâul ţării, pentru a-l vinde apoi de cinci, ori şase ori mai scump, oprind de a

1) Zallony *op. cit.* p. 61.
2) Raicevici (Ign.—Stef) *Voyage en Valachie et en Moldavie.* trad. din ital. de N.—M. Lejeune, fost profesor particular al A. S. prinţului Moldovei. Paris 1822. p. 75. sqq.

www.dacoromanica.ro

cumpăra aiure [1]; acum se folosesc de împrejurarea că Sublima Poartă îşi face aprovizionarea cu turme şi grâne în Principate, pentru a exagera preţul, dispunând în folosul lor de deosebirea de preţ [2]; acum născocesc dări noi «căminărit, fumărit, gărdărărit, soponărit, cântărărit». Era, zice d. Pompiliu Eliade, un intreg vocabular special de dări indirecte, vocabular ce e foarte greu de înţeles astăzi.» [3]

Dar cu deosebire din vinderea dregătoriilor şi a demnităţilor, hospodarii fanarioţi îşi trag resursele cele mai însemnate. A dobândi o slujbă publică, e mijlocul cel mai iute şi mai sigur de a se îmbogăţi. Când pilda vine de aşa de sus, ce funcţionar ar sta la cumpănă să dilapideze banii, pe care îi are în pază, sau să stoarcă pe nenorociţii pe care trebue să-i administreze? Nu numai că funcţionarii nu costă nimic pe vistieria ţării, ceia ce înseamnă, pe vistieria Domnului, ci îi şi aduc venituri: ei dau, pentru dobândirea numirii lor, sume ce contrastează cu însemnătatea slujbelor pe care le cer. Ei ştiu că prin încălicările lor vor întra din belşug în cheltuelile făcute.

---

1) Pompiliu Eliade *L'influence française sur l'esprit public en Roumanie.* Paris, Leroux 1898. p. 95.
2] Zallony *loc. cit.*
3) *Op. cit.* p. 6.

www.dacoromanica.ro

Dacă demnităţile se vând aşa de scump, e că ele sunt un mijloc de a ajunge la slujbele publice. După titlu vor avea şi slujba, sau cel puţin o nădăjduiesc. Boeria, în adevăr, şi-a schimbat caracterul; ea e din ce în ce mai deschisă, din ce în ce mai numeroasă. In cele dintâi timpuri ale Principatelor, boerii nu se recrutau decât dintre tovarăşii de arme ai Domnului: titlul de boer e atunci o răsplată ce dă dreptul asupra unei bucăţi de pământ.

Dar puţin câte puţin luptele militare se sting; Moldovenii şi Muntenii primesc a se supune Turcilor; Domnii lasă sabia şi se apucă de administraţie: titlul de boer nu mai înseamna şi posesia unei moşii, ci în tot timpul secolului al XVII-lea, presupune titularului însuşirea de funcţionar public. Nu sunt atunci mai multe titluri decât locuri.

Cu Fanarioţii boeria se schimbă: a fi boer, nu e numai decât a fi slujbaş public; boeria devine o simplă distincţie. Noii boeri înlocuiesc atunci pe cei vechi, retraşi la ţară, la moşiile lor; adesea domnul fanariot îi alungă pentru a dărui moşiile noilor boeri curteni. Toate titlurile vechi sunt păstrate, dar se îndoeşte şi se întreeşte numărul celor ce le poartă. Apoi se crează două sau trei ranguri pentru fiecare titlu: sunt de pildă mai mulţi mari

www.dacoromanica.ro

vistiernici—miniştri de finanţe—apoi vistiernici de rangul al doilea şi al treilea. Sunt mari logofeţi, logofeţi al doilea, al treilea, şi mici logofeţi; astfel pentru fiecare titlu sunt titulari «în activitate, în retragere, şi în speranţă»; şi speranţele se plătesc ca şi posturile. Se plăteşte pentru a le dobândi; se plăteşte pentru a le păstra. Fie vorba de administraţie sau de cler, de subprefect care are 15 lei pe lună, ori de mitropolit al cărui venit e de 500000 sau 600000 lei, hospodarul dispune de toate slujbele. El dispune aşa de bine în cât sfârşeşte prin a hotărâ că funcţiile publice nu vor fi ţinute de cât pe un an de aceiaşi persoană. Se va trece astfel prin funcţiile publice un număr cât mai mare de oameni; şi domnul va trage profitul său—căci fie care din aceste numiri îi va fi plătită de titularul său.

Acest sistem mai are încă un avantaj: el măreşte numărul îndatoriţilor sài şi micşorează pe cel al nemulţumiţilor. Hospodarul e înconjurat de intrigi: o ştie şi träeşte într'o neliniştc neîntrerupta. Nu-i lipsă de oameni, şi în Principat şi in Fanarul din Constantinopole, care să râvnească scaunul pe care îl ocupă: toate armele sunt bune pentru aceştia, şi d o m n u l nu le dă de cât prea multe prin felul cum oblădueşte. Trebue să cumpere ta-

www.dacoromanica.ro

cerea cârtitorilor, dându-le slujbe mănoase, dacă trăesc in Principate, sau cu aur dacă trăesc la Constantinopole. Domnul are pe lângă Sublima Poartă un agent însărcinat cu supravegherea şi înnăbuşirea intrigilor, «capuchehaia» 1]: aşa se numeşte acest ambasador, Fanariot, ales câteodată de hospodar printre rudele sau prietinii săi, plătit de dânsul, dar de obicei impus de Poartă. Capuchehaia are mult de lucru: poliţia lui trebue să fie veşnic la pândă; trăgând cu urechia la orice sgomot, el trebue să-l împărtăşească hospodarului pentru a nimici pe lângă Poartă trecerea celor pe care nu-i poate cumpăra sau pe care îi cumpără, ştiind însă că nu-i a convins; el risipeşte aurul în jurul lui, dându-l marelui vizir, tuturor demnitarilor palatului şi sultanei Valide. D o m n u l îşi supraveghează de altminteri ambasadorul printr'o contra poliţie; el ştie că cutare capuchehaie s'a folosit de însărcinarea sa pentru a fi numit dragoman al Porţii, ceia ce e ultima treaptă înainte de hospodariat, sau pentru a urma deadreptul stăpânului său în scaun. Domnii, nu sunt ameninţaţi numai de candidaţii la scaun: domnul Moldovei face urzeli, împotriva celui al Munteniei. Năzuinţa Mol-

1]. Langeron (C-te de) *Journal des campagnes faites au service de la Russie* (1790-1812) p. 182.

www.dacoromanica.ro

doveanului, e de a dobândi scaunul Munteniei, a cărei minunată rodnicie îi va asigura venituri mai bogate [1]. In timpul celor 10 ani ce urmează domniei lui Niculai Mavrocordato, Poarta mută mereu pe cei doi domni de la Iaşi la Bucureşti, şi de la Bucureşti la Iaşi, fiind ca un fel de înaintare recunoscută ca domnul Moldovei să ocupe apoi scaunul Munteniei. Astfel toate sforţările domnului muntean sunt de a rămâne pe loc, inlocuind pe domnul moldovean, dacă se arată ameninţător pentru dânsul, şi obţinând numirea în scaunul Moldovei a celui ce-i se pare mai nevinovat.

Pentru a întreţine toate aceste intrigi, banii sunt de nevoe: dar aceştia nu se găsesc decât prin cele mai crâncene impilări, E un fel de cerc viţios, în care domnul e închis. Jefuind, el aduce arme noi duşmanilor săi, dar găseşte mijlocul de a zădărnici urzelile lor. Şi suntem siliţi de a încheia prin acest paradox că singurul mijloc pentru domn de a închide gura întregei lumi e de a exagera şi mai mult jafurile de care e împricinat.

Turcii nu fac nimic pentru a schimba o stare de lucruri, din care sunt cei dintâi a trage foloase. Li se pare firesc lor, stăpânitorii ţării, de a lua o

1). Veniturile „oficiale" ale domnilor sunt de 300000 lei în Moldova şi 600000 lei în Muntenia.

www.dacoromanica.ro

parte bogată din pradă. De la începutul regimului fanariot, ei s'au gândit să ia o taxă de la marele dragoman înaintat domn, datorată la fiecare trei ani. Ea nu încetează de a se mări la orice percepere nouă şi după cum se şi cuvine e mai mare pentru Muntenia decât pentru Moldova; dealtminteri nu e singurul venit al Turcilor. Mutarea domnilor de la Iaşi la Bucureşti şi de la Bucureşti la Iaşi e pentru Sublima Poartă prilejul a noi venituri. Se cade ca domnul Moldovei să-şi arate recunoştinţa pentru înaintarea sa la scaunul Munteniei şi ca domnul Munteniei să se arate simţitor că nu e disgraţiat. Dar aceasta nu ajunge: după cum domnii ajunserà într'un spirit de fiscalitate la anualitatea slujbelor, tot aşa şi Turcii nu se gândirà decât a face vacante scaunele Principatelor cât mai des cu putinţă.

Durata domniei hospodarilor nu fu niciodată hotarâtă în vremea Fanarioţilor; numai spre sfârşitul acestei periode Rusia dobândi de la Poartă, prin tratatul din Bucureşti (1812), ca funcţia domniilor să fie pe şapte ani. Până atunci hospodarul nu domneşte de cât atât cât place Porţii: de la 1749 la 1821 două zeci şi unu de hospodari se perindará în scaunul Munteniei, două zeci şi trei în cel al Moldovei. In Muntenia, Alexandru Ypsi-

www.dacoromanica.ro

lanti domneşte opt ani (1774-1782), Ion Caragea şase ani (1812-1818). In Moldova Scarlat Callimachi stăpâneşte şapte ani (1812-1819). Aceste sunt numai excepţii. Trebue să ne urcăm la cea dintâi domnie fanariotă în Muntenia, a lui Niculai Mavrocordato (1716-1730), pentru a găsi o pildă de domnie aşa de lungă.

Aceasta nestatornicie face o nevoe pentru domn de a se grăbi, dacă doreşte să plătească, înainte de a fi înlocuit, pe creditorii ce i-au vărsat bani pentru a dobândi numirea sa.

E de înţeles veşnica nelinişte ce chinueşte pe domn. In fie care clipă el aşteaptă să vadă sosit firmanul de mazilire. Trece un Turc prin Iaşi sau Bucureşti? domnul îl împovorează cu atenţii, pentru ca nu cumva întors în Constantinopole să nu-l ponegrească la Divan. Acest Turc nu e oare, dealminteri, un trimes al Porţii, însărcinat să ia informaţii asupra faptelor domnului, agentul secret al Porţii purtător al firmanului de mazilire? Nu-i el capugibaşa ce vesteşte sfârşitul domniilor şi despre trimiterea căruia ambasadorul său din Constantinopole nu l'a înştiinţat, fie din neştiinţă fie din interes.

Dar grijile în care trăesc odată ajunşi în scaun nu isbutesc a-i face pe aceşti Fanarioţi să doreas-

www.dacoromanica.ro

că a-l părăsi, nu-i împedică de a face urzeli pentru a se ridica din nou, dacă au fost maziliţi. Străinul ce trece prin Constantinopole, se miră de această năzuinţă neînvinsă a Grecilor din Fanar şi n'o înţelege. «Frate-meu a fost domn al Munteniei» mi-a spus mai mult de cât odată bătrânul Hangerli, «dar i s'a tăiat capul», povesteşte Adam Neale. Şi călătorul englez continuă: «Totuşi acest om intriga în toate părţile, cu cei trei fii ai săi, pentru a dobândi stăpânirea uneia din cele două ţări. Şi după ce şi-a ajuns ţinta, pleşuvul său cap, ca şi cel al frate-său fu spânzurat la poarta seraiului». 1]

In jurul domnului, se grămădeşte gloata curtenilor. Boerii, fie ei greci sau români, se întrec în lux: e o întrecere între ei ca să aibă hainele cele mai frumoase, sau la cea mai frumoasă träsură, arnăutul albanez cel mai bogat îmbrăcat.

Pentru a'şi îndestula gusturile lor risipitoare, au nevoe de demnităţi şi de slujbe. Domnului fiindu-i frică de urzelile lor, un adevărat târg se încheie între dânsul şi dânşii: aşa de pildă ei sunt scutiţi de dări, şi dobândesc voia de a ridica în folosul lor de la ţăranii legaţi de pământurilor lor,

1) Adam Neale, *Voyage en Allemagne, en Pologne, en Moldavie et en Turquie*, tradus din englezeşte de Auguste Defaucompret Paris 1818 t. II p. 154.

www.dacoromanica.ro

dări din ce în ce tot mai grele. Dacă Domnul atârnă de ei într'o oare care măsură, şi dacă intrigile lor îl pot răsturna de pe tron, ei înşişi sunt într'o atârnare şi mai strânsă: ei sunt creaturile lui. Neliniştea ce gâtue pe domn nu cruţă nici pe boer. Nu e niciodată sigur de a doua zi. Pentru aceia îl vedem noi intrigând neîncetat pentru a'şi mări averea, pentru a se menţine în demnităţile sale fără a aţâţa bănuiala domnului său a duşmanilor săi. Ţelul său e de a ajunge la primul rang fără a umbri pe cineva. In această veşnică luptă de ambiţii şi de interese, el îşi desfăşură însuşirile sale fireşti de dibăcie, de înmlădiere.

Iată sfaturile, pe care unul din autorii ce au zugrăvit cu mai multă vioiciune pe Fanarioţi, le pune în gura unui boer vorbind către fiul său [1]:

«Un boer trebue să caute a gâci tainele altuia şi «a ascunde pe ale sale. El trebue în discuţie să nu «contrazică părerea adversarului său, mai ales da«că acest adversar nu-i boer, el însuşi; e mijlocul «cel mai sigur de a'ţi ascunde ţelul de a gândi, fo«losindu-te însă de indiscreţiile lui. Mai ales, dă cu«vintelor tale, ori cât de mincinoase ar fi, această «înfăţişare de adevăr care înşală chiar pe cei mai «pătrunzători.»

1) Zallony, p. 201.

www.dacoromanica.ro

Astfel, la sfârşitul veacului al XVIII, boerii români sunt, arătoşi, neliniştiţi, egoişti şi lacomi. Iată ce au făcut din ei domniile fanariote; însă, din fericire, însuşirile pe care le desfăşurau odinioară împotriva Turcilor, n'au dispărut la toţi; ele dorm numai şi se vor deştepta la noi împrejurări. Câţiva oameni de inimă îşi vor aduce aminte de vremurile în care Principatele trăiau libere; patriotismul lor reînsufleţit va înfrunta lupte, de alt gen de cât cele pe care le susţinuseră strămoşii lor, dar nu mai puţin vitejeşti; şi acum până chiar şi acest gust şi îndemânare la intrigă, pe care le căpătaseră în veacul al XVIII-lea, le vor sluji, în mijlocul valmaşagului de pofte, îngăduindu-le a se îndrepta cu siguranţă printre stânci, spre ţelul sforţărilor lor: a libera ţara şi a o regenera. Dar, vai, aceasta e încă un lucru foarte depărtat!...

Sub aceşti boeri de toate treptele, care fac la un loc, cum s'a zis, o ierarhie de abus de putere, ţăranul moldovean sau muntean geme în impilare şi în sărăcie. Cântecele populare respiră plângerile lui împotriva celor ce îl impilă; el îi cunoaşte sub numele de „ciocoi“, [1] poreclă pe care o dă

1) A se vedea *Ciocoii vechi şi noi* ai scriitorului Fllimon şi *Boerii şi Ciocoii*, comedie în 5 acte a poetului Alexandri.

www.dacoromanica.ro

funcţionarilor, călugărilor greci, boerilor proprietari şi tuturor celor pe care îi învinueşte de nenorocirea lui. Ţăranul e temelia tuturor averilor ce se clădesc: el singur lucrează şi nu culege roadele muncii lui. Despopularea iute a Principatelor este semnul cel mai sigur al urmărilor nenorocite ale oblăduirii fanariote. In 1741 erau, după recensământul făcut atuncea, 147.000 de familii de contribuabili. Cinci ani mai târziu, în 1746, acest număr era redus la 70.000 [1]. Trebuiau luate măsuri: Poarta, ea însăşi, se îngrijoră de această stare de lucruri. Domnul Niculai Mavrocordato aduse ca leac emanciparea ţăranului moldovean (1746) şi muntean (1749). Părerile sunt împărţite asupra valorii acestei reforme. Pentru unii, „emanciparea" împăca în chip fericit interesele boerului proprietar, ale ţăranului şi ale umanităţii; pentru alţii, emanciparea nu e decât o amăgire şi ţăranul nu câştigă nimic. Ţăranul, care înainte era legat de pământ, fu declarat slobod, dar datora încă 24 de zile de lucru anual proprietarului sau, fără a mai socoti dijma asupra întregei recolte şi o despăgubire când părăsea moşia.

Inaintea reformei, ţăranul nu plătea statului de

1) De Bauer *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*. Francfort 1778 p. 48.

www.dacoromanica.ro

cât o slabă capitaţie: darea cădea asupra proprietarilor; de acum înainte ţăranul trebuia să sufere el aceste sarcine. Boerul proprietar fu scutit de toate îndatoririle de care era ţinut odineoară faţă de ţăran: el primi chiar un oare care număr de ţărani legaţi de moşiile lui, pentru a fi despăgubit de jertfele la care consimţea. Oricum, emanciparea de care Constantin Mavrocordato îşi legă numele, fu cu siguranţă punctul de plecare al unui şir de îngreuiri în starea aşa de tulbure a ţăranilor: dările deveniră din domnie în domnie mai grele. In Moldova ridicarea dărilor fu lăsată la bunul plac al domnului, care hotăra suma după nevoile lui. In Muntenia situaţia era mai regulată, nu însă mai bună. Constantin Mavrocordato, Constantin Racoviţă (1753-1756), Scarlat Ghica (1765-1766), Alexandru Ypsilanti (1802-1806), Ion Caragea (1812-1818) ridicără, fiecare pe rând, cifra dăjdiilor.

Ţăranul e aşa de nenorocit că în 1766 se răscoală, dobândind pentru câtva timp o reducere a zilelor de corvadă. Dar boerii obţin în curând reîntoarcerea la vechia stare de lucruri. Un călător ne spune că ţăranul n'are de cât trei mijloace de a scapa de trista lui stare: dacă e aproape de hotare, el emigrează; dacă nu, are alegere între două lucruri: se poate face hoţ de codru, sau dacă ştie

www.dacoromanica.ro

carte—poate întra în cler. Adăugaţi pe lângă dări şi pe lângă impilările a căror jertfă e din partea boerilor sau a strângătorilor de bani greci, jafurile, la care să dedau trimişii Porţii ce vin în fiece an în ţară pentru „a cumpara" grâu, cai [1], tâlhăriile Ruşilor năvălind în Principate. Şi se va înţelege de ce, istovit de atâtea nenorociri, ţăranul, sărac şi prostit, trăeşte o viaţă aproape animală şi e pentru călătorii străini un obiect de mirare şi de milă.

Iată ce au devenit elementele naţionale ale ţării: de oparte, boerii totodată şi ambiţioşi şi umiliţi, lacomi şi fricoşi; de cealaltă, ţăranii—adânciţi în sărăcie şi în veşnica aşteptare a noi nenorociri. Dar, alături de aceste elemente pământene aşa de cumplit întinate, s'a mai adăugat unul: elementul grecesc, din ce în ce mai numeros în fiecare domnie, căci noul domnitor aduce cu el o întreagă suită de Fanarioţi. Ameninţători chiar sub domnii pământeni, [2] Grecii dobândesc sub Fanarioţi o putere, pe care nimeni nu se gândeşte să le-o micşoreze. In veacul al XVIII, ei puseră din nou mâna pe mănăstiri, din care fuseseră izgoniţi vremelnic:

2) A. Rambaud, prefaţă la *l'Histoire des Roumains de la Dacie Trajane* par A. D. Xénopol. Paris Leroux 1895. 2 vol.
1) Zallony, op. cit. p. 58.

www.dacoromanica.ro

egumenii greci sunt înzestraţi cu o cincime din moşiile cele mai roditoare ale Principatelor, pe care ei le cultivă cu ţărani, prin mijlocirea unor arendaşi, greci şi ei. Inaltul cler, cel care se îngraşă din venituri grase, e în parte grec: din opt semnături de înalţi prelaţi ce figurează în actul de emancipare al lui Constantin Mavrocordato, şase sunt în greceşte. Treisprezece mitropoliţi se succed în Muntenia în epoca fanariotă: din aceştia şase sunt greci. Administraţia e şi ea grecizată; de e vorba de o slujbă mănoasă, desigur că va fi încredinţată unui grec, Aga, care are supravegherea pieţei, marele comis, marele postelnic, marele cămăraş sunt toţi Greci. De asemenea, în fiecare judeţ sunt doi ispravnici ce'şi împart atribuţiile administrative: cel ce e însărcinat cu darea dreptăţii şi cu strângerea dărilor e totdeauna grec: şi nu e o întâmplare, căci această slujbă e izvorul nemărturisit al unor câştiguri însemnate. 1)

Atot puternici în cler şi în administraţie, Grecii au pus mâna pe întreg comerţul Principatelor. Câţiva se aşează în ţară, dar acesta e rar: în genere, ei îşi păstrează individualitatea lor, dispreţuesc pe pământeni şi continuă a vorbi greceşte între dânşii. Mulţi sunt bancheri în vremea recoltei stră-

1). Raicevici. *op. cit.* pp. 70 sqq. *passim.*

www.dacoromanica.ro

bat câmpiile dând ţăranului bani asupra produselor pământului. Alţii vând mărfuri din Rusia, din Orient sau din Europa, mergând să le caute, pe aceste din urmă, de două ori pe an în bâlciurile de la Leipzig. Alţii, în sfârşit, sunt băcani şi vând produsele alimentare ale Greciei. Mult timp după sfârşitul epocei fanariote, în veacul al XIX, băcanii vor purta în Principate numele istoric de „greci".

In mijlocul acestei atmosferi încărcate de elenism, boerii se elenizează din ce în ce mai mult. Principatele sunt turceşti dar sunt şi greceşti; ele par a fi pierdut sentimentul individualităţii lor ce le susţinea în timpurile eroice ale luptelor lor împotriva Sublimii Porţi: o înviere naţională pare cu neputinţă călătorilor ce le străbat.

Se cădea, credem noi, să stăruim, cum am făcut-o, asupra situaţiei Principatelor, în timpul domniilor fanariote. Era de nevoe să însemnăm viţiile guvernului şi relele de care suferea biata ţară. Se va înţelege astfel mai bine în faţa căror greutăţi s'au găsit Ruşii, când, în urma tratatului de la Adrianopol (1829), încercără, cu ajutorul câtorva boeri, aceasta reorganizare a Moldovei şi a Munteniei, care a ajuns la redactarea Regulamentului organic.

Se va înţelege mai bine, de asemene, ce imbol-

www.dacoromanica.ro

duri călăuzeau pe aceşti boeri, când se sileau să lucreze împreună cu Rusia, la opera—interesată, de sigur,—pe care ea o întreprindea, dar care singură putea scăpa România. De ce nemăsurate şi nobile nădejdi nu fură ei însufleţiţi, când intervenţia providenţială a Rusiei făcu cu putinţă reformele, pe care înainte le ar fi crezut utopice şi himerice!

Tabloul, pe care l'am tras, al stăpânirii fanariote ne a arătat cât de adânc şi-a înfipt răul rădăcinele. Nu în câteva luni, nici chiar în câţiva ani se putea stârpi: pentru a aprecia cu dreptate opera domnilor pământeni, trebue să ţinem seama de toate piedicile de care s'au izbit, de toate împotrivirile pe care au trebuit să le înfrângă.

Aceste sunt pricinile pentru care am crezut de cuviinţă să dăm oare care desfăşurare acestei perioade ce a lăsat în sufletul Românilor atâtea amintiri nefaste.

www.dacoromanica.ro

VI
PRINCIPATELE ŞI EUROPA

Ori cât de nenorocite ar fi fost în veacul al XVIII, Principatele par totuşi ca o pradă de râvnit pentru puterile Europei orientale. Istoria din afară a Moldovei şi a Munteniei, sub Fanarioţi, e izvorită din încercările Rusiei şi ale Austriei pentru a le râpi de la Turci, zădărnicindu-se însă între ele de a le lua. Aceasta e urzeala, pe care se ţese toate intrigile acestor puteri, fie între dânsele, fie câte odată cu Divanul, care, une ori, ca bunăoară în tratatul curând căzut în uitare, pe care îl încheie cu Austria în 7 Iulie 1771, dă acestei ţări Valahia până la Olt, [1]) sau cu Prusia, pe care Austria şi Rusia se silesc fiecare de a o atrage de partea lor, sau cu domnii fanarioţii ce fac intrigi când cu una când cu alta, în nădejdea că Principatele nu vor trece nici la una nici la alta şi care nădăjduesc să dobândească de la Rusia sau de la Austria numai prelungirea domniei lor.

1) A. Sorel, *La question d' Orient au XVIIIe siècle*, p. 16.

www.dacoromanica.ro

Decăderea Turciei dă câmp slobod tuturor visurilor. In zădar sultani energici, ca Mahomed în mijlocul veacului al XVIII, sau Selim la începutul veacului al XIX se silesc să întărească acest imperiu, care e de pe acum «omul bolnav». Răul pare fără leac. Dacă voesc să poarte războae, ei nu găsesc nici oaste, nici generali, nici mijloace: merg astfel la înfrângere, şi mai mult decât odată vor face această încercare pe spatele lor.

E de mirat chiar că la începutul veacului al XIX, Imperiul otoman e încă în stăpânirea Principatelor. Aceasta o datoreşte mai puţin propriilor sale puteri decât neînţelegerilor dintre Austria şi Rusia. Pentru Rusia ele sunt drumul spre Constantinopole şi Marea Neagră: de aceia de la 1711 până la 1812 oştile ruseşti pătrund de cinci ori în Principate; identitatea de religie dă un pretext grijei interesate, pe care Rusia o arată Moldovei şi Munteniei; şi poate, izbânda cea mai hotărâtoare a politicei sale orientale în veacul al XVIII este de a fi putut dobândi prin tratatul de la Kainardgi (1774) ca Divanul să-i recunoască în chip oficial însuşirea de protectoare a creştinilor greci; această recunoaştere va fi portiţa deschisă pentru toate intervenţiile în Imperiul otoman.

Pentru Austria, Principatele nu înseamnă mai

www.dacoromanica.ro

puţin. Ele ar întregi de minune domeniul monarhiei Habsburgilor, care e tocmai ţara Dunărei.

« Clina răsăriteană a Carpaţilor ar fi o bună linie de apărare pentru oştile împărăteşti, în caz de înfrângere; Principatele, continuă memoriul austriac din care împrumutăm aceste rânduri, cuprind bogăţii minerale, vegetale şi animale de tot felul; ele ar putea nutri o oaste foarte numeroasă; Moldova pune în legătură directă Galiţia şi Lodomeria cu Transilvania». [1].

Dar tocmai fiindcă Principatele ar fi adus monarhiei ce le-ar fi înglobat în hotarele sale o creştere hotărâtoare de putere, nici Rusia, nici Austria nu voesc să lase aceasta pradă una celeilalte. Câte odată ele se gândesc a se înţelege şi a împărţi în chip prietenesc posesiunele europeene ale Imperiului otoman; dar nu ajung a se înţelege. Sunt curioase propunerile pe care Rusia le făcea în 1771 Austriei prin mijlocirea contelui Massin. Turcii fiind alungaţi din Europa, s'ar putea reorganiza ţara în două chipuri: să ia Austria Bosnia şi Herzegovina, Albania şi Macedonia până la Morea: şi restul, Principatele, Constantinopole şi Dardanelele să cadă Rusiei; sau să se ajungă la urmă-

1) Textul acestui memoriu e în Aricescu, Acte justificative ale istoriei Revoluţiei româneşti din 1821 Craiova 1874 p. 16.

www.dacoromanica.ro

toarea înţelegere: un regat al Constantinopolului să se inchege cu Arhipelul, Macedonia, Albania, Rumelia: Rusia i-ar avea învestitura. Ea însăşi s'ar întinde pe ţărmul stâng al Dunării şi la Marea-Neagră; Crimeea ar fi pusă sub protectoratul rusesc. Cât despre Austria, ea ar lua Serbia, Bulgaria, Herzegovina şi Valahia între Dunărea şi Olt. Morea ar face un stat neatârnat sub un arhiduce austriac. Contele Massin mai aducea şi un alt proect în care Polonezii despoiaţi s'ar despăgubi în Principate.

Astfel sunt propunerile Rusiei către Austria; ele sunt preţioase pentru că dintrânsele se poate vedea limpede însemnătatea pe care o atribuia Principatelor, împărăteasa Caterina. In adevăr, acestea în ori ce caz ar fi rămas Rusiei—fie sub stăpânirea ei deadreptul, fie ca făcând parte din regatul pe care visa să-l închege sub învestitura rusească.

Din fericire, toate aceste proecte rămaseră pe loc: şi în momentnl în care se sfârşesc domniile fanariote, Principatele n'aveau să jălească de cât pierderea Basarabiei, pe care Ruşii puseseră mâna în 1812.

Era, negreşit, prea mult: dar Muntenia rămase neatinsă şi Principatele se puteau măguli de a fi scăpat aşa de ieftin.

Cărei împrejurări datoriră ele de a fi străbătut

www.dacoromanica.ro

fără altă pagubă o epocă care văzuse dispariţia Poloniei?

Ele o datoriră excesului chiar de râvnire a Austriei şi a Rusiei, ce s'au neutralizat una pe alta; ele o datoriră mai ales politicei prusace. Polonia scăpă Principatele. Frederic al II n'avea nimic de luat la Dunărea; Polonia, dimpotrivă, îl ispitea; spre Vistula deci căuta el un câmp de înţelegere cu Rusia şi Austria, pentru a putea pune mâna pe ceia ce făcea ţinta năzuinţilor sale.

Alte împrejurări fericite ocrotiră Principatele, dându-le asupra Poloniei o îndoită superioritate. Ele posedau mai întâi o puternică individualitate geografică, nefiind numai nişte câmpii fără sfârşit; ele aveau hotare: Carpaţii, Dunărea, Prutul. Apoi, boerii nu aveau puterea nobilimii poloncze; ei nu aveau instituţii ca *liberum veto*, ce stabileau în permanenţă anarhia în inima ţării; autoritatea domnului era foarte puternică şi singur cuvântul de «firman» făcea să tremure întreaga lume şi chiar pe domnitor la Bucureşti ca şi la Iaşi; decadenţa şi slugărnicia, la care lunecaseră boerii se întoarseră astfel în sprijinul intereselor lor.

Ar fi nedrept de a nu înţelege cu toate aceste rolul Fanarioţilor. Ei traseră foloase, cu o neasămuită dibăcie din situaţia pe care o ocupau între Tur-

www.dacoromanica.ro

cia şi Europa, între Islam şi Creştinism,

Creaturi ale Sublimii Porţi, neînsemnând nimic de cât prin ea, care îi putea arunca din nou în nimic, în orice clipă, domnii fanarioţi nu făceau nici o umbră puternicilor lor stăpâni, şi aceştia se credeau îndeajuns de siguri, mulţumită naţionalităţii domnilor, de a nu avea să se teamă de primejdiile pe care domnii pământeni le-ar fi ridicat. Pe de altă parte, creştini, Fanarioţii aveau, prin religia lor, puncte de atingere cu puterile europene, pentru a putea negocia cu folos.

Ei se slujiră cu dibăcie de această fericită situaţie, folosindu-se fireşte de dânsa numai spre binele lor, pentru a putea dăinui în scaun; cum însă interesul lor se potrivea cu cel al Principatelor, ei făcură şi o operă folositoare. Ştiind că orice schimbare în politica internaţională a Moldovei şi a Munteniei i-ar fi aruncat din scaun, ei se siliră să prevină aceste schimbări, făcând o politică de cumpănire între Rusia şi Austria şi ne aruncându-se de partea uneia de cât atât cât trebuia pentru a zădărnici poftele celeilalte.

In slujba acestei politici ei puseră toate subtilitatea şi dibăcia lor. Ori cât ar fi fost de mari aptitudinile lor pentru intrigă, ei le plătiră adeseori cu capul lor, fără a-i putea plânge, de oarece ego-

www.dacoromanica.ro

ismul era mobilul faptelor lor.

Trebue să recunoaştem că servindu-şi propriele lor interese s'a întâmplat c'au servit şi pe cele ale Principatelor—lucru de care trebue să ne felicităm. Mulţumită lor Principatele ajunseră, fără a cădea nici sub jugul Austriei nici sub cel al Rusiei, momentul in care descompunerea Imperiului otoman deveni aşa încât trebui să i se caute un leac şi în care Europa întreagă, ascultând de nişte sentimente mai dezinteresate de cât cele ale vecinilor imediaţi, luă în mâni chestia.

Dintr'un alt punct de vedere, însfârşit, domniile fanariote—aşa de vrednice de ură din alte privinţi--fură pricina indirectă a unor întâmplări fericite pentru viitorul României.

Dacă Europa răsăriteană se îngrijî, la un moment dat, de soarta Principatelor, e pentru că ea doria să menţină în Răsărit un echilibru politic, pe care îl ameninţa ambiţia Ruşilor. Dar dacă lua cu atâta căldură apărarea României, e că ea băgă de seamă că Romănia avea cu dânsa acelaş fel de a simţi şi de a gândi, şi că înalta societate moldovenească şi munteană era adânc pătrunsă de cultura apuseană. Tocmai această cultură mai târziu, trebuia să îngădue Principatelor de a interesa Eu-

www.dacoromanica.ro

ropa de soarta sa. Schimburile intelectuale pregătiră simpatia politică: astfel odineoră, în vremea revoluţiei greceşti, filelenismul fusese sprijinul cel mai puternic al elenismului.

Fanarioţilor aparţine onoarea acestei culturi. Mulţumită lor, Principatele se iniţiară în civilizaţia literară greacă şi apoi, prin înclinarea firească a unor împrejurări, asupra cărora vom reveni curând, în civilizaţia franceză.

Nu e popor care să simtă într'un grad mai înalt de cât Grecii cinstea de a număra în linia strămoşilor lor cei mai mulţi oameni mari pe care i-a avut omenirea. Bizanţul, moştenitorul slavei Eladei, cunoscu această îndreptăţită mândrie: ea dăinueşte încă; şi chiar în clasele cele mai umile ale populaţiei grece contemporane, se găsesc oameni ce se măgulesc de a şti pe de rost versuri din cutare dintre vechii lor poeţi. De aceia nu e de mirat că Grecii, introducîndu-se în Principate, au ţinut să înrădăcineze limba şi producţiile geniului literar al rasei lor.

Călugării fură cei dintâi dascăli greci; ei întemeiară şcoli, pe care domnii fanarioţi le ocrotiră cu dragoste. Constantin Mavrocordato se însemnă prin grija ce arătă pentru cultura intelectuală. El introduse în Muntenia pe lângă cursuri de greacă veche

www.dacoromanica.ro

şi modernă, cursuri de turceşte şi de italiană: el trimese chiar 12 tineri nobili la vestita şcoală greacă din Veneţia.

Negreşit că sub această stăpânire străină a Fanarioţilor, limba română fu lăsată la o parte. Român era sinonim cu ţăran, şi limba acestor ţărani fu privită cu dispreţ. Singure numai consideraţiile practice îi impedicară de a nu suprima cu desăvârşire şcolile româneşti: era nevoe de câteva pentru a forma clerul de rând, ce trebuia să-şi împlinească sarcina în mijlocul ţăranilor români. Insă, afară de aceste excepţiuni, şcolile greceşti atraseră exclusiv atenţia domnilor fanarioţi.

In 1774, o «Epitropie a şcolilor», un fel de Minister al Instrucţiunii publice, fu intemeiată de Ghica, doritor de a repara dezordinea, pe care o pricinuise în şcoli ocupaţia ţării vreme de şase ani de către Ruşi (1768-1774).

Nu e fără folos de a arunca o privire asupra învăţământului ce se dădea la Bucureşti şi la Iaşi.

Se explicau aici autorii greceşti, se studia de elevi cele opt părţi ale gramaticii lui Lascaris; cele dintâi trei discursuri ale lui Isocrate; Panegiricul aceluiaş orator; Batracomiomahia lui Homer; fabulele lui Esop; discursul sfântului Vasile către tineri, şi cele două cuvântări ale lui Grigorie din

www.dacoromanica.ro

Nazianza împotriva lui Iulian, [1] Se trecea apoi la scrisorile sfântului Vasile şi ale altor Părinţi ai Bisericii. Elevii apucau apoi pe Sofocle, Euripid, Aristofan, Pindar şi Teocrit şi se exercitau în versuri greceşti; în sfârşit, cea din urmă parte a studiilor ce cuprindeau în tot şase ani — privea logica lui Aristot.

Se ajungea astfel la un fel de cunoştinţă practică îndestulătoare a limbii greceşti; dar chiar oamenii cei mai culţi trăiau într'o stranie ignoranţă a restului lumii. Un istoric român citează această anecdotă împrumutată de la un călător ce veni din Constantinopole în Anglia prin România în 1764. Acest călător, un anume Cristof-Wilhelm Lüdecke se opri într'o mănăstire din Moldova, petrecând câteva zile. Seara, dupa masă, conversaţia căzând la un moment dat asupra poeziei, el spuse călugărilor că Anglia avea poeţi de mare valoare; aceasta afirmare făcu pe călugări să râdă, răspunzând că limba engleza era aşa de aspră că nu putea să slujească poeziei. Vorbeau greceşte, latineşte şi italieneşte, şi îl întrebără dacă Londra era în Anglia sau Anglia în Londra, fără a se mira de loc de neştiinţa lor în această privinţă.

Această cultură grecească fu prin ea însăşi cu

1) Alex. Helladios citat de Al. Xenopol.

www.dacoromanica.ro

desăvârşire neroditoare. Deşi se alimenta din capodoperile antichităţii şi din producţiile cele mai sublime ale geniului omenesc, ea nu dădu nici un rod; pricina e că studiile gramaticale amănunţite absorbeau aproape exclusiv pe elevi; acestora nu le rămânea din sforţările lor de cât cunoştinţa practică a limbii greceşti moderne, de care ei nu se slujiau de cât pentru a scrie cărţi lipsite de stil şi de idei.

Ea nu are alt rost de cât ca gimnastică intelectuală.

Fanarioţii au, în capitolul mişcării de idei, alte titluri (ce sunt de altminteri singurele pe care le pot invoca) la recunoştinţa Românilor.

Ei fură mijlocitorii între Principate şi Franţa: rolul pe care îl jucără se lămureşte în chipul cel mai simplu din lume.

Domnii fanarioţi — care primeau scaunul unuia sau altuia din Principate drept răsplată pentru slujbele făcute de ei la Constantinopole,—trebuiau, în calitatea lor de dragomani, să fie stăpâni pe limba de care se folosea în diplomaţie; această limbă fu mai întâi limba italiană, pe urmă cea franceză. Astfel, puţin câte puţin, domnii fanarioţi trebuiau să cunoască limba franceză.

Ei avură în curând secretari francezi pentru dân-

www.dacoromanica.ro

şii, şi pentru copii lor, profesori francezi: căci, a nu şti franţuzeşte, era a-şi închide uşa celor mai înalte trepte. Vioiciunea acestor Francezi plăcu repede boerilor români; imitând pe domnii fanarioţi, marile familii voiră să-şi aibă preceptori lor francezi, adeseori totodată şi profesori de dans şi de piano. Ei fură o notă veselă, aruncată spre sfârşitul veacului al XVIII lea, in această societate aşa de întunecată; cu Francezii se introduseră şi modele franţuzeşti; la Bucureşti lumea avea pretenţii de «politeţă franţuzească»; cunoştinţa limbii franceze deveni curând un fel de certificat de eleganţă în această societate aşa de doritoare de a părea. Comunitatea de obârşie între Francezi şi Români îşi dădu rodul, pe tăcute; fără să se prindă de veste, succesul dansurilor, modelor, manierelor franţuzeşti în România, arată că cele două neamuri erau ieşite din aceiaşi tulpină latină. De la mode la ideile franţuzeşti, nu era de cât un pas, ce fu repede făcut.

Curând se traduse operile lui Voltaire, ale lui Montesquieu chiar, dar mai ales cele ale lui Marmontel şi ale lui Florian. Din progres în progres se ajunse a se citi operile franţuzeşti în text.

Când romanele D-nei de Staël apărură, ele găsiră cititori, şi cititoare în Moldova şi în Munte-

www.dacoromanica.ro

nia. Iată o nostimă anecdotă, pe care o povesteşte D. Xenopol, după un călător. «Acest călător, un oare care Kosmaly, ce trecu în 1821 prin Iaşi, găsi în camera unei doamne de sus, un exemplar din *Corinne*. Deschizându-l din întâmplare, văzu câteva note însemnate cu creionul la margine, ce reproduceau impresiile pe care stăpâna casei le însemnă citind romanul. Oswald era înfierat pretutindeni cu epitelele de ζῶον sau γαΐδαρε şi in locul unde Oswald răspundea prinţului de Castelforte, «că l'ar găsi foarte vinovat de a fi înşelat pe Corina», cititoarea nu-şi putuse păstra indignarea şi un puternic γαΐδαρε κερατοφόρε amintea lui Oswald nevrednicia purtării sale».

Inrâurirea franceză în sfârşit avea să se facă simţită într'un chip şi mai rodnic în Principate.

Tineri Români—din familiile cele mai ilustre—merseră de la începutul veacului al XIX să se adape la însuşi izvorul acestei civilizaţii. Barbu Ştirbey şi Gheorghe Bibescu, ce trebuiau să joace apoi un rol aşa de însemnat în închegarea României moderne, fură trimeşi, din 1817, la Paris spre a-şi face studiile acolo.

Urmarea acestei cărţi va arăta înrâurirea adâncă ce avu asupra lui B. Ştirbey puternica cultură pe care şi-o

1) II. p. 350

www.dacoromanica.ro

dobândi în Franţa: se va vedea cum s'a folosit de dânsa, fie ca ministru, fie ca domn, pentru a face din România, aşa de înapoiată, aşa de decăzută sub stăpânirea fanariotă, un Stat demn de a-şi insemna locul său in concertul neamurilor.

Astfel Fanarioţii, fără voe, prin introducerea culturii franceze, au contribuit puternic să deslănţuiască mişcarea de idei sub care căzură: ei inşişi îşi pregătiseră pierea. Această peire fu semnul renaşterii româneşti.

www.dacoromanica.ro

V

ROMÂNII ŞI FRANCEZII

In Europa răsăriteană, locuită în cea mai mare parte a ei de rasa Slavă, rasa latină, reprezentată prin Români, înfăţişa gândirea, simţirea, sufletul roman. O mare afinitate era deci cu totul firească între Moldo-Valahi şi fraţii lor din apus, Francezii. De aceia, îndată ce Românii se puseră în atingere cu civilizaţia franceză, o atragere naturală îi aproprie, închegând repede unirea lor.

Am lămurit mai înainte cum, de la începutul veacului al XVIII domnii Fanarioţi fuseseră mijlocitorii între Români şi Francezi. Siliţi a se folosi de limba franceză în calitate de dragomani ai Sublimii Porţi, siliţi mai târziu, ca domni, a întrebuinţa limba franceză ce era limba diplomatică a Europei; ei luaseră mai întâi secretari francezi, şi pe urmă dăduseră copiilor lor preceptori şi guvernante franceze; cei dintâi erau însărcinaţi să predea limba franceză: cele de adoua adăogau pe lângă asta şi studiul muzicii, al dansului, al purtărilor

www.dacoromanica.ro

apusene şi al modelelor pariziene.

Superficială la obârşia ei, înrâurirea franceză se întregi încetul cu încetul: ea deveni învăluitoare, adică se lăţi în clasa aristocratică a boerilor, scoborându-se apoi în clasa mijlocie. Din an în an ea creştea, lărgind simţitor orizonul mărginit al locuitorilor, înălţând caracterele, deşteptând sufletul adormit al acestui colţ uitat şi aproape necunoscut al Europei.

La începutul veacului al XIX, luarea aminte a Românilor fu deodată deşteptată de noutatea celor dintâi victorii ale armatelor Republicii Franceze. Distanţa ce le despărţea de Europa dădea veştilor ce sosiau din Germania nişte proporţii uriaşe; ele inflacărau imaginaţia acestor fii ai lui Traian. Numele lui Napoleon Bonaparte, de sunet latin, lua proporţii măreţe, răsfrângând asupra boerilor un adevărat farmec. Cum? Napoleon, un om de rând—un om de nimic—născut într'o insulă latină «Corsica» făcea să tremure bătrânele monarhii, ameninţându-le să le distrugă, bătând pe cei mai iluştri generali, şi făgăduind tuturor popoarelor supuse libertatea şi neatârnarea?

Era un erou antic, din aceiaşi rasă ca şi Românii, ce va veni negreşit într'o bună zi să dea neatârnarea României.

www.dacoromanica.ro

Legenda napoleoniană se lăţi peste tot teritoriul balcanic; ea supravieţui mulţi ani încă în principatele latine de la Dunărea. Dăm aici un fragment dintr'o scrisoare scrisă în 1835 de Colson baronului d'Argence. Se va vedea cum, 14 ani după moartea Impăratului, numele lui Napoleon câştigase un prestigiu supraomenesc,

BARONULUI D'ARGENCE

BUCUREŞTI 25 SEPTEMBRIE 1835

«Ţi-am scris săptămâna trecută cât e de drăguţă şi de primitoare pentru noi, lumea în Muntenia; s'ar spune în adevăr că noi Francezii ne bucurăm aici de o favoare deosebită.

Mă întrebi cum ne petrecem serile; sunt unele foarte interesante şi pentru a nu merge mai departe, să-ţi povestesc cea de eri, 24 Septembrie.

Peste săptămână, ne ducem de mai multe ori la recepţiile de seară ale D-lui Ştirbey. Acest salon e singurul salon din Bucureşti, unde se ştie a sta de vorbă. D. Ştirbey e capul aristocraţiei ţării; crescut la Paris, el vorbeşte şi scrie franţuzeşte ca D-ta şi ca mine.

Eri deci, erau adunate vre-o douăsprezece persoane: patru Francezi, iar ceilalţi, tineri Munteni.

www.dacoromanica.ro

D. Ştirbey tocmai primise cel din urmă roman al lui George Sand; ne citi vre-o treizeci de pagini, pe care le ascultărăm cu desfătare şi cu o vie emoţie. La zece ni se servi ceaiul şi pe urmă conversaţia deveni obştească. D. Cochelet, consulul general al Franţei, care era de faţă, ne ţinu ca sub un farmec, povestindu-ne întâmplări din vremea lui. Cu o voace caldă de emoţie, ne vorbi de împărat, de victoriile lui, de Waterloo, de abdicare, de împărăteasa Iosefina, de regina Hortansa, retrasă în Elveţia. Cată să-ţi spun că d. Cochelet e fratele domnişoarei Cochelet, cititoarea, reginei Hortansa. Inalt, cu o mândră înfăţişare, îmi pare ca o stafie a epocei eroice. După dânsul, D-na Duhamel, profesoara domnişoarelor Ştirbey, ne povesti la rândul său, cum, după Waterloo, frate-său Philibert, comandant de vas, se prezentă de la sine la Impărat, oferindu-se a-l transporta în Statele-Unite, străbătând pe noapte flota englezească; cu ce emoţie nerăbdătoare aşteptă el 24 de ceasuri răspunsul Impăratului, ce şoväea!

Scumpe prietene, eram la 800 de leghe departe de Paris şi nu vorbiràm eri seara decât de Franţa, de gloria şi de nenorocirile ei. Ieşirăm de la D-l Ştirbey, cu carnea şi inimile noastre adânc mişcate. De aceia, la despărţire, strângându-ne mâna «Tră-

www.dacoromanica.ro

iască Impăratul!» strigără la olaltă, Francezi şi Munteni, dar aceasta cu glas pe jumătate pentru a nu jigni urechile oficiale ale consulului lui Ludovic-Filip.

COLSON [1]

După Waterloo, după 1815, după căderea imperiului, multă vreme, pe ţărmurile Dunării, lumea nu se îndura a crede în căderea pentru totdeauna a acestui meteor, care făcuse să tremure lumea, făgăduind libertatea neamurilor impilate ale Europei. Insă după căderea şi moartea lui Napoleon situaţia Europei se schimbă repede, echilibrul european modificându-se. Intâmplările neaşteptate din 1814 şi 1815 făcuseră din ţarul Alexandru, cel mai puternic monarh şi arbitrul Europei. El se înfăţişa ca pacificatorul şi bine făcătorul popoarelor; visul său era de a ridica prestigiul Rusiei ortodoxe la popoarele ortodoxe din Orient. Urmaşul său, ţarul Nicolai, cu ochii îndreptaţi spre Constantinopole, se proclămă, el şi armatele lui, liberatorii tuturor creştinilor supuşi jugului turcesc.

Moldo-Valahii întoarseră atunci privirile spre Rusia; aceasta înlocuia Franţa în nădejdile lor.

1) Autorul acestei scrisori a trăit multă vreme în Muntenia, ataşat ani îndelungi pe lângă casa boerului Filipescu din Drajna: nu trebue confundat cu Colson, venit mai târziu în Bucureşti ca secretar al consulului Franţei, marchizul de Châteaugiron

www.dacoromanica.ro

Astfel când în 1828, armatele împăratului Nicolai trecură Prutul şi veniră să ocupe Principatele, Ruşii fură primiţi cu entusiasm şi ca liberatori.

S'a spus cu dreptate, că dacă ridicarea Moldo-Valahilor, era datorită în mare parte înrâuririi franceze, această înrâurire fu adusă mai ales de armatele ruseşti. Observaţia şi faptul sunt drepte. Ruşii, sub imboldul ţarilor, suferiseră în tot veacul al XVIII, caşi locuitorii din Principate sub imboldul Fanarioţilor, înrâurirea franceză. Ţarii: Petru cel mare, impărătesele Anna Ivanovna, Elisabeta, Caterina II, în sfârşit împăratul Alexandru urmăriseră ideia ambiţioasă de a pune Rusia prin limbă şi purtările franţuzeşti, la înălţimea marilor state civilizate din Europa. Literatura, saloanele, teatrul deveniseră cu toatele franţuzeşti la Petersburg. Mulţumită numeroaselor şcoli conduse de profesori francezi, mulţumită savanţilor, artiştilor atraşi pe malurile Nevei, o franţuzească clasică, corectă şi curată devenise limba familiară, limba saloanelor, limba oficială a Rusiei.

Armata rusă ocupă în 1828 Principatele. Necunoscând limba ţării, Ruşii trebue să se fi folosit de limba franceză vorbită cu lesniciune pe malurile Dunării. Legăturile lor cu locuitorii ce nu ştiau ruseşte, legăturile lor cu administraţia, treburile lor

www.dacoromanica.ro

zilnice se făcură prin mijlocirea limbii franceze. S'a putut spune deci cu drept cuvânt că, mulţumită ocupaţiei ruseşti, înrâurirea limbii franceze fu dominantă în Principate. Trebue să recunoaştem de asemeni că, părăsind Muntenia şi Moldova în 1834, ei lăsără aici o franţuzească mai bine pronunţată, mai corectă, şi pe deasupra, manierile politicoase ale aupuslui, adică o civilizaţie mai înaintată de cât cea pe care o cunoscuseră Românii sub Fanarioţi.

www.dacoromanica.ro

VI.

RUSIA ŞI PRINCIPATELE.

DE LA PETRU CEL MARE LA TRATATUL DE LA ADRIANOPOLE.

Stăpânirea rusească care înfăptui reorganizarea Principatelor, nu trebue să apară ca un accident istoric. Ea e punctul final al unei lungi serii de sforţări încercate de Rusia în favoarea Moldovenilor şi a Muntenilor, rezultatul logic al unei politice, concepute cu chibzuinţă şi urmărite cu stăruinţă. De la sfârşitul veacului al XVII, Rusia nu mai are de cât o ţintă: să alunge pe Turci afară din Europa, şi ea o urmăreşte cu o neobosită tărie. Politica ţarilor nu e atât de neschimbată în planurile sale de cât pentru că ea îşi înfige rădăcinile în însuşi sufletul naţiunii ruseşti: alungând pe Turci se vor libera creştinii pe care ei îi impilă. Crucea grecească în picioare pe semiluna răsturnată, din vârful bisericilor din Moscova, e simbolul cel mai expresiv al năzuinţelor şi al dorinţelor neamului rusesc.

www.dacoromanica.ro

Astfel vedem încăerându-se lupta între Rusia şi Poarta, îndată ce Petru cel mare dădu imperiului puterile necesare pentru a întreprinde această sarcină sfântă. Creştinii din imperiul otoman fi-vor ei scăpaţi de sub jugul turcesc de oamenii blonzi veniţi de la nord aşa cum le făgăduieşte tradiţia? La început nu se prea părea.

Petru cel mare e silit să dea îndărat dinaintea Turcilor: el nu datoreşte de cât conrupţiei turceşti de a fi dobândit tratatul de la Prut, semnat la Fălciu în 1711. Anna Ivanovna nu e mai fericită câţiva ani mai târziu: la Belgrad (1740) Turcia înfrânge pe toţi duşmanii săi: Austria care, în 1718 la Passarovitz, pusese mâna pe Oltenia trebue s'o dea îndărăt şi Rusia însăşi, ale cărei armate victorioase ocupaseră Moldova, Otşakof, Kinburn şi îmbucătura Niprului, trebue totuşi să-şi părăsească cuceririle: o clauză specială a tratatului închide Marea Neagră pavilionului rusesc, pavilion de războiu sau pavilion de comerţ.

Dar aceasta e cea din urmă victorie a Turcilor. De îndată ce Caterina cea mare se urcă pe tron, Rusia merge cu paşi uriaşi. Ea se ridică drept protectoarea oficială a creştinilor din imperiul otoman şi mai ales a acelora ce sunt mai apropriaţi de hotarele ei: a Românilor. Poarta îi recunoaşte această în-

www.dacoromanica.ro

şire în 1774 la Kuciuk—Kainardgi. E un act capital în istoria desfăşurării puterii ruseşti în Răsărit. Nici odată un tratat nu fu mai rodnic în consecinţe fericite pentru o ţară, de cât fu pentru Rusia cel din 1774. Nu numai că-şi deschide Marea Neagră, ea dobândeşte în favoarea Principatelor clauze ce fac dintr'ânsa cu adevărat protectoarea Moldovei şi a Munteniei; Turcii rămân ce-i drept suveranii Principatelor, dar sub controlul Rusiei; în virtutea articolului 16, Sultanul se îndatoreşte «să se folosească de toată umanitatea şi de toată mărinimia cu putinţă în punerea tributurilor»; trimişii Principatelor la Constantinopole vor fi de religie creştină şi puşi sub protecţia dreptului ginţilor; Poarta făgăduieşte de a avea consideraţie pentru «reprezentaţiile», pe care miniştrii ruşi vor veni să-i facă în favoarea Principatelor.

«Toată clădirea de stipulaţii ale tratatului de la Kainardgi, scria a doua zi după semnătură agentul austriac la Constantinopole, Thugut, [1] este un model de dibăcie din partea diplomaţilor ruşi şi o rară pildă de imbecilitate din partea negociatorilor turci. Prin meştera împreunare a articolelor din acest tratat, imperiul otoman devine astăzi un fel de provincie rusească». E cam exagerat firește: totuşi

1) A Sorel, *Question d'Orient*, p. 260-261.

www.dacoromanica.ro

înrâurirea rusească e de atunci a tot putinte la Constantinopole, şi din acest moment datează acest aforism de cancelarie, «aşa de des repetat» ne spune Gentz [1]): «Rusia n'are de cât să ridice glasul pentru ca Divanul să tremure şi nu-i trebue de cât o lovitură de tun pentru a dobândi tot ce cere».

In 1781 împărăteasa Caterina se gândeşte la desmembrarea imperiului otoman şi întocmeşte faimosul său plan grec, ce hotăreşte formarea a două state creştine. Unul e vechiul imperiu grec, restaurat, cu Constantinopole drept capitală, în favoarea unui nepot al împărătesei căruia ea îi şi pusese numele predestinat de Constantin; celalalt trebuia să fie constituit din Principatele unite sub sceptrul unui suveran ce urma să fie hotărât. Să nu credem de altminteri că împărăteasa Caterina se gândeşte a se face de pe acum apărătoarea a ceia ce se va numi mai târziu principiul naţionalităţilor.

Accst plan măreţ cade între cele două împărţiri ale Poloniei şi se întregeşte prin cedarea Olteniei către Austria. Să ne mărginim deci a-l considera ca o mărturie a năzuinţilor şi a puterii Rusiei. Principatele sunt ţelul statornic al atenţiei sale: în 1782 ea stabileşte în ele consuli, în 1792, prin tra-

1) Gentz, *Dépêches des Hospodars*, t III p. 106 Grig. Ghica, 16 Martie 1826.

www.dacoromanica.ro

tatul din Iaşi, ea dobândeşte în favoarea lor scutirea de dări rămase în urmă şi putinţa pentru locuitori de a emigra. In 1802 mai ales ea smulge de la Poartă un hatişerif ce cuprinde hotărâri preţioase privitoare la Moldova şi la Muntenia.

Incălcările pe care le sufereau Principatele, despoiate de grânele şi turmele lor pe un preţ de nimic de trimişii anuali ai Porţei pentru a «cumpara» produsele agricole, pe care Turcia nu le mai putea lua din Crimeea, sunt de acum împedicate: negustorii turci nu vor mai putea pătrunde de aici încolo în Principate de cât prevăzuţi cu o teşcherea sau cu o autorizaţie a Porţii; ei nu vor mai putea avea imobile în Principate. De acum înainte mărturiile creştinilor sunt primite în procesele ce privesc pe Turci. «De astăzi, hotăreşte hatişeriful, durata dominei hospodarilor va fi fixată la şapte ani, începând din ziua de numire a Domnului; aceştia nu vor fi maziliţi de cât în urma unui delict dovedit, aşa că chiar de s'ar întâmpla vre-o lipsă în zisa epocă, până ce trimisul Rusiei, de pe lângă Sublima Poartă, nu va fi înştiinţat şi convins, mazilirea lui să nu fie îngăduită [1])».

Consulii Rusiei primesc dreptul de a face observaţii şi a da sfaturi domnilor şi boerilor privitor

1) Xenopol, II p. 260

www.dacoromanica.ro

la dări. Un drept asemănător le e recunoscut în ceia ce atinge raporturile dintre ţărani şi proprietari. Astfel în cât Rusia exercitează un adevărat protectorat asupra Principatelor şi se sileşte—câştigând de la Sultan, hotărâri favorabile—de a îmbunătăţi starea Moldovei şi a Munteniei, atrăgând simpatiile locuitorilor lor.

Când la Tilsitt, în 1807, împăratul Alexandru se aproprie de Napoleon, cea dintâi grijă a sa fu de a lămuri avantagiile ce se vor da Rusiei în Răsărit: cei doi aliaţi aruncără temeliile unei împărţiri a imperiului otoman: Turcii nu vor mai păstra în Europa de cât Constantinopole; Austria va primi Serbia şi Bosnia; Franţa va lui Tesalia, Albania şi Morea, cât despre Rusia, partea sa se va compune din Basarabia, Moldova, Muntenia şi Bulgaria până la Balcani. Aceste planuri se schimbără puţin în cursul anului viitor. Articolul 8 din tratatul secret de la Erfurt le hotărăşte într'un text definitiv şi consfinţeşte ocuparea de cătră Ruşi a întregii ţări până la Dunărea. Terminii actului sunt plini de înţeles: «M. S. Impăratul tuturor Ruşilor ne având nici o nădejde de a dobândi garanţii îndestulătoare pentru persoanele şi avuturile locuitorilor din Moldova şi Muntenia, ducând marginile imperiului său până la Dunărea şi unind Moldova şi Muntenia la

www.dacoromanica.ro

imperiul său, M. S. Impăratul Napoleon recunoaşte zisa unire şi hotarele ruseşti până la Dunărea [1]» Astfel Napoleon recunoaşte că Rusia are titluri oficiale de a cere şi dobândi garanţii îndestulătoare pentru persoanele şi bunurile din Moldova şi Muntenia. El aprobă pretenţiile lui Alexandru la protectoratul Principatelor.

Rusia păstrează în tratatul din Bucureşti din 1812 aceasta atitudine de protectoare a Principatelor, inserând în articolul 5 al tratatului întărirea tuturor actelor privitoare la privilegiile lor. Dar acest protectorat e departe de a fi dezinteresat: Ruşii încorporează Basarabia, adecă jumătate din teritoriul moldovenesc.

Anii ce urmără căderii imperiului francez puseră politica rusească în Răsărit la greutăţi neaşteptate. E momentul când Europa se zbuciumă, când ideia de naţionalitate sămănată de Revoluţia franceză tulbură în chip nelămurit spiritele; societăţi ascunse se întemeiază; e timpul Burschenschaftului în Germania, a carbonarismului în Franţa, în Italia, în Spania, a eteriei în Răsărit. Ţarul Alexandru cade atunci în crude încurcături: năzuinţile, pe care el caută să le înnăbuşe în Europa apuseană, sunt în Orient pârghia cea mai puternică

1) Xenopol, II. p. 268—Gardén, XI. p. 287-Vandal, I, p. 475 sqq.

www.dacoromanica.ro

a politicii ruseşti. El care a fost urzitorul Sfintei-Alianţe, care s'a unit cu Metternich, această «stâncă a contra-revoluţiei», pentru a menţine tronurile stabilite, îşi chezăşueşte prietenia sa lui Ypsilanti, lui Capod'Istria, unul din conducătorii cei mai iluştri ai eteriei, primeşte pe lângă dânsul pe Kara-Gheorghe, şeful revoluţiei sârbeşti, ce petrece o iarnă întreagă la Petersburg. Alexandru nu poate fi consecinte cu el însuşi fără a-şi nărui politica sa: logica cere ca să ia măsuri împotriva eteriei, cum face şi cu carbonarismul, să apere, pe Turci împotriva creştinului impilat. Dar ce devine atunci sfânta misiune a Rusiei. Popoarele creştine sunt ele condamnate. de însăşi Rusia să rămână sub jugul Porţii? Aceasta e dilema în care se zbate Alexandru.

Tocmai pe vremea congresului de la Laybach, când el lua măsuri împreună cu celelalte puteri pentru a înnăbuşi insurecţia piemonteză, îi vine vestea răscoalei din Principate (1821). Ori cât îl costa, Alexandru pentru a nu pune pe Austria într'o încurcătură prea crudă, să leapădă de eterişti şi îngădue trupelor turceşti de a ocupa Principatele.

Dar evenimentele se pridídesc: patriarhul din Constantinopole e spânzurat în ziua de Paşti în hainele preoteşti; creştinii sunt măcelăriţi în im-

www.dacoromanica.ro

periul otoman; Turcii, sub cuvânt de a restabili ordinea, stau în Principate; revolta lui Ypsilanti pune cu zgomot chestiunea neatârnării greceşti. Conflictul e gata să izbucnească între Rusia şi Poarta Austria şi Anglia izbutesc totuşi să amâne criza, şi pacea nu fu tulburată, când Alexandru I moare, în luna Decembrie 1825.

Care e situaţie în acel moment? «Evacuarea Principatelor, scrie în April 1826 de Gentz [1]) omul de încredere al lui Metternich şi unul dintre diplomaţii cei mai cunoscători în acea vreme ai afacerilor Orientului, evacuarea Principatelor n'a avut loc nici odată de fapt: miliţiile ce se găsesc astăzi acolo nu sunt beşlii în vechea accepţie a cuvântului, ci adevărate trupe turceşti comandate de ofiţeri turci, ce nu sunt nici numiţi, nici întăriţi, nici sub ascultarea domnilor; rechemarea baş-beşli-agalelor dobândită de ministrul Austriei şi înlocuirea lor prin nişte indivizi de o treaptă mai joasă este o măsură înşelătoare; de fapt, Moldova şi Muntenia sunt tot ocupate milităreşte, şi Poarta n'a făcut nimic pentru a readuce vechea stare de lucruri».

Ţarul Nicolai nu era omul care să lase a dăinui o astfel de stare de lucruri. El ceru de la Poartă o

1] Gentz, *Dépêches*, III. p. 115, Grigore Ghica, 16 April 1826.

www.dacoromanica.ro

satisfacţie imediată: în ultimatul de la 17 Martie 1826, el cerea ca Moldova şi Muntenia să fie restabilite sub raportul politic, militar şi civil în starea în care se găseau înainte de 1821. Sublima Poartă trebui să cedeze: la 13 Mai 1826 ea primi ultimatul; puţin după aceia o conferinţă se deschise la Ackermann, pe teritoriul rusesc, ce se sfârşi la 7 Octombrie prin un tratat.

Tratatul de Bucureşti, era întărit în liniile lui generale. Poarta se obligă să reînoească, în cele şase luni de la ratificare, hatişeriful din 1802. Un act separat hotăra ca domnii să fie aleşi pe 7 ani de Divanurile locale, printre boerii pământeni, sub condiţia aprobării Porţii. Sublima Poarta se lepăda de dreptul de a mazili pe domni fără o pricină legitimă; oricum, trebuia că curtea Rusiei să aibă probă că o vină fusese cu adevăr săvârşită de domn. Aprobarea curţii Rusiei era de nevoe pentru realegerea domnilor sau pentru abdicarea lor, care nu puteau fi definitive de cât după o înţelegere de mai înainte între cele două curţi. Domnii trebuiau să ia în seamă observaţiile ministrului M. S. Imperiale şi cele pe care consulii Rusiei le făceau după ordinele lui. In sfârşit, nevoia de a face reforme era proclamată de actul separat. «Domnii, se spunea acolo, vor fi ţinuţi a se ocupa fără cea mai mică

www.dacoromanica.ro

zăbavă cu Divanurile respective, cu măsurile necesare pentru îmbunătăţirea stării Principatelor, date în grija lor. Aceste măsuri vor face obiectul unui Regulament obştesc pentru fiecare provincie, care va fi pus pe dată în putere."

In această din urmă dispoziţie trebue să căutăm izvorul Regulamentului organic, cu care Principatele aveau să fie înzestrate câţiva ani mai târziu. Tratatul de la Adrianopole o reînnoi la 2 Septembrie 1829. Convenţia de la Ackermann fu întăritä. Principatele obţinură diferite întinderi de teritoriu şi mai ales oraşele turceşti Giurgiu şi Brăila. Un act separat hotăra ca hospodarii să fie aleşi pe viaţă de popor, în sfârşit, în puterea celui din urmă articol din actul separat, «Sublima Poartă, dorind să asigure în toate chipurile buna stare viitoare a celor două Principate, se obligă de bună voie de a întări regulamentele administrative care, în timpul ocupaţiei celor două provincii de armatele curţii imperiale, vor fi fost făcute, după dorinţa exprimată de adunările celor mai însemnaţi locuitori din ţară şi care trebuiau să slujească în viitor de temelie pentru regimul intern al celor două provincii».

Astfel fu lungul şir de sforţări prin care Ruşii dobândiră puţin câte puţin faţă de Principate si-

www.dacoromanica.ro

tuaţia ce le dădu putinţa de a prezida la o nouă organizare a Moldovei şi a Munteniei. Ocupaţia Principatelor de Ruşi nu fu deci rezultatul imediat al unor împrejurări de o clipă, ea fu consecinţa necesară a unor evenimente istorice întâmplate într' un mare număr de ani, adese pregătite şi totdeauna folosite de o politică dibace şi stăruitoare.

Când Ruşii părăsiră Principatele, aceste erau înzestrate cu instituţii bine făcătoare, ce fac chiar astăzi temelia administraţiei Romăniei.

Ce erau aceste instituţii, cui se cade să le atribuim paternitatea, iată ce se cuvine a arata acum în câteva cuvinte.

www.dacoromanica.ro

VII

OCUPAȚIA RUSEAȘCA ȘI REGULAMENTUL ORGANIC. (1828-1834)

Lucrările ce trebuiau să ajungă la redactarea Regulamentului organic începură din luna Martie 1828; colonelul Liprandi, apol consilierul privat Daşkow fură trimeşi pe rând de Rusia in Principate pentru a ordona să strângă cele dintâi documente. Ei redactără o schiță de regulament. Aceasta primă lucrare, care trebuia numai să aţiţe discuţia, fu supusă unui comitet special de boeri moldoveni şi munteni; secţia munteană însărcinase pe B. Ştirbey cu slujba de secretar, lui îi cădea sarcina de a redacta proectul, aşa cum urma să iasă din desbaterile Comitetului.

Comitetul îşi deschide şedinţele la Bucureşti 19 Iunie 1829. Din colaboraţia sa rodnică cu generalul Kisseleff, care în luna Noembrie a acestui an veni să înlocuiască în capul trupelor de ocupaţie pe intransigentul şi mândrul Zeltouchin, ieşi un proiect de regulament ce fu terminat la 4 April

www.dacoromanica.ro

1830. Acest proect trebuia supus unei adunări obşteşti extraordinare, compusă din boeri moldoveni şi munteni, pentru a se hotărâ asupra primirii sau respingerii lui. Era de nevoe mai întâi de a se aduce lucrarea comitetului special la cunoştinţa curţii Rusiei. Regulamentul nu trebuia să se întoarcă din Petersburg de cât la începutul anului viitor.

Dar acest îndelungat răstimp—departe de a fi perdut—fu folosit de generalul Kiseleff şi de boerii din comitetul special cu o minunată hărnicie; o serie de reforme însemnate fu înfăptuită în câteva luni; B. Ştirbey luă o parte precumpănitoare în această mişcare ca membru a numeroase comisiuni particulare şi mai ales ca membru al divanului executiv însărcinat cu treburile din läuntru.

Ciuma stârpită, foamea ocolită nu sunt singurile binefaceri datorite de Principate sforţărilor împreunate ale generalului rus şi ale boerilor.

Suprimarea vămilor interioare, cu atât mai supărătoare pentru comerţ cu cât drepturile erau percepute de un arendaş ce nu se dădea îndărăt dinaintea abuzului pentru a putea dobândi din arenda sa, tot ce se putea scoate;—suprimarea vorniciei pripaşurilor, administraţie orânduită cu scopul de a stârpi pagubele pricinuite de animale la strângerea recoltei, şi devenită izvorul unor încălcări

www.dacoromanica.ro

de nesuferit;—organizaţia unui serviciu sanitar foarte serios;—reglementarea caselor de bine facere;—stabirea de consilii municipale în sate;— crearea în Principate de acte ale stării civile;— suprimarea scutelnicilor şi a poşlușnicilor, scutiţi până atunci de ori ce dare către vistierie, în folosul exclusiv al boerilor;—hotărnicirea principatului Munteniei, făcută pe temeliile arătate în tratatul de la Adrianopole;— în sfârşit, recensământul general al tuturor birnicilor, grea muncă mulţumită căreia, birul putea fi hotărât cu siguranţă şi cu dreptate, aceste fură obiectele care ţintuiră luarea aminte a generalului Kisseleff şi a divanurilor române, între momentul redactării proectului «Regulamentului organic» şi acel în care textul se întoarce de la Petersburg cu întărirea curţii imperiale.

La 16 Februarie 1831 o proclamaţie a membrilor divanurilor făcea cunoscute dispoziţiile cele mai însemnate din proect şi vestea în acelaş timp convocarea adunării generale extraordinare chemată a-l revizui.

Adunarea plenară a boerilor se întruni la 10 Mart 1831, sub preşedinţia generalului Kisseleff. Lucrările se urmără până la 16 Mai; ea adoptă proectul comitetului, în totalitatea lui. Principatele aveau să fie guvernate de acum înainte conform acestui

www.dacoromanica.ro

GENERALUL KISSELEFF

Imp. Ch. Wittmann

www.dacoromanica.ro

«Regulament organic».

In capul guvernului era pus un hospodar sau domn, ales pe viaţă printre marii boeri români, de o adunare compusă din membrii cei mai însemnaţi ai aristocraţiei.

Domnul trebuia să împartă puterea supremă cu o adunare obştească, zisă ordinară, şi care se compunea din 43 membrii în Muntenia; aceasta adunare, înzestrată cu un oare care drept de iniţiativă, făcea legi, aproba dările şi vota bugetul. Domnul şi adunarea erau ajutaţi de un sfat administrativ, compus din ministrul de interne, din ministrul de Finanţe şi din secretarul de Stat.

Vechiul sistem financiar, a cărui complicaţie deschidea uşa tuturor abuzurilor administrative, fu înlocuit cu un sistem foarte simplu, care înlătură ori ce corvadă şi dări în natură.

Principii de drept public, de nevoe ori cărei bune administraţii, dar necunoscute până atunci de Români, fură întroduse prin Regulament.

Slujbaşii fură declaraţi răspunzători de faptele lor, în toată treapta administrativă, afară de miniştri care nu eraude cât organele voinţei domnului; posturile încetară de a fi anuale; funcţiile nu avură de acum înainte altă limitare pentru durata lor de cât acea hotărâtă de interesul public. Principiul

www.dacoromanica.ro

de despărţire a puterilor fu proclamat şi aplicat; administraţia şi justiţia încetără de a fi puse în acelaşi mâni. Domnul încetă de a fi izvorul dreptăţii; şi se putea astfel ajunge la noţiunea lucrului judecat, ceia ce era cu neputinţa de înţeles atât timp cât se admitea ca odineoară că Domnul putea să revizuiască la nesfârşit judecăţile. El numai îndeplini de acum înainte de cât sarcina unei curţi de casaţie fără a avea şi dreptul de judecată.

Libertatea comerţului fu în sfârşit recunoscută ca singurul mijloc în stare a face să prospere agricultura şi toate felurile de industrie.

Acesta e în linii mari «Regulamentul organic». Adunarea plenară a boerilor, într'o şedinţă memorabilă, adresă printr'un vot unanim mulţumirile sale lui B. Ştirbey, care fusese principalul redactor.

Acest regulament fu pus în vigoare fără zguduiri şi ciocniri: puţin câte puţin legi votate de adunarea obştească ordinară anuală veniră să-l întregească: e de ajuns să amintim, pentru sesiunea din Decembrie 1831 în April 1832, legea asupra dorobanţilor, însărcinaţi cu slujba poliţiei şi legea asupra miliţiei; pentru sesiunea de 1832—1833, o lege menită a îmbunătăţi starea ţăranilor.

La sfârşitul anului 1833, Principatele erau organizate în chip definitiv: sarcina ce-şi luase Rusia

www.dacoromanica.ro

era deci sfârşită şi ocupaţia rusească nu mai avea nici o noimă.

Se pare că în această privinţă fu o deosebire de părere între generalul Kisseleff, de o parte, şi ţarul Nicolai şi cancelarul Nesselrode, de alta. Generalul ar fi voit să prelungească ocupaţia pentru a pregăti calea spre anexarea Principatelor la Rusia, fără, dealtminteri, ca nimic să ne îndreptăţească să credem că contele Kisseleff ar fi avut ambiţii personale. Impăratul era de altă părere. Turcia, scria Nesselrode generalului Kisseleff la 28 Septembre 1831, ar putea, în schimbul renunţării noastre la indemnitate, să ne lase nouă suveranitatea asupra Principatelor, suveranitate care chiar acum nu e de cât nominală şi neîntemeiată. Dar atunci, ce am face noi ? Ne-ar fi oare de vre-un folos? Veniturile Principatelor vor fi ele îndestulătoare pentru cheltuelile de administraţie şi ne vor lăsa ele un prisos egal cu suma pe care ne-o datoresc Turcii ? Ne îndoim. Declara-vom noi aceste provincii ca parte integrantă din Imperiu ? Dar gândul împăratului nu e de loc ca să întindă hotarele noastre până la Dunărea.. Ce ne trebue, e de a vedea Principatele organizate, domnii la locul lor, şi armatele gata a se retrage din Principate, păstrând Silistra şi un drum militar până la Prut.» Rusia,

www.dacoromanica.ro

spunea mai Nesselrode în luna Martie 1832, nu e călăuzită de cât de dorinţa, de a da popoarelor creştine din Răsărit o mărturie morală de mărinimia protecţiei sale, care trebue să sprijine înrâurirea noastră asupra lor»; ea a fost mânată să se amestece în treburile dinăuntru ale Moldovei şi ale Munteniei «din interesul şi din grija ce datoreşte provinciilor sale sudice marginaşe Principatelor».

Astfel, după ce generalul Kisseleff prezidă punerea în vigoare a Regulamentului, dându-şi seamă că nu va putea câştiga pe împărat de partea părerilor sale, îşi înaintă demisia: ea fu primită la 21 Noembrie 1833.

Inţelegerea deplină între Turcia şi Rusia cu privire la desăvârşita îndeplinire a tratatului de la Adrianopole, încă în suspensie în oare care puncte, se stabili la Petersburg 17 Ianuarie 1834. O convenţie hotărâ graniţele Principatelor, stipulă deşertarea lor de către Ruşi, şi regulă chestia indemnităţii. Poarta întări în acelaşi timp «Regulamentul organic».

In luna April domnii fură hotărâţi—în mod excepţional de data asta de către Poartă: Mihai Sturdza deveni domnul Moldovei, Alexandru Ghica, domnul Munteniei şi generalul Kisseleff părăsi Principatele, întovărăşit de manifestaţiile de respect ale

www.dacoromanica.ro

tuturor celor ce văzuseră la lucru pe acest om «înzestrat, zice un contemporan, cu cele mai strălucite însuşiri de spirit şi de inimă, prietenos fără afectaţie, sever fără asprime, de o hărnicie fără păreche, omenos, mărinimos şi om de cuvânt».

Ce preţuia Regulamentul organic şi cum trebue să-l judecăm? Trebue să-l judecăm cum făcea Edgar Quinet, [1]) după ideile de la 1848 şi să spunem că nu fu de cât o umbră de organizaţie, care, de fapt, legaliza, îndreptăţia, perpetua abuzurile cele mai strigătoare»? Trebue să nu vedem în el decât consfinţirea robirii Principatelor sub jugul otoman? Nimic n'ar fi mai nedrept. El a înlocuit anarhia prin regulă: despărţirea puterilor, reprezentaţia naţională, dreptul pentru naţiune de a vota dări, neatârnarea magistraturii, libertatea comerţului au fost proclamate de dânsul,—binefaceri însemnate. Mulţumită, lui Principatele născură la viaţa modernă şi prin organizaţia lor, îşi creară titluri pentru a trăi mai târziu o viaţă neatârnată.

O vie recunoştinţă e datorită lui B. Ştirbey, pentru a fi redactat un Regulament organic, tinzând a constitui Principatele într'o naţiune. Odineoară se vorbea toate limbile afară de româneşte. Regulamentul hotărâ că de acum înainte limba română

1) *Revue des Deux Mondes*, Febr. 1856 *Les Roumains.*

www.dacoromanica.ro

va fi limba oficială (art. 366). Secţiunea a cincea redactată de B. Ştirbey şi smulsă de el cu luptă de la generalul Kisseleff are acest titlu plin de înţeles: «Principii ale unei uniri mai strânse între cele două Principate». 1]

«Origina, religia, obiceiurile şi potrivirea de limbă a locuitorilor în cele două Principate, se scrie acolo, cât şi nevoile reciproce, sunt tot atâtea elemente pentru o unire mai strânsă care n'a fost împiedecată şi întârziată de cât de împrejurări întâmplatoare şi secundare. Avantagiile şi consecinţele salutare ieşind din apropierea acestor două popoare n'ar putea fi puse la îndoială». Aplicări numeroase ale acestor principii fură făcute mai ales prin stabilirea unei monezi identice în Moldova şi în Muntenia, şi prin acordarea drepturilor civile pământenilor fiecărui Principat în celalt.

De sigur, se poate învinui Regulamentul de a fi făcut în multe împrejurări cu putinţă amestecul curţii imperiale ruseşti şi al Sublimii Porţi în treburile lăuntrice ale Principatelor: dar cum cei ce redactără şi votără Regulamentul organic ar fi putut scăpa de acest amestec? La ce ar fi slujit rezistenţa lor, dacă nu de a spori atât neîncrederea curţii suzerane cât şi cea a curţii protectoare? Rezultatul final

2) Arhivele imperiale de la Sf. Petersburg, anii 1832 şi 1833.

www.dacoromanica.ro

n'ar fi fost oare să înrăutăţească situaţia făcută Principatelor?

E îngăduit deci a socoti că aducând sprijinul lor grăbit şi inteligent la opera întreprinsă de Rusia, boerii moldoveni şi munteni făcură operă de patrioţi şi de oameni politici.

Trebuia mai întâi scăpată ţara de anarhie: ordinea şi propăşirea fiind restabilite înăuntru, era mai uşor de ajuns la neatârnare.

www.dacoromanica.ro

VIII
DOMNIILE LUI GHICA ŞI BIBESCU.
(1834—1848)

Ocupaţia de fapt a Principatelor de Ruşii luă sfârşit odată cu plecarea generalului Kisseleff. Nu se poate spune că Rusia lăsă ei înseşi ţara pe care o reorganizase. Ea înţelegea din potrivă să-şi păstreze influenţa, să scape opera ce săvârşise şi să bage de seamă ca Turcia să nu păstreze asupra ei de cât o suveranitate nominală.

Prinţul Ghica fu numit de Poartă, dar după recomandaţia Rusiei; aceasta, pentru mai multă siguranţă, instălă pe lângă noul domn agenţi pentru a-l supraveghea: inspectorul general al carantinelor, Grecul Mavros, agentul Munteniei la Constantinopole, Aristarchi, Grec şi el, erau înfeodaţi politicii cabinetului din Petersburg; doi Ruşi, colonelii Garbaschi şi Banoff, fură puşi în fruntea oastei, împreună cu doi Munteni ce slujiseră în Rusia, Odobescu şi Solomon. Baronul de Rückmann, în sfârşit, consulul general al Rusiei, avea

www.dacoromanica.ro

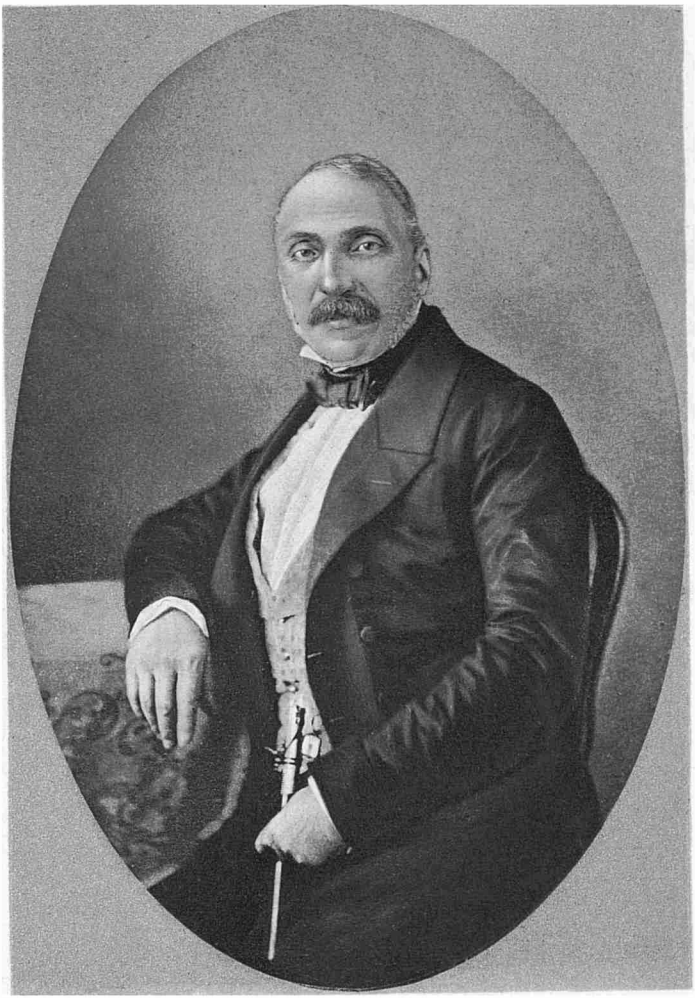

A.S. PRINȚUL GEORGIE BIBESCU
Prinț domnitor al Munteniei.
1842 - 1848

Imp Ch Wittmann

www.dacoromanica.ro

să aibă asupra Domnului o însemnată înrâurire.

Slab, ignorant, îngrijit numai să se menţină pe tron, prinţul Ghica era gata să facă în ori ce gustul Rusiei.

Adunarea boerilor nu urmă mlădierea domnului. Conflictul, ascuns la început, mai făţiş când fu vorba de contopirea într'un tot a Regulamentului organic şi a deosebitelor legi ce fuseseră elaborate ca urmare a hotărârilor sale, se înăspri în 1837, când baronul de Rückmann ceru votarea unui articol adiţional la Regulament, conceput în aceşti termini: «Pe viitor, ori ce modificare ulterioară ar voi să introducă domnii în Regulamentul organic, n'ar putea s'o facă de cât în urma unei autorizaţii speciale a Sublimei Porţi, *cu aprobarea curţii Ruseşti*». Acest articol, din pricina cuvintelor din urmă, întâmpină în Muntenia, cea mai vie opoziţie. Rusia, pentru a pune capăt împotrivirilor, trebui să ceară de la Poartă un firman de disolvare a adunării. Noii aleşii erau însufleţiţi de sentimente şi mai duşmănoase încă faţă de Rusia.

Opoziţia de care se lovea curtea imperială era rodul renaşterii sentimentului naţional român, aşa de puternic în vremea îndepărtată a lui Mihai cel Viteaz, adormit pe timpul lungii şi nenorocitei stăpâniri a Fanarioţilor, dar care reapăruse în 1821,

www.dacoromanica.ro

odată cu revoluţia lui Tudor Vladimirescu, în 1828, mai ales pe timpul ocupaţiei ruseşti. Ruşii îl îngăduiseră, îl încurajaseră chiar la început; de aceia îngăduiseră lui Eliade Rădulescu şi lui Gheorghe Asachi de a publica periodice în limba românească. Dar acest sentiment naţional avea să se îndrepte împotriva lor: Rusia nu putu să-l oprească, dându-şi astfel arme împotriva ei însăşi. Toţi Românii dealtminteri, erau departe de a înţelege în acelaşi chip acest sentiment naţional.

La unii, ca la Eliade şi prietenii lui, el se traducea prin demonstraţii zgomotoase, prin discursuri înflăcărate asupra drepturilor imprescriptibile ale poporului; era un amestec mai mult sau mai puţin conştient de teorii subtile de drept public şi de avânturi necugetate,—produs corcit de raţionalism şi de entuziasm; ei se gândeau numai la drepturile neamurilor în genere înainte de a se gândi la cele ale României.

La alţii, sentimentul naţional tot atât de trainic în rădăcini, era mai rezervat în expresie, deci mai eficace; el nu izvora din consideraţiuni abstracte ci se inspira înainte de toate din împrejurările ceasului de faţă; pentru cei ce-l înţelegeau astfel, era vorba numai de România, de fericirea şi de neatârnarea ei: ei nu loveau cu o deopotrivă proscripţiu-

www.dacoromanica.ro

ne tot ce avea un nume rusesc, ci erau aţintiţi a primi tot ce le părea potrivit pentru a îmbunătăţi soarta patriei lor, şi, cum patriotismul lor luminat îi făcuse se vadă în Rusia instrumentul oare cum providenţial al reorganizării ţării lor, ei i-au dat sprijinul lor în opera pe care o întreprinsese; acum, când această operă fusese desăvârşită, ei nu voiau să mai îngădue amestecul curţii Rusiei în treburile româneşti de cât în măsura în care acest amestec era de nevoe pentru a consfinţi rezultatele dobândite, făcându-le definitive; de aceia, dacă erau hotărâţi a primi acţiunea Rusiei, desfăşărându-se în chip normal în marginile Regulamentului organic, ei erau pe faţă vrăjmaşi ori cărui amestec dincolo de aceste margini. Aceştia erau partidul patrioţilor şi al oamenilor politici: B. Ştirbey era cel mai eminent reprezentant al lui.

Alţii, în sfârşit, explotau mai mult sentimentul naţional de cât îl împărtăşiau. Ei erau duşmanii neîmpăcaţi ai Rusiei, nu pentru că Rusia era străinul, ci pentru că reformele pe care le făcuse ea puseseră capăt încălcărilor din care ei trăiau şi zădărniciseră nădejdea lor, prin înlocuirea domnilor efemeri cu un domn pe viaţă. Ţelul lor era de a readuce Principatele numai sub jugul Porţii, şi de a învia moravurile publice de pe vremea Fanari-

www.dacoromanica.ro

oţilor. Opoziţia pe care o făceau Rusiei patrioţi ca Eliade le păru prielnică la înfăptuirea planurilor lor. Dându-şi aere că lucrează pentru patrie, ei nu se îngrijeau de fapt de cât de propriile lor interese. Câmpineanu era căpetenia lor.

Aceasta era situaţia spiritelor în preajma anului 1840. Se înţelege că în aceste condiţii, Rusia şi prinţul Ghica, instrument prea mlădios al voinţei ei, întâlniră o opoziţie energică care grupa toate partidele, chiar şi cele mai cumpătate, când curtea imperială voia să treacă peste puterile ce-i erau recunoscute prin Regulamentul organic. Câteva măsuri în zadar violente, ca destituirea lui Vaillant, directorul colegiului Sfântul-Sava, care răspândea, după părerea Rusiei, cu prea mult zel, ideia neatârnărei, sau ca retragerea subvenţiei acordate de mai mulţi ani teatrelor, sau ca aspre măsuri stângace împotriva boerului Câmpineanu, sfârşiră prin a nemulţumi spiritele. Prinţul Ghica, dealtminteri, nu dădea de cât prea multe pricini legitime de plângere; dezordinea se arătase din nou în finanţe, şi arbitrariul în administraţie. Adunarea boerilor nu-şi dădu multă cazną pentru a compune un lung memoriu de plângeri, folosindu-se astfel de dreptul, pe care i-l dădea articolul 57 din Regulamentul organic. O cercetare fu orânduită de curţile Rusiei

www.dacoromanica.ro

şi a Turciei. Ea ajunse la depunerea prinţului Ghica, la 7 Octombrie 1842.

Adunarea obştească extraordinară, ce se reuni la 20 Decembrie 1842 /1 Ianuarie 1843/ pentru a alege un nou prinţ potrivit dispoziţiilor din tratatul de la Adrianopole, adică pe viaţă, se găsea în faţă a 20 de candidaţi; unii erau din partidul boerilor bătrâni, care nu doreau de cât reîntoarcerea tuturor încălcărilor şi impilărilor ce necinstiseră domniile fanariote; alţii erau din partidul naţional: ei aveau drept program aplicarea conştiincioasă a Regulamentului organic şi desăvârşirea reformelor ce ilustraseră anii dinainte sub suzeranitatea Porţii şi protectoratul Rusiei.

Doi dintre boerii partidului naţional se distingeau între toţi, atât prin înaltele lor însuşiri intelectuale şi morale şi prin puternica lor cultură juridică şi literară, pe care o primiseră în Franţa, cât şi prin rolul lor eminent pe care îl jucaseră ca colaboratori ai generalului Kisseleff: Barbu Ştirbey şi Gheorghe Bibescu, amândoi patrioţi înflocaţi şi sinceri liberali.

Un cuvânt asupra alegerii.—G. Bibescu fu ales, «Fraţii, [1]/ spune Billecoq, consulul Franţei la Bucu-

1) B. Ştirbey şi Gheorghe Bibescu erau fraţi; cel dintâiu, primul născut al familiei Bibescu, fiind adoptat de Ştirbey, mare boer din Craiova, trebuise să ia numele de familie a tatălui adoptiv.

www.dacoromanica.ro

reşti, într'o scrisoare trimisă lui Guizot, ministrul său, la 3 Ianuarie 1843, în care povesteşte peripeţiile alegerii, fraţii, într'o deplină înţelegere, au trebuit să primească norocul aşa cum se arăta pentru unul dintre ei. Toată lumea se grăbeşte a recunoaşte sentimentele de cinste şi de vrednicie desăvârşită ce au condus purtarea celor doi fraţi [2]).»

Care era sarcina ce cădea asupra prinţului Bibescu? Contele de Nesselrode i-o arăta câte va zile după alegerea sa: «Rusia, zicea el, n'ar putea avea intenţia de a guverna o ţară, căreia grija sa

2) Nisa. Decembrie 1860—Eri mai multe persoane în vizită la vila Montalivet, erau aşezate în jurul fotoliului cu rotiţe al contelui de Montalivet. Conteie sta de vorbă cu Prinţul Ştirbey, fostul domn al Munteniei, vecinul şi prietenul său.— N'am înţeles bine, întrebă contele, pentru ce motiv aţi refuzat în 1843 scaunul Munteniei. şi pentru ce aţi renunţat în favoarea Prinţului Bibescu. — Explicaţia e foarte simplă, răspunse Prinţul, adunarea obştească, strânsă pentru a alege pe Domn, hotărâse să voteze separat şi pe rând asupra numelui fiecăruia dintre candidaţi. Dobândisem o mare majoritate şi lucrul părea hotărât. Insă era de temut, de oare ce trebuia să se voteze pe numele tuturor candidaţilor, ca nu cum va o coaliţie a boerilor bătrâni să se închege de odată pe numele unui boer bătrân, reprezentant al partidului înapoiat, duşmanul noilor reforme. Dacă această intrigă reuşea, însemna a reveni la regimul domnilor Fanarioţi, târând după ei o clientelă lacomă, ignorantă, în stare de a vinde patria pentru un blid de linte. Opera pentru care lucrasem timp de ani de zile, şi căreia îi închinasem sănătatea era ameninţată să se năruiască. Văzui primejdia;— de aceia când adunarea avea să-şi dea votul pe numele lui Gheorghe Bibescu, îndemnăi, rugăi, conjurăi pe toţi prietenii mei de a se uni cu partizanii lui Gheorghe Bibescu, şi de a vota cu toţi pentru dânsul. Bibescu era elevul meu; în 1835, îl pusesem ca pe un *alter ego* pe lângă generalul Kisseleff;—meritul, patriotismul său îmi erau cunoscute; în sfârşit, era fratele meu, era familia mea (*Notes et Souvenirs* J. C.)

www.dacoromanica.ro

marinimoasă i-a chezăşuit o organizaţie neatârnată. Acţiunea sa protectoare şi curat conservatoare nu-şi propune alt ţel de cât acel de a întări Muntenia, pe temeiul tratatelor încheiate cu Poarta, de a veghea la observarea principiilor şi a drepturilor ce decurg din ele, de a preveni într'un cuvânt ori ce abatere *de la mersul legal*, tras de Regulamentul organic.

Cade asupra Alteţei Voastre să înlăptuiţi nădejdile noastre. Sarcina ce vă aşteaptă e anevoioasă: ştim să ne dăm seama de greutăţile pe care obiceiurile învechite ale unui popor şi tradiţiile primejdioase, adânc înrădăcinate le opun celor mai bune intenţii; dar Alteţa Voastră va găsi în patriotismul său puterea şi stătuinţa de nevoe pentru a putea trece peste aceste piedici. Aprobarea şi sprijinul Rusiei nu vă vor lipsi în cariera pe care o veţi străbate... Viţiile fundamentale ale regimului trecut au lăsat din nenorocire urme adânci în ţară... Mai mult de cât noi, sunteţi în stare, Alteţă, de a studia relele patriei voastre, de a le căuta pricinile, pentru a le aduce o grabnică lecuire. Opera ce aveţi de desăvârşit cere timp, dibăcie şi stăruinţă».

Prinţul Bibescu, din nenorocire, n'are să găsească în adunarea obştească ordinară sprijinul ce-i era de nevoe. Partidul marilor boeri unit cu partizanii

www.dacoromanica.ro

prinţului Ghica (depus în 1842) se arată sistematic duşmanos, din cele dintâi zile ale domniei, tuturor măsurilor propuse de Bibescu. Cum scria generalul Kisseleff unui boer român în 14 April 1844, opoziţia nu fu una din acele opoziţii, «salutare, folositoare, protegiuitoare a adevăratelor interese ale ţării», ci una din acele «care declamă şi hărţueşte pentru a încurca şi a răsturna».

Să băgă de seamă cu prilejul discuţiei proectului de remaniare a Codului în materie de regim dotal. Deşi acest proect era foarte cuminte, adunarea îl respinse. Mai mult: se respândi împotriva lui Bibescu calomnii murdare; se pretinse că domnul voise să-şi pregătească dreptul de a hipoteca bunurile nevestei sale, pe când proectul nu cuprindea un cuvânt care să privească acest drept. Prinţul amână adunarea, şi după ce încredinţă guvernul Munteniei lui B. Ştirbey, numit ministru al trebilor din läuntru, se duse la Constantinopole pentru a fi învestit de Poartă. Intors la Bucureşti chemă din nou adunarea. El o găsi însufleţită de acelaşi sentimente ca şi înainte, duşmană din principiu a tuturor actelor administraţiei sale. Cererea de concesii miniere, pe care un Rus anume Trandafiloff o făcuse prinţului Bibescu şi pe care sfatul administrativ o aprobase, fu prilejul unui al doi-

www.dacoromanica.ro

lea conflict, care nu fu mai pe jos, ca perfidie, celui dintâi: se făcu a se crede că această concesie nu avea de cât un obiect, acela de a instala pe Ruşi în însăşi inima ţării, punându-i în stăpânirea tuturor bogăţiilor miniere şi pregătind încorporarea Munteniei în Imperiu. Prinţul Bibescu trebui să părăsească acest proect de concesie, pe care de altminteri el nu nu-şi propunea de a o da decât conform Regulamentului organic şi ale cărei consecinţi ar fi fost excelente din punctul de vedere al dezvoltării economice a ţării.

Respingerea proectului de lege privitor la mărirea miliţiei convinse cu desăvârşire pe prinţ de neputinţa ce era de a guverna cu o astfel de adunare: el ceru şi dobândi de la Poartă un firman ce-i lăsa grija «de a amâna redeschiderea adunării obşteşti până în ziua în care ar socoti că spiritele rătăcite au întrat în calea binelui, adecă atâta vreme cât ar crede el de nevoe».

Scăpat de adunare, domnul Bibescu putu atunci să guverneze de fapt. In această vreme fură construite drumurile naţionale, un pod fu aruncat peste Olt. Bucureştii fură curăţiţi şi înfrumuseţaţi prin şoseaua Kisseleff, prin clădiri de fântâni şi prin ridicarea unui teatru. O administraţie financiară fericită a banilor publici îngăduia de a îngrămădi

www.dacoromanica.ro

în casa centrală fonduri de rezervă ce se ridicau în 1846 la 4 milioane de piaştri.

Puterile adunării suspendate expirau în 1846. Prinţul Bibescu se îngriji a-şi asigura o compunere mai norocoasă a noii adunări şi de a micşora elementele de opoziţie—şi izbuti aplicând cu stricteţă articolul 46 din Regulamentul organic ce făcea din domiciliul real în circumscripţiile electorale o condiţie absolută de alegere. Marii boeri ce stăteau în Bucureşti fură astfel înlăturaţi şi 19 mici boeri, prietenii prinţului, le luără locul în adunare.

Legea asupra instrucţiunii publice fu votată fără greutate: şcoli primare şi şcoli reale gratuite, şcoli secundare cu plată fură întemeiate. Un liceu francez fu întemeiat pentru a îngădui tinerilor de familie mare de a găsi chiar în ţara lor învăţătura pe care o căutau până acum în străinătate. Moldovenii locuiud în Muntenia primiră libertatea de a dobândi drepturi de cetăţenie munteană printr'o simplă cerere adresată domnitorului. Vămile între Moldova şi Muntenia fură suprimate în Martie 1847, măsură foarte potrivită pentru a asigura o pătrundere mai adâncă a celor două Principate.

Activitatea prinţului nu se însemna numai prin măsuri legislative: o supraveghere neîncetată, executată asupra tuturor funcţionarilor, restabilise

www.dacoromanica.ro

ordinea în justiţie şi administraţie. Toate greşelile săvârşite de judecători şi de prefecţi ori de subprefecţi fură pedepsite cu energie.

Pentru a desăvârşi aceasta operă considerabilă, prinţul Bibescu găsise un colaborator neobosit şi devotat în fratele său B. Ştirbey. Acesta fu ministru al treburilor din lăuntru trei ani (29 Iunie 1843—30 Iunie 1846) adică în vremea în care fuseseră întocmite toate proectele de lege ce trebuiau a fi supuse celei de a doua adunare.

Intre aceste, evenimente critice se pregăteau în toată Europa şi Principatele aveau să fie un minunat câmp pentru încolţirea ideilor revoluţionare care, la sfârşitul lui Februarie 1848, pricinuiau la Paris căderea lui Louis-Philippe. Societăţile, mărturiste sau tăinuite, a căror ţintă era de a ocroti sentimentul naţional nu încetaseră de a se mări în număr şi în putere sub domnia lui Bibescu; se putuse vedea tăria lor pe timpul afacerii Trandafiloff. Austria şi Rusia, neliniştite o clipă de o mişcare ce le ameninţă pe amândouă,—Austria pentru că era învinuită de a stăpâni pământuri româneşti, Rusia pentru că era înfăţişată ca păstrând sub o tiranie morală şi materială Principatele—se spăimântară: ele făcuseră să se disolve Societatea filarmonică şi să se desfiinţeze cursurile superioare ale şcoalelor din

www.dacoromanica.ro

Bucureşti şi din Iaşi. Zădarnice măsuri! O nouă societate secretă întemeiată de Eliade adună pe toţi vechii membrii ai societăţii filarmonice. Astfel revoluţia parisiană avu un răsunet imediat la Iaşi şi la Bucureşti. Ruşii sub pretextul mişcării din Iaşi ocupără fără întârziere Moldova. Muntenii nu ţinură seamă de această prevenire. La vestea întâmplărilor din Paris, un comitet revoluţionar se formase în Bucureşti ce avea în frunte pe fraţii Golescu, fraţii Brătianu, Rosetti, Bălcescu; scopul său era de a pune Principatele sub suzeranitatea exclusivă a Porţii fără protectorat rusesc: prinţul va putea fi ales din toate clasele societăţii; el va fi ales nu pe viaţă ci pe cinci ani. Comitetul nu întârzie a veni la fapte: la 9|21 Iunie un guvern provizoriu se încheagă şi proclamă o constituţie ce asigură egalitatea drepturilor politice, libertatea presei, răspunderea ministerială, abolirea titlurilor de nobleţă, «care seamănă copiată, cum s'a zis cu multă dreptate, după cererea republicanilor francezi şi care arată o neştiinţă desăvârşită a împrejurărilor politice, economice şi sociale în care se găsea România».

Iu aceiaşi zi—întâmplare sau complot—focuri de revolver fură trase asupra prinţului Bibescu, care nu fu atins. Guvernul provizoriu cere de la prinţ

www.dacoromanica.ro

să se pună în fruntea mişcării: îl silesc să-şi pună iscălitura în josul constituţiei, ceia ce el face. La vestea aceasta, consulul general al Rusiei face cunoscut prinţului Bibescu că se retrage din Principate. Situaţia era critică.

Prinţul Bibescu abdică la 25 Iunie. Revoluţionarii erau stăpâni pe Muntenia.

www.dacoromanica.ro

IX.
REVOLUȚIA DIN 1848.

Europa fu surprinsă de revoluţia din 1848. Ea avea o încredere fără margini în pace; Louis-Philippe şi Guizot lucraseră fără preget s'o apere. Scularea aproape obştească a popoarelor veni să tulbure calculele politice. Guvernele se văzură silite pretutindeni la posibilităţi de războiu: nici unul însă nu era pregătit să-l facă. De aceia evenimentele ce se iviră pe neaşteptate atunci le slujiră drept un învăţământ, din care ştiură a trage foloase. Cabinetele îşi dădură seama că liniştea nu era cu putinţă într'o Europă aşa de lesne de înflăcărat şi a cărei întocmire politică era zguduită din temelii la vestea baricadelor ce se ridicaseră în Paris. Ele înţeleseră că trebuiau să fie gata la orice împrejurare, dând de acum înainte faptelor şi năzuinţelor vecinilor o luare aminte mai stăruitoare şi mai luminată. Ele încetară de a crede că edificiul construit la congresul din Viena fusese clădit pentru totdeauna.

www.dacoromanica.ro

Franţa şi Anglia în deosebi îşi schimbără atitudinea faţă de Rusia şi supravegheară mai strâns politica ei. Ele luaseră nenorocitul obiceiu de a privi ca un adevărat principiu protectoratul Rusiei asupra Principatelor, care nu era decât uu fapt: până în 1848 dibăcia ambasadorilor lor la Constantinopole stătu în a împedica pe Turci de a contesta acest principiu.

Cât despre Rusia, întâmplările de la 1848 îi părură un prilej prielnic pentru a-şi înfăptui planurile sale. Ea lucră fără zgomot de a se pune pe un picior de pace înarmată, şi aştepta cu puşca în mână, prilejul de a deschide chestia Orientului. Idea favorită a împăratului Nicolai era de a reprezenta în faţa Europei revoluţionare spiritul cel mai curat al conservaţiei şi al creştinismului. Revoluţia: iată duşmanul pe care Rusia pretindea să-l nimicească în primul rând, şi de la 1848 toată originalitatea situaţiei sale stătea în această atitudine.

Religia avea să fie al doilea îndemn al politicei sale. Dintre toate mijloacele ce slujesc curţii imperiale pentru înfăptuirea planurilor sale, nu e un altul mai puternic de cât cel al protectoratului religios. Stipulând în deosebite prilejuri un drept de protecţie asupra Grecilor uniţi din Polonia, şefii încoronaţi ai Bisericii ruseşti au putut într'o bu-

www.dacoromanica.ro

nă zi, să intervină cu sabia în certurile lăuntrice ale Polonezilor; aceiaşi tactică fu urmată de Ruşi în Turcia de la tratatul de la Kainardgi; ei au ţinut să arate interesul ce-l aveau pentru coreligionarii din Turcia; dibăcia diplomaţiei lor stă în a pune câteva principii, care să poată sluji de temelie pentru a cere un protectorat mai larg. De aceia protecţia pe care o ofereau Principatelor nu era fără primejdii: cei câţiva Români deştepţi şi instruiţi ce studiaseră mistuirea dibace a Poloniei de către Rusia, băgau de seamă şi se temeau de aceiaşi soartă pentru patria lor.

Momentul era prielnic pentru Rusia: a doua zi după 1848 guvernele europene erau foarte ocupate la ele acasă.

In ziua abdicării lui Louis-Philippe, nişte garzi naţionali străbătuseră în Tuilerii, şi şeful lor încrustase pe podoabele tronului: «Poporul din Paris către întreaga Europă: Libertate, Egalitate, Frăţie». Europa întreagă răspunse la această chemare.

In Italia avea loc răscoale la Neapole, la Florenţa şi la Turin: regele celor Două-Sicilii, regele Sardiniei, marele duce al Toscanei, imitaţi curând de Papa, dădeau o constituţie supuşilor lor. Provinciile italiene ale Austriei, rămase mai întâi în afara mişcării, aveau să ia parte în curând; Mila-

www.dacoromanica.ro

nezii se răsvrătesc la 17 Martie şi după cinci zile de luptă silesc pe feld-mareşalul Radetsky să fugă, în timp ce Veneţia, condusă de Manin, alungă pe Austriaci din lagune. La Viena chiar împăratul Ferdinand era ameninţat de răsculaţi; Metternich trebui să fugă. Impăratul dădù Vienezilor o constituţie, dar aceştia o socoteau ca neîndestulătoare. Suveranul trebui să se adăpostească în Tirol. El nu putu întra în Capitala sa decât după ce convocase o adunare constituantă.

Şi Boemia se răsculă şi Windischgraetz trebuì să bombardeze Praga. Austria, în sfârşit, erà primejduită de revoluţia ungurească. Ungurii victorioşi apăreau sub zidurile Vienei a cărei populaţie, ce li era prielnică, se ridică din nou pentru a-i sprijini,

Toate Statele din Germania trebuiau să dea constituţii supuşilor lor: Regele Prusiei, el însuşi, trebuia să se descopere înaintea cadavrelor oamenilor din popor ucişi în răscoală şi să cheme o adunare constituantă.

Astfel din cele dintâi luni ale anului 1848, toate guvernele Europei continentale se luptau cu mari greutăţi lăuntrice. Singură Rusia scăpă; ea înfrânse Polonia în câteva zile. E firesc deci ca în momentul când Rusia declără că va ocupa Prin-

www.dacoromanica.ro

cipatele, ea nu întâmpină nici o opunere din partea vre-unui cabinet. Ea era sigură de a putea culege fără opunere îndoitul rod ce-şi propusese să tragă din aceaste intervenţie armată ; ea nu exercita în acest chip numai influenţa sa asupra unei părţi din imperiul otoman, ci luă o poziţie militară de întâia însemnătate, în clipa când revoluţia ungurească ameninţă tronul Habsburgilor : în adevăr, în Transilvania la graniţa munteană, era vatra revoluţiei ungureşti.

Cum isbucnise această aventură, ce se numea revoluţia moldo-valahă şi care fu pricina şi pretextul ocupaţiei ruseşti ? Ce consecinţe avut-a ea asupra soartei României ?

Revoluţia moldo-valahă a fost făcută în parte de un grup de tineri şi în parte de oameni puşi în plata Rusiei, căreia îi slujeau de instrumente politice.

Câţi-va tineri avuseseră nenorocirea să creadă că ţara lor era pregătită pentru viaţa democratică. Mai mulţi dintre ei îşi făcuseră studiile în Franţa şi erau pătrunşi de ideile ce circulau în cercurile politice ce provocără căderea lui Louis-Philippe şi Guizot.

Ei îşi făceau iluzie asupra însemnătăţii mişcării ce făcu să se proclame Republica franceză; ei îi

www.dacoromanica.ro

exagerau avântul şi nădăjduiau că valul revoluţionar ce se ridica în apus nu se va opri înainte de a fi scaldat piciorul Carpaţilor, ei aveau încredere în ideile exprimate de faimosul manifest al lui Lamartine, că «Republica franceză nu va lăsa pe nimeni să pună mâna între radiarea paşnică a libertăţii şi între privirea popoarelor. Ea se proclamă aliata intelectuală şi cordială a tuturor drepturilor, a tuturor progreselor, a tuturor propăşirilor de instituţii ale neamurilor ce voesc să trăiască din acelaşi principii ca şi ea.»

Aceşti tineri erau de bună credinţă ; ei primiseră încurajări din Paris ; ei se măguleau, cum spusese Lamartine că «dacă ceasul reconstituirei a câtorva neamuri subjugate, în Europa sau aiurea, ar părea Republicii franceze a fi sunat în hotărîrile Proniei, ea se crede în drept de a se înarma ea singură pentru a ocroti mişcările legitime.»

Şefii guvernului provizoriu făcuseră să le sune la ureche cuvinte mari ce electrizează ; li se spunea că erau din rasa celor ce nu mor nici-odată, că limba lor, tradiţiile lor, tendinţile poeziile lor, cântecile lor naţionale trebuiau să le amintească că ei făceau parte din acest popor a cărui urmă se întipărise asupra lumii acum 20 de veacuri şi nu se ştersese încă.

www.dacoromanica.ro

Alături de tinerii convinşi şi pe care îi însufleţia un mărinimos entusiasm mai erau şi trimişii Rusiei ce aţâţau focul; ei făcură să izbucniască revoluţia în momentul când, din pricina evenimentelor europeene şi mai ales a evenimentelor din Ungaria, ea putea să fie mai prielnică Rusiei.

Alternativa în faţa căreia se găsea prinţul Bibescu era crâncenă. Patriotismul său înflăcărat, însemnata lui pricepere politică îl făcură să măsoare dintr'o dată gravitatea celor două căi ce i se deschideau. El trebuia sau să primească programul Revoluţiei, adică să primiască ideea unui regat daco-român, distrugînd tratatele aflătoare, sau să se împotrivească răscoalei şi să înfrângă pe revoluţionari.

A alege întâia cale, nu era cu putinţă unui prinţ ce jurase pe o constituţie, în care erau prevăzute suzeranitatea Porţii şi protectoratul Rusiei. Lealitatea sa nu era singură să-l abată de la această idee: a stabili un regat daco-român în josul Dunării, între Austria, Rusia şi Turcia, ar fi fost să prelungească ocupaţia celor două Principate de către cele trei state vecine, pe rând sau deodată.

De altă parte, a opune o împotrivire mişcării revoluţionare lăuntrice nu se putea face decât cu sprijinul unei puteri militare. Insă, se întâmplă că

www.dacoromanica.ro

armata, sau germenele de armată ce exista, era sub ordinele unor ofiţeri devotaţi Rusiei. Prinţul Bibescu fu silit de împrejurări să abdice.

Ce avea să facă Curtea suzerană şi Curtea protectoare? Intâmplările din Bucureşti le păreau, uneia şi celeilalte, sub o lumină deosebită. Partidul revoluţionar avuse dibăcia să afirme că această revoluţie nu era îndreptată împotriva suzeranităţii Sublimii Porţi; merită să-l felicităm de pătrunderea lui politică. Câţi-va barbaţi în România, în faţa evenimentelor ce zguduiau Europa în 1848, presimţiseră că o luptă era de neînlăturat între Rusia şi Turcia: ţarul Nicolai, al cărui caracter ei putuseră să-l preţuiască prin purtarea consulilor la Bucureşti, nu va întârzia să tragă folos din încurcătura în care erau puse puterile europeene, din pricina ideilor revoluţionare; ei se aşteptau ca acest împărat nerăbdător, ce avea cea dintâi armată din lume din acea vreme, să se hotărască la o lovitură împotriva Turciei. După tratate, cele două principate erau puse sub suzeranitatea Porţii şi sub protectoratul rusesc. Politica rusească ţintise să nimicească suzeranitatea Porţii şi să o facă numai nominală. Revoluţia din Bucureşti se făcu împotriva protectoratului rusesc şi se acoperi cu numele sultanului: e de înţeles că Turcia nu se arătă

www.dacoromanica.ro

vrăşmaşă mişcării revoluţionare. Rusia, din potrivă, adoptă de la început o atitudine hotărâtă ; ea îşi arătă dezaprobarea sa împotriva acestei «opere a unei minorităţi zgomotoase, ale cărei idei de guvernământ nu sunt decât un împrumut făcut propagandei democratice şi sociale din Europa». Ea pretinse că revoluţionarii erau hotărâţi să stabilească un regat daco-român, şi ţarul devenind în manifestul lui cel mai înflăcărat apărător al integrităţii Imperiului otoman «mai mult ca oricând de folos pentru pacea obştească» se indigna împotriva acestui proect.

Trupe turceşti întraseră în Muntenia: o armată de ocupaţiune rusească veni să le ajungă (Iulie 1848). Erau 8000 de Turci; Ruşii fură 70,000. Rusia şi Turcia începură negociaţiile care se sfârşiră prin tratatul de la Balta-Liman (1 Mai 1849). Moldova şi Muntenia lipsite de dreptul de a-şi alege prinţii pe viaţă, domnii numiţi pe 7 ani şi într'un chip anumit de data aceasta prin înţelegerea amândoror curţilor, adunările boerilor suspendate, sarcinele lor încredinţate unor divanuri *ad-hoc* însărcinate de a examina budgetele şi de a hotărâ dările— aceste erau clauzele tratatului de la Balta-Liman; ceia ce însemna abrogarea dintr'odată a Regulamentului organic. Tratatul mai stipula ca

www.dacoromanica.ro

trupele ruseşti şi turceşti să ocupe ţările până la stabilirea ordinii. In tot timpul ocupaţiei doi comisari extra-ordinari, unul rus şi celalt turc, trebuiau să stea in Principate pentru conduce treburile şi a da sfaturile lor domnilor.

Rusia şi Turcia îşi păstrau în sfârşit dreptul de a lua, la expirarea termenului de validitate a tratatului (adică şapte ani), măsurile de nevoe pentru a asigura buna starea şi liniştea Principatelor.

«Un fapt politic, a zis un mare istoric, n'ar putea fi judecat, din punctul de vedere al istoriei, de cât studiindu-i rezultatele». Revoluţia făcută la Bucureşti în 1848 n'a avut pentru Principate de cât rezultate funeste. Convenţia de la Balta-Liman retrăgea, în parte, Principatelor drepturile lor aşa de anevoe cucerite la o autonomie administrativă. Ruşii îşi luau dreptul de a se stabili pe mai mulţi ani în Principatele dunărene. Din luna August 1848 până la începutul anului 1851, Rusia a ţinut în România o armată care la începutul revoluţiei ungureşti, nu se ridica la mai puţin de 70,000 de oameni. Pentru întreţinerea acestor trupe, guvernul rus a cerut de la Principate, fără chiar a le îngădui să raporteze la Constantinopole, două zecimi adiţionale asupra contribuţiilor ordinare, ca titlu de despăgubire; pe urmă el ceru diferenţă în-

www.dacoromanica.ro

tre totalitatea soldei a acestei armate pe picior de război şi a soldei a aceleiaşi armate în timp de pace ceia ce înseamnă o sarcină de 30 de milioane impuse Munteniei şi de 12 milioane Moldovei. Principatele puseră mai mulţi ani pentru a plăti această datorie.

Mulţumită ei, Rusia îşi pregătia chiar după părăsirea teritoriului, noi prilejuri pentru a-şi vârâ mâna în treburile din läuntru ale Principatelor. Turcia îngăduia aceasta libertate de a interveni: ea părea, caşi Europa, să închidă ochii asupra progreselor Rusiei pe Dunărea. Şi atunci, care avea să fie situaţia prinţilor a căror numire o prevedea tratatul de la Balta-Liman? Ce împotrivire puteau ei să opună pretenţiilor Rusiei?

Revoluţia din 1848, pricina directă a tratatului de la Balta-Liman, fu deci dezastroasă, din punctul de vedere românesc, atât prin perderea unei părţi din drepturile lor, cât şi prin crearea unei datorii faţă de Rusia, ce trebuia să îngădue acesteia de se a amesteca şi mai mult ca în trecut în treburile ţărilor.

Dar tot aceste evenimente, pe de altă parte, deschiseră ochii Europei. Franţa şi mai ales Anglia, neliniştite de întinderea puterei ruseşti în Răsărit, dădură purtărilor Rusiei la Constantinopole o lua-

www.dacoromanica.ro

re aminte, pe care n'o avuseseră până atunci. Chestiunea Principatelor se impuse preocupaţiilor cabinetelor din cheiul d'Orsay şi de la Saint-James, şi mai târziu, în luna Iulie 1853, când împăratul Nicolai, în urma misiunii Mentcikoff, voi să ocupe din nou Principatele, Drouyn de Lhuys, ministrul Afacerilor străine al împăratului Napoleon al III, declară Europei că ocupaţia Munteniei şi a Moldovei de către trupele ruseşti era o violare manifestă a tratatelor.

www.dacoromanica.ro

X.

INTERVENŢIA RUSEASCA IN 1848.

Revoluţia ce izbucnise în Franţa în 1848 aruncă Europa în tulburare timp aproape de doi ani. Numai în vara anului 1849, capitulaţia Veneţiei (25 August) şi cea a generalului Georgey la Vilagos (13 August) puseră sfârşit revoluţiilor ce se prelungiseră mai mult. Principatele văzuseră în acest timp soarta lor cu desăvârşire hotărâtă, de mai multe luni, prin tratatul de la Balta-Liman.

Zbuciumări aşa de puternice ca cele ce veneau să zgudue Europa nu se întâmplaseră fără a schimba cumpăna forţelor Puterilor, nici fără a provoca în ţările pe care aceste tulburări le zguduiseră nişte împrejurări politice noi. Nu va fi deci fără de folos să arătăm în câteva cuvinte starea Europei spre sfârşitul anului 1849 şi să hotărâm, din punctul de vedere deosebit al Principatelor ce situaţie se oferea noilor domni numiţi pe temeiul hotărârilor tratatului de la Balta-Limaan.

Cel dintâi rezultat al Revoluţiei de la 1848 fu de

www.dacoromanica.ro

a creşte puterea Rusiei într'o măsură neobişnuită, făcând-o adevăratul arbitru al politicii europeene. Rusia fireşte nu scăpase prilejul atât de prielnic de a-şi arăta puterea sa în Orient.

La 8 Martie 1848, un manifest al împăratului vestia că «era gata să împlinească datoria sfântă de a lua din timp măsuri pentru a opune o împotrivire eficace torentului primejdios al anarhiei». Câteva zile după aceia, la 14 Martie, împăratul Rusiei îşi lămurise şi mai mult gândirea: el se lepădase de ori ce amestec în treburile lăuntrice ale ţărilor străine, dar îşi păstrase, dinainte, o deplină libertate de acţiune în caz când «revoluţiile din afară ar pune în primejdie propria lui siguranţă sau când echilibrul teritorial stabilit prin tratate ar fi ameninţat să fie tulburat în dauna sa».

Rusia nu lipsise de a-şi îndeplini planul ei ameninţător: tulburările din Moldova, din Muntenia, din Ungaria îi dădură prilejul. Abia revoluţia din Iaşi fusese înnăbuşită, şi prinţul Sturdza afişă următoarele: «Noi, Mihai Sturdza, prin graţia lui Dumnezeu, Voevod, prinţ domnitor al Moldovei, am primit prin consulatul imperial rusesc o comunicaţie de la cancelarul imperial rusesc contele Nesselrode. Această depeşă e o nouă mărturie de grija cu care înaltul nostru protector veghează

www.dacoromanica.ro

la fericirea Moldovenilor în acest timp de restriște ce amenință ordinea socială și răstoarnă suveranii legiuiți în tot apusul. Măria sa împăratul a declarat că e decis a nu îngădui ca anarhia să se răspândească în provinciile otomane puse sub protecția sa și va întrebuința puterea sa pentru a zădărnici ori-ce întreprindere care ar ținti fie să sloboadă legăturile acestor provincii cu imperiul otoman, fie să modifice constituția lor politică».

In curând trupele ruseşti trecură Prutul. Ocupația se întinse repede asupra Munteniei. Rusia nu putea îngădui, spunea ea, ca Muntenii să-și schimbe constituția fără aprobarea prealabilă a celor două curți. Un articol al Regulamentului organic o spunea lămurit; era acel pe care baronul de Ruckmann îl adăugase în 1837 la textul primitiv și care trezise o împotrivire atât de vie.

Şi Rusia, pentru a ocupa această nenorocită țară, invoca tot-odată și textele și dragostea părintească ce-i purta.

Cum ar fi putut Muntenii să se opună la o nouă ocupație a patriei lor ? In zădar încercară ei de a atrage de partea lor Sublima Poartă, prin protestări de devotament sincer. Scăparea lor ar fi fost într'o intervenție a cabinetelor apusene : dar aceste aveau prea multe griji din spre Italia și Germania.

www.dacoromanica.ro

In câte-va luni Rusia stabili, fără greutate, o armată de 97000 de oameni într'o minunată poziţie ce domina Turcia şi Austria.

Din partea monarhiei Habsburgilor, în adevăr, situaţia devenia din zi în zi mai gravă. Ungurii răsculaţi câştigau astfel de isbânzi în cât singurele mijloace ale guvernului austriac nu puteau ajunge pentru a înnăbuşi revolta. Austria nu se putea gândi să ia în 1848 faţă de invaziunea Principatelor atitudinea aproape ameninţătoare, pe care o luase în 1829, când Ruşii trecuseră Balcanii ; ea era silită să ceară scăparea sa de la împăratul Rusiei. In luna Mai 1849 împăratul Nicolai I, vesti intenţia sa de a interveni în Austria pentru a zdrobi revoluţia ungurească :

«Noi Nicolai I, spunea împăratul, prin manifestul nostru din 14 (26 Mai) din anul trecut am informat pe credincioşii noştri supuşi de nenorocirile ce loviseră Europa apuseană. Am declarat în acelaş timp că intenţia noastră era de a lupta împotriva duşmanilor noştri, ori-unde ar fi, şi de a ocroti cinstea numelui rusesc şi inviolabilitatea graniţelor noastre, fără a ne îngriji de propria noastră persoană, şi într'o unire de nedeslipit cu sfânta noastră Rusia.

«De atunci, tulburările şi mişcările răzvrătitoare

www.dacoromanica.ro

n'au încetat în apusul Europei. Incercări vinovate au ademenit mulţimea lesne crezătoare prin iluzia înşelătoare a unei fericiri ce n'a ieşit niciodată din anarhie şi dezordine; ele s'au întins până în Orient, în Principatele noastre ale Munteniei şi Moldovei (*sic*) supuse guvernului turcesc. Intrarea trupelor noastre şi a trupelor otomane în aceste provincii, a fost de ajuns pentru a restabili ordinea şi a o păstra. Dar în Ungaria şi în Transilvania, sforţările guvernului Austriac, împrăştiete de un război în altă parte, cu duşmani naţionali sau străini, n'au putut zdrobi până acum revolta.

«In mijlocul acestor evenimente nenorocite, Majestatea Sa Impăratul Austriei ne-a rugat să-l ajutăm contra duşmanului comun ; nu-i vom refuza acest serviciu.

«După ce am invocat pe D-zeul armatelor şi stăpânul luptelor pentru ca să ocrotească dreapta noastră cauză, am ordonat armatei noastre de a se pune în marş pentru a înnăbuşi revolta şi a nimici pe anarhiştii îndrăzneţi ce ameninţă liniştea proviincilor noastre».

Albina Nordului, ziarul oficial al M. S. Nicolai, comenta acest manifest în următorii termeni :

«Ţarii noştrii prea iubiţi sunt, pentru a doua oară, învestiţi de providenţă cu misiunea de a re-

www.dacoromanica.ro

gula destinele lumii civilizate.... Pentru a doua oară Rusia va reclădi templele A tot Putintelui, tronurile regilor, pacea popoarelor şi va scăpa chiar pe duşmani de grozăviile anarhiei».

Impăratul Nicolai, prin intervenţia sa, fusese negreşit fericit de a susţine ideile ce-i erau scumpe, de a apăra cauza absolutismului. Purtarea lui se inspira mai ales din nişte îndemnuri mai practice; se temea ca nu cumva Polonia să nu ia foc în atingere cu revoluţia ungurească ; cooperaţia activă a multor Polonezi la revoluţia ungurească îl neliniştea pe drept. Apoi îşi dădea seamă de legătura pe care chestiunea Balcanilor o avea cu cea a Ungariei ; Bem nu plănuia el să răscoale pe Munteni şi pe Moldoveni împotriva Rusiei, făgăduindu-le sprijinul Ungurilor? Pentru a fi stăpână să lucreze după plac în Turcia, Rusia trebuia să scape de revoluţia ungurească.

In sfârşit, ţarul nădăjduia poate să dobândească de la recunoştinţa Austriei — cu tot antagonismul intereselor lor pe Dunăre, — o aprobare a întinderii înrâuririi sale în Orient.

Oricum, Nicolai interveni în Austria şi zdrobi pe Unguri. Astfel pretutindeni revoluţia venia în ajutorul planurilor sale, îi mărea prestigiul prin victoriile ce-i dădea prilej să câştige.

www.dacoromanica.ro

Astfel, în Muntenia, în deosebi, mişcările ce aveau drept ţel să alunge pe Ruşi din ţară, mijloceau să le facă situaţia şi mai puternică, aşa în cât s'au putut întreba unii dacă agenţii ruseşti nu se slujiseră de entuziasmul revoluţionar muntean pentru a face să izbucnească nişte tulburări din care Rusia avea să tragă profite aşa de mari ! Austria imobilizată şi redusă la rolul de a cere ajutor, ca şi celelalte puteri, nu putea să se opună progresului înrâurirei ruseşti.

Turcia se găsia în plină reorganizare şi în prada unor frământări lăuntrice. Opera reformelor întreprinse de Abdul-Medjid prin organul ministrului său Reschid-Paşa, aduse înjghebarea unui complot reacţionar condus de Kosrew-Paşa. Acesta fu destituit, dar partizanii lui se răzbunară obţinând concediarea energicului Reschid-Paşa. Intre aceste, izbucni revoluţia din 1848.

Imprejurările erau critice. Sultanul chemă pe Reschid-Paşa la un minister fără portofoliu, pe urmă la marele vizirat. Această numire nu avu şi nici nu putea să aibă rezultate imediate însemnate, ea avu totuşi norocul de a o stabili o comunitate de vederi între Poarta, de parte, şi Franţa şi Anglia, de cealaltă. Reschid-Paşa avea în adevăr încrederea cabinetelor cheiului d'Orsay şi de

www.dacoromanica.ro

la Saint-James; poate numirea lui Reschid hotărâ Rusia de a intra la înţelegere pacifică cu Divanul cu privire la Principatele dunărene, ceea ce nu se îndrăznea a se spera la Constantinopole, când sosi vestea tulburărilor din Muntenia şi a atitudinii luate de Rusia. Aşa era slăbiciunea Turciei încât convenţia de la Balta-Liman fu considerată aproape ca un succes al diplomaţiei sale.

In această criză de la 1848 rolul Angliei şi al Franţei fu foarte şters : Alex. Golescu fusese trimis la Paris pentru a cere sprijinul guvernului Republicii. Franţa şi Anglia sfătuiră Divanul să stea de vorbă cu Principatele,—dar nu merseră mai departe. Generalul Cavaignac considera cu dreptate că pacea era necesară Franţei pentru a se restabili de mişcările interne pe care le încercase. La 17 Iulie 1848, în momentul intervenţiei Ruşilor în Moldova, un deputat, Lherbette, interpelă guvernul «privitor la întrarea apropiată sau săvârşită a armatelor ruseşti în Principatele dunărene şi asupra politicii pe care Franţa socotea s-o adopte în faţa unui astfel de eveniment».

Ministrul afacerilor străine se mărgini a răspunde aceste câteva cuvinte: «Situaţia Principatelor, zise Bastide, va cere toată luarea noastră aminte şi vom avea de examinat dacă Rusia n'a

www.dacoromanica.ro

ieşit din marginele pe care tratatele, şi în deosebi tratatul de la Adrianopole, i-au fixat protectoratului său».

Incidentul nu avu alte urmări. Guvernul francez nu interveni de asemeni în favoarea Ungurilor. Cu prilejul noii intervenţii ruseşti, un deputat, Flocon, interpelă pe Drouyn de Lhuys asupra intenţiilor guvernului. «Dacă negocierile, zise atunci Drouyn de Lhuys, nu ajung pentru a preveni un act atât de deplâns ca intervenţia Ruşilor în afacerile Austriei, guvernul va cere sprijinul Adunării pentru a lua o altă rezoluţie».—Acest limbaj energic nu fu urmat de nici un act.

In Anglia de asemeni Parlamentul răsună de protestări contra purtării Ruşilor, dar lordul Palmerston prea era om de stat pentru a face ca Anglia izolată să ia rolul de apărătoare a neatârnării popoarelor.

Germania nu putea fi de un sprijin mai mare pentru Principate şi pentru Ungaria: Maiorescu fu trimes la Dieta din Francfurt; dar ce ajutor ar fi putut el dobândi de la o adunare ce nu avea mijlocul de a i-l da, şi care poate nu voia să i-l dea, căci ţelul pe care îl urmărea era curat nemţesc?

A ajuta pe Munteni era totuşi singurul mijloc ce se oferea puterilor apusene pentru a opri această

www.dacoromanica.ro

lăţire ameninţătoare a puterii ruseşti, ce putea distruge echilibrul european, dacă nu se luau măsuri, ceia ce câţiva bărbaţi şi băgaseră de seamă. Un scriitor distins, Desprez, care a contribuit mult la stabilirea unui curent simpatic între Principate şi Franţa, aprecia situaţia din acest punct de vedere cu o cumpătare şi dreptate de ton, ce au lipsit adesea celor cari, în această epocă sau mai târziu au vorbit despre Principate.

«Moldo-Valahii sunt sprijinul păcii, al stabilităţii şi al integrităţii Imperiului turcesc împotriva Rusiei, putere cu desăvârşire revoluţionară în Răsărit. De când Polonia a pierit şi a încetat de a fi la avant-garda Turciei ca şi a Apusului, Moldo-Valahii sunt deci cei dintâi în linie pentru apărarea Imperiului turcesc şi Românismul e duşmanul firesc al Ruşilor, aliatul necesar al ori cui, popor sau guvern, voeşte să împedice panslavismul de a îmblânzi sau înşela pe Slavii din Austria şi din Turcia.

«Această situaţie a Principatelor şi atitudinea luată de Moldo-Valahi de câţiva ani ar trebui fără greş să asigure acestor popoare luarea aminte şi bunăvoinţa Turciei şi a statelor Europei apusene, interesate cu dânsa în această chestiune a Orientului de atâte ori discutată şi nici o dată rezolvată. Şi

www.dacoromanica.ro

ce se petrece totuşi sub ochii voştri ? Turcii, cari găsesc în Moldo-Valahi nişte vasali de o credinţă încercată, lasă diplomaţia rusească să urzească după plac intrigile sale în mijlocul Principatelor, se fac câte odată instrumente şi se dedau chiar ei însăşi la acte menite a le distruge suzeranitatea lor. Pe de altă parte, Franţa şi Anglia, prea puţin cunoscătoare a adevăratelor puteri ale Turciei, nu se gândesc de loc să împedice pe Moldo-Valahi de a fi protejaţi, ele le văd fără emoţie cheltuind o preţioasă activitate, vrednică de un alt obiect, ca să respingă un protectorat contrar spiritului şi literii tratatele şi par a nu înţelege că aceste popoare părăsite se luptă în interesul întregului Orient».

Rândurile citate cuprind idei foarte drepte. Viitorul s'a însărcinat s'o arate. Aceste idei nu erau totuşi împărtăşite decât de câţiva bărbaţi.

Rusia părea, după revoluţia din 1848, mulţumită acestei revoluţii, ca cel dintâi stat din Europa: supremaţia sa părea să rămână multă vreme încă necontestată; nu era nici o aparenţă ca Principatele să poată scutura un jug, a cărui greutate era mărită prin tratatul de la Balta-Liman.

Tratatul de la Balta-Liman regulase numirea celor doi domnitori, unul în Muntenia şi cel-lalt în Moldova.

www.dacoromanica.ro

Alegerea celor două curţi, a Turciei ca putere suzerană, a Rusiei, ca putere protectoare se opri asupra lui B. Ştirbey, pentru scaunul Munteniei. Domnia acestuia începe la 16 Iunie 1849. B. Ştirbey se bucura în Europa de reputaţia de om de stat. De la 1830 el era preţuit de cabinetul din Petersburg. Redactor al Regulamentului organic ce orânduise administraţia în cele două Principate, ataşat pe lângă Kisseleff, care ştiuse să-i deosebească meritele, B. Ştirbey aduse probe de bun administrator şi mai cu seamă de om cinstit, lucru rar, pentru a nu spune necunoscut, în această vreme în Muntenia.—In 1848, în treacăt la Paris, B. Ştirbey se legase cu Reschid-Paşa, ambasadorul Sultanului. Aceşti doi oameni de stat se înţeleseseră şi îşi schimbaseră părerile cu privire la înrâurirea precumpănitoare şi ameninţătoare a Rusiei în Principatele dunărene.

In sfârşit cabinetul din Tuilerii cunoaştea pe B. Ştirbey prin rapoartele consulilor. In 1834 baronul de Bois le Comte, trimes în misiune în Orient, se oprise destul de mult la Bucureşti; în mai multe depeşi el atrăsese atenţia guvernului francez asupra personalităţii lui B. Ştirbey. Ne-a părut interesant de a reproduce un fragment din această cores-

www.dacoromanica.ro

pondenţă, datând din 1834. [1] Ea va arăta că Franţa nu putea de cât să aprobe alegerea bărbatului chemat să domnească asupra Munteniei. Se va vedea că interesele acestei naţiuni latine ne ştiute de Europa, preocupau de atunci pe Francezi.

EXTRAS DIN CORESPONDENŢA D-LUI DE BOIS LE COMTE IN TIMPUL MISIUNII SALE IN ORIENT.

BUCUREŞTI 18 MAI 1834.

DOMNULE CONTE,

Caracterul D-lui Ştirbey, marea lui influenţă, netăgăduita lui superioritate asupra celorlalţi membri ai Guvernului m'au ispitit să mă lămuresc cu dânsul cu mai multă libertate; ceia ce făcui într'o convorbire care, îndulcită şi răspândită cu arta ce posedă, stabili situaţia şi natura acţiunei mele în ţară, şi mă scuti de orice altă explicaţie cu boerii.

D. Ştirbey, rugându-mă să-i comunic felul meu de a privi situaţia ţării şi purtarea ce ar putea să ia faţă de Rusia: Atât timp, răspunsei eu, cât pacea obşteaşcă şi starea actuală a lucrurilor vor dăinui în Europa, o nevoe mai puternică decât voinţa oamenilor îmi pare a arunca această ţară înrâuririi desăvârşite a Rusiei. Nu v'aşi putea sfătui de a ridica

1) Archivele Ministerului Afacerilor Străine.

www.dacoromanica.ro

împotriva ei o luptă care ar opri propăşirea ce se desfăşoară la Dumnevoastră. Mi se pare că grija dumnevoastră ar trebui să se mărginească, pentru câţiva ani, să modereze înrâurirea rusească, împiedecând-o de a abuza. Veţi reuşi, stăruind a vă face cunoscuţi din ce în ce mai mult de Europa, atrăgându-i privirile asupra ceia ce se petrece la D-v. Tot ce va face să se vorbească de d-v va întra în această privinţă în adevărata D-v. politică. Faceţi să se vorbească de D-v. în ziarele noastre, fie chiar numai în cele literare. Puneţi, de voiţi, în discuţie ideia răspândită printre D-v. de a face din Principate un mare ducat al Daciei sau o confederaţie dunăreană. Incercaţi a ne obişnui cu numele D-v. cu produsele, cu minunatele privelişti ale Carpaţilor, cu istoria, cu particularităţile obiceiurilor şi cu felul D-v. de trai. Stăruiţi a trimete copii D-v. să înveţe la noi, a vă sluji de o limbă ce vă întovărăşeşte din ce în ce mai mult la mişcarea intelectuală a Europei; caEuropa să se obişnuească cu ideia că există o naţiune valahă; ca să se cunoască însemnătatea acestei naţiuni; ca să se trezească pentru dânsa simpatia ce merită să trezească sforţările ei de a scapa de trista moştenire de ignoranţă şi de corupţie, pe care i-a lasat-o o aşa de lungă sclăvie; ca să se cunoască cele dintâi progrese ce le-aţi fă-

www.dacoromanica.ro

cut în guvernământul constituţional; ca să se vadă, mulţumită înlesnirilor ce veţi da comerţului, înmulţindu-se relaţiile D-v cu celelalte popoare; ca îmbunătăţirile moravurilor D-v publice şi private să dea să se înţeleagă că sunteţi în stare de ceva mai mult decât de a mărgini viaţa D-v. la desfătările Bucureştilor. Creaţi-vă în suflet această putere de opinie, această existenţă morală ce trebue să meargă la popoare înaintea existenţei politice şi, fără a vă chinui prea mult pentru un viitor de care nu vă e dat să dispuneţi prin D-v. înşi-vă, veţi aştepta norocul cu mai multă siguranţă şi încredere.

Aceste sfaturi se potriveau prea bine cu caracterul D-lui Ştirbey pentru a nu fi primite în chip favorabil.....,

Semnat BARONUL DE BOIS LE COMTE

www.dacoromanica.ro

XI
OCUPAŢIA ARMATEI RUSEŞTI

Moldova şi Muntenia străbăteau în acel moment una din cele mai crâncene epoci al dureroasei sale existenţe. Revoluţia sa din 1848 dăduse Ţarului un îndoit prilej prielnic. Sub cuvânt de a stânge focarul revoluţionar, împăratul Nicolai, trimesese o armată la Iaşi şi la Bucureşti; astfel, obişnuise Europa de a-l socoti mai mult decât jumătate de suveran al acestor două vaste şi bogate provincii de la ţărmul stâng al Dunării; el luase în acelaşi timp o poziţie strategică din cele mai puternice în cazul când ar fi fost chemat de evenimente a apăra Austria, aliata sa, fie în Ungaria, fie în Italia. Marturi ai dureroasei drame ungureşti, ştim cum, în urma bătăliilor de la Comorn şi Waitzen, Ungaria se văzu silită să depună armele la picioarele lui Paşkevici, generalisimul armatelor Ţarului.

In 1849 două armate străine, una de 70,000 de Ruşi, alta de 12,000 de Turci continuau a ocupa teritoriul celor două Principate dunărene. Impovorat

www.dacoromanica.ro

de greutatea transporturilor şi a rechiziţiilor militare, ţăranul român părăsise câmpiile, lăsând să moară turmele. Foamea, bolile molipsitoare, holera bântuiau pretutindeni. Administraţia dispăruse; prefecturile şi subprefecturile erau părăsite de titularii lor; puterea armatei era dezorganizată, vistieria era în cea mai jalnică lipsă. Armata rusească, beată de proaspetele ei victorii împotriva Ungurilor tratau România ca pe o provincie cucerită, că făcând parte din Imperiu; în timp ce locuitorii zdrobiţi, sleiţi, desnăjduiţi începeau a crede că România, părăsită de toţi cei ce aveau datoria s'o apere, era fatal condamnată a deveni rusească, în chip desăvârşit. Resorturile acestei nenorocite ţări erau zdrobite; soarta lor, viitorul lor compromis pentru totdeauna.

Pentru a le ridica, pentru a reorganiza administraţia lor, pentru a reface armata lor, finanţele lor, pentru a da curaj acestor Români degradaţi şi umiliţi, rând pe rând de Turci şi de Ruşi; pentru a aţâţa amorul lor propriu, pentru a redeştepta sentimentul lor naţional, le trebuia o căpetenie în care să recunoască pe un mare cetăţean şi în care să aibă încredere. Trebuia un om de stat al cărui patriotism încercat să-i fie deopotrivă cu energia; trebuia un administrator care să cunoască oamenii,

www.dacoromanica.ro

lucrurile, bogăţiile ţării ;— trebuia o căpetenie a cărei influenţă nediscutată să fie destul de puternică pentru a impune tuturor concetăţenilor săi şi pentru a restabili pe încetul integritatea, disciplina, a căror putere ultimele evenimente nu făcuseră de cât s'o slăbească. Trebuia apoi o mândrie firească unită cu tactul unui diplomat pentru a aduce mai întâi pe capii celor două armate străine la respectul ţării, ale cărei drepturi le călcaseră în picioare de când îi ocupaseră pământul. Criza revoluţionară din 1848 însemnând punctul de plecare al unei istorii noi în alianţele şi echilibrul european, era nevoie de un om politic fin, pătrunzător, prevăzător, în stare de a deosebi şi înţelege preţul şi măsura împrejurărilor, pe care soarta avea să le pregătească în favoarea neamului românesc. Era mai ales nevoe de un cap de Stat care prin meritul, caracterul, valoarea lui să ştie insufla încredere suveranilor Europei şi să-i facă a apleca o ureche binevoitoare cererilor de autonomie a ţărilor dunărene.

Omul, pe care evenimentele îl chemau în 1849 sa domnească în Muntenia, prinţul B. Ştirbey, părea sorocit să ocupe aceasta înaltă situaţie şi să-i pătrundă greutăţile.— Plin de credinţă în viitorul ţării lui, muncitor fără preget, el căută înainte de toate să dea societăţii româneşti energia de care

www.dacoromanica.ro

avea nevoe, O experienţă câştigată vreme de 25 de ani în administraţie şi punerea în practică a Regulamentului organic, al cărui autor principal era el; un patriotism elocinte împreunat cu o mândrie firească pe care o avea din caracterul său;— un bun simţ ager şi repede; o integritate nediscutată, o încredere in sine venită din sentimentul experienţii sale politice; toate aceste însuşiri trebuiau să contribue la desăvârşirea sarcinii aşa de nobile dar aşa de complexe pe care şi-o luase: reorganizarea materială, reconstituirea morală, prepararea la neatârnarea ţării pe care era chemat s'o guverneze.

Am terminat cu scurta ochire ce ne propusesem să aruncăm asupra Principatelor române de la origine până la venirea prinţilor B. Ştirbey şi Grigore Ghica.

Ce soartă interesantă şi zbuciumată au avut aceste ţări! Ai crede în adevăr că iei parte la o piesă de teatru, în care peripeţiile se îngrămădesc pe măsură ce înaintezi, în care emoţia creşte şi se întăreşte fără încetare.

In zorile istoriei lor, am văzut aceste provincii locuite de popoare nomade;— apoi colonizate de Romani, al căror geniu civilizator mistui repede pe cei dintâi locuitori. Urmează apoi valul năvălirilor barbare ce se varsă peste ele, fără a ajunge să înnece

www.dacoromanica.ro

viţa latină: acum vechii coloni ai lui Traian se adăpostesc în munţi, acum se scoboară la şes, şi astfel se păstrează curată rasa Romanilor. In două epoce, ei făuresc cu Bulgarii un puternic imperiu. Turcii sosesc în fine, cei din urmă năvălitori, şi cât va timp, mulţumită unor capitulaţii onorabile, Principatele trăesc de fapt neatârnate, sub suzeranitatea numai nominală a Porţei. Apoi, această atmosferă înciumată a Bizanţului răspândeşte asupra lor miasmele ei pierzătoare: curajul şi virtutea scad, moravurile se întinează, spiritul naţional se pierde, lăcomia năpădeşte, intriga înfloreşte pretutindeni. Dibăcia Grecilor impune Turcilor prefăcuta lor slugărnicie: aceştia devin încetul cu încetul adevăraţii stăpâni ai Principatelor: prea lungul şir al domniilor fanariote nu se va termina de cât în 1821..

In mijlocul conrupţiei obşteşti, Rusia îşi întinde cu îndrăzneală ghiara dinspre partea Dunării. Ceia ce doreşte e să-şi stabilească înrâurirea ei nediscutată în Moldova şi Muntenia: aceste ţinuturi ar fi puntea de care se va sluji pentru a ajunge la Constantinopole, ţinta veşnică a năzuinţilor moscovite. Astfel Rusia nu lasă la o parte nici un prilej pentru a introduce armatele sale pe teritoriul Principatelor. Am văzut-o la Tilsit în 1807,

www.dacoromanica.ro

la Erfurt în 1808, cerând ca condiţie a unui tratat de alianţă cu Napoleon, Moldova şi Muntenia, Bulgaria până la Balcani; am văzut-o după 1815 devenind arbitrul Orientului, mulţumită rolului precumpănitor, pe care îl joacă în evenimentele ce aduc căderea Imperiului Francez. Grija sa interesată înzestrează Principatele cu un Regulament organic, ce e cea dintâi încercare a unei organizaţii moderne pe care au cunoscut-o ele. Această reformă are să-şi poarte roadele? Din nenorocire Franţa dă semnalul Revoluţiei: Moldova şi Muntenia se lasă pe neprevăzute pradă mişcării ce zgudue toată Europa şi nu cruţă decât Rusia.

In curând ele cad zdrobite; ocupate fiind din nou de Turci şi de Ruşi. Ţara plăteşte această ocupaţie, ce o ruinează. Puterile europene, preocupate de revoluţiile al căror teatru sunt, nu pot să se împotrivească încălcărilor Rusiei.

Revoluţia franceză coincidase, la sfârşitul veacului al XVIII cu dispariţia Poloniei de pe harta Europei şi se putea crede că Principatele la 1848, aveau să aibă aceiaşi soartă ca şi această nenorocită ţară.

Nu se întâmplă însă nimic: ele nu pieriră mulţumită unor evenimente europene ce le-au scăpat. Mai mult: trei zeci de ani după aceia, ele fac un stat fericit,

www.dacoromanica.ro

liniştit, prosper, neatârnat. O transformare desăvârşită, fără pildă poate în istorie, prin însemnătatea şi prin repeziciunea sa, se operă în folosul lor.

Invierea României, constituirea ei la Congresul din Berlin ca Putere suverană, fură desnodământul piesei a cărei desfăşurare fu istoria principatelor, până la tratatul de la Balta-Liman.

Ne rămâne să studiem acum ceia ce teoreticianii artei dramatice numesc «criza». Domnia lui B. Ştirbey constitue tocmai această criză, căci între 1849 şi 1860 au a fi discutate dinaintea areopagului european şi au a fi regulate drepturile şi autonomia României, şi prinţul Ştirbey va fi avocatul şi apărătorul lor cel mai *înflăcărat şi mai stăruitor.*

www.dacoromanica.ro

XII
PRINȚUL ȘTIRBEY.

Opera de restaurație și de reorganizare a Provinciilor Române începu în 1849 în însăși prezența celor două armate de ocupație. In Muntenia capul Guvernului știu să dea, de la.început, cu o mână sigură și puternică impulsia hotărâtoare mașinii guvernamentale. O administrație cinstită, harnică, veghetoare, știu să readucă siguranța în toată întinderea Principatului,--să reguleze cu blândețe strângerea dărilor,— să organizeze o poliție rurală și județiană pentru a ocroti munca agricultorilor. — Astfel după 18 luni, în 1851, capul statului putu să se adreseze cu încredere cabinetelor europene, cerând sprijinul lor pentru a dobândi deșàrtarea pământului românesc, ocupat de armatele ruseşti şi turceşti. «In 1848, scria prințul Ştirbey, când Moldo-Valahia a fost ocupată de Ruşi şi de Turci, ea se găsea in prada unei mișcări revoluționare ce amenința liniștea sa ; Suveranii, capii acestor armate, declaraseră Europei,

www.dacoromanica.ro

A. S. PRINȚUL B. STIRBEY
Prinț domnitor al Munteniei
1849 1856

www.dacoromanica.ro

că ei nu ocupau Principatele dunărene decât pentru a stabili ordinea. Astăzi noi răspundem de ordine; Muntenia e liniştită; o administraţie regulată dă tuturor locuitorilor săi o garanţie îndestulătoare. Cu ce drept trupele ruseşti şi turceşti continuă o ocupaţie astăzi fără motiv şi ruinătoare pentru o ţară sleită?». Acest limbaj hotărât şi patriotic nu putea displace puterilor apusene. Împăratul Nicolai şi Sultanul Abdul-Medjid îşi rechemară armatele, ocupaţia străină, ce atârna asupra Provinciilor dunărene de la 1848 se sfârşi în 1851, după o durată de 3 ani.

Istoria va ţine socoteală de sforţarea şi munca pe care o desfăşură Muntenia, de îndată ce deveni liberă.

Crearea a numeroase servicii organizate cu ajutorul Francezilor, pe care guvernul împăratului Napoleon III consimţi să-i pună la dispoziţia Guvernului muntean; crearea şcoalei militare; serviciul spitalelor reorganizat de doctorul Davilla; acel al apelor şi al pădurilor stabilit de Richmond şi Richaume; podurile şi drumurile încredinţate lui Lalanne; grădinele publice conduse de Meyer; construirea teatrului naţional din Bucureşti; dezrobirea Ţiganilor, încă în stare de robi; promulgarea Codului penal şi de comerţ; regulamentul rural or-

www.dacoromanica.ro

donând un control regulat şi sever asupra condiţiunilor contractelor agricole pentru a ocroti pe ţărani împotriva lăcomiei şi rapacităţii crâncene a arendaşilor greci, în sfârşit legile pentru răspândirea instrucţiunii publice, sunt tot atâtea titluri la interesul, pe care Europa începu să-l arate Provinciilor din josul Dunării.

Depeşile oficiale, rapoartele consulilor străini, corespondenţele acestei epoci puse la îndemâna noastră, arată progresele repezi, bogăţia crescândă a acestor ţinuturi latine.

Toate atribue meritul prinţului B. Ştirbey.— Ele adaugă şi pun în lumină dibăcia şi tactul omului de stat, patriotismul ingenios cu care prinţul lucra să micşoreze înrâurirea primejdioasă a Rusiei, puterea protectoare, opunându-i puterea Turciei, puterea suzerană, şi provocând amestecul guvernelor europene în scopul de a da Europei întregi protecţia exclusivă ce-şi luase singură Rusia.

Insă în 1853, această lucrare de organizaţie, zborul acestei propăşiri progresive, începute în 1849, fu oprit pe dată de o întâmplare neaşteptată ce veni să surprindă Cabinetele europene şi să arunce neliniştea şi tulburarea în Provinciile româneşti. Prinţul Mentcikoff, şeful unui partid ce îndemna pe împăratul Nicolai la o politică activă şi războini-

www.dacoromanica.ro

că, debarcă la Constantinopole la 28 Februarie 1853, întovărăşit de un numeros stat major de ofiţeri generali.

Prinţul domnitor al Munteniei află prin reprezentantul său acreditat pe lângă Sublima Poartă, sosirea prinţului Mentcikoff la Constantinopole. Aparatul militar neobişnuit, cu care ţarul înconjurase această misiune nu avea de ce să înmiuneze pe acei ce cunoşteau militarismul exagerat al împăratului Nicolai. Dar ceia ce surprinse Cabinetele străine, ceia ce provocă emoţia şi neliniştea în ţările din josul Dunării, fu demonstraţia de bucurie zgomotoasă cu care creştinii din Constantinopole, din România, din Serbia şi din provinciile turceşti arătară la olaltă la sosirea acestei ambasade extra-ordinare. Prinţul Mentcikoff debarcă în luna Mai la Constantinopole, şi un zgomot pregătit şi răspândit cu dibăcie în cele patru colţuri ale Turciei, şi vestia dezrobirea imediată a creştinilor din Orient, şi făcea să se creadă că prinţul venise să sărbătorească Paştile viitoare cu Grecii din Constantinopole în biserica Sfintei-Sofii.

Această purtare ameninţătoare, acest apel la fanatismul religios avea o gravitate ce nu putea scăpa ne luată în seamă de prinţul domnitor al Munteniei; căci, dacă el ştia de mult că din toate

www.dacoromanica.ro

mijloacele ce au slujit politicii ruseşti în Orient, cel mai puternic era protectoratul creştinilor, n'o văzuse încă până acum slujindu-se de el cu atâta ostentaţie şi aruncându-l de a dreptul în ochii Europei. Inteligenţa sa vie şi mai deşteptată decât ori când se puse să urmărească de acum zi cu zi gravele evenimente ce aveau să se desfăşoare la Constantinopole şi în care ţara lui avea să fie chemată fără îndoială să joace un însemnat rol.

Ştim cum prinţul Mentcikoff, întrat în comunicaţie cu Poarta la 2 Martie, nu dădu pe faţa cererile şi condiţiile puse de Ţar sultanului Abdul-Medjid, de cât în Mai. El ceru de la Turcia protecţia tuturor supuşilor Sultanului de religie ortodoxă greacă. Nu era oare aceasta mărturisirea gândului tainic ce chinuia ambiţia Rusiei de la Petru cel Mare? nu era oare îndeplinirea imediată a «marei idei», pe care o nutria împăratul Nicolai de la sosirea lui pe tron.

Marele vizir, Reschid-Paşa, nu stătu la cumpănă de a răspunde în numele Sultanului prin un refuz formal, cu toate evenimentele ameninţătoare; şi Rusia ce dăduse să se înţeleagă că, în cazul unui refuz, avea intenţia să ocupe Principatele dunărene, îşi trecu armatele peste Prut, luând în stăpânire Muntenia şi Moldova.

www.dacoromanica.ro

La ce nouă şi serioasă încercare aveau să fie puse nenorocitele Principate! A căror cumplite nenorociri, ce întovărăşesc de obicei cucerirea, aveau să fie ele pradă!—Muntenia, care renăscuse la o viaţă nouă, ce ajunsese la o treaptă de propăşire şi de linişte pe care nu le mai cunoscuse, avea să mai vadă odată pământul său ocupat de armatele slave? Prinţul Ştirbey avea să fie tristul martor al năruirii operii sale de reorganizare? De aceia, fără a sta la îndoială, adresându-se puterilor apusene, arată că Principatele se bucurau în principiu de o desăvârşită autonomie administrativă, sub suzeranitatea otomană, şi că de drept ele nu aveau de ce să fie amestecate în cearta între Ţar şi Sultan. Protestarea lui rămase nerodnică, căci evenimentele militare şi negocierile diplomatice se succedau cu repeziciune şi însemnătatea lor crescândă dădea situaţiei Europei o gravitate neobişnuită.

Pe Dunărea, la 3 Iulie 1853, armata rusească, comandată de generalul prinţ Gorciakoff, lua o poziţie defensivă. In acest timp, diplomaţia lucra şi ea, de partea ei.

Izbite de purtarea agresivă a Rusiei, ale cărei planuri le demascaseră, Franţa şi Anglia incepură prin a semna un tratat de alianţă pentru a scapa neatârnarea şi existenţa Turciei, puse in joc. Ele

www.dacoromanica.ro

declarară că ocupaţia Moldo-Valahiei era o violare fâţişă a tratatelor, şi cerură evacuarea Principatelor printr'un ultimatum a cărui respingere trebuia să fie semnul de război. Pe de altă parte ele poftiră Austria şi Prusia să se unească cu acţiunea lor. In scurt timp sforţările lor ajunseră a face împotriva Rusiei o coaliţie de patru puteri europene. Fapt de o gravă însemnatate şi cu totul nou: sistemul de alianţe se schimba prin aceasta pentru întâiaşi dată de la 1814, Austria şi Prusia se despărţiau de Rusia într'o mare chestiune Europeană. Cele patru mari puteri declarară atunci că integritatea Imperiului otoman era o chestie europeană, şi că existenţa lui n'ar putea fi zguduită fără ca zguduitura să nu atingă însăşi temeliile echilibrului european. In scopul de a deposeda Rusia de toate poziţiile de care ea abuzase in Răsărit, ele puseră atunci Rusiei patru condiţii pe care le numiră «cele patru garanţii».

Acest acord surprinse şi lovi pe ţarul Nicolai; acest rezultat plin de înţeles făcea poziţia Rusiei anevoioasă. Aflând de un tratat ce se negocia, el se grăbi să declare (Aprilie 1855) că era gata să ia cele patru garanţii ca temei de negociere cu Europa.

Conferinţa se deschise la Viena. Cabinetele vo-

www.dacoromanica.ro

iră să dea discuţiei ce avea să se deschidă toată gravitatea de dorit şi toată autoritatea cu putinţă, trimiţînd diplomaţi eminenţi.

Drouyn de Lhuys reprezenta Franţa, Lord John Russell Anglia, Aali-Paşa Sublima Poartă.

Prinţul Munteniei nu încetase să urmărească cu un interes pasionat şi o speranţă crescândă, operaţiile militare ale celor două armate rusă şi turcă, în Muntenia şi la Dunărea. El cunoştea negocierile diplomatice între puteri şi alianţa încheiată între cele două mari cabinete din Apus; el ştia cum nevoia recunoscută de dânsele de a admite definitiv Poarta în familia marilor State europene adusese iscălirea la Constantinopole a tratatului între Turcia, Franţa şi Anglia (12 Martie 1854). El ştia că un alt tratat fusese semnat la 20 Aprilie între Austria şi Prusia prin care aceste două puteri se legau să facă războiu Rusiei, dacă ea ar ataca şi ar trece linia Balcanilor sau dacă s'ar gândi să anexeze Principatele. In fine cabinetul din Viena îi împărtăşise convenţia ce încheiase cu Poarta (14 Iunie 1854) în virtutea căreia se legase să impuie Rusiei, la nevoe cu forţa, evacuarea Principatelor, şi să le ocupe ea însăşi pentru a le apăra pe timpul războiului.

Aceste evenimente însemnate schimbaseră în pu-

www.dacoromanica.ro

ţine luni faţa politică a Europei; schimbarea adâncă petrecută în raporturile generale ale puterilor trebuia să aducă firește o nouă ordine în lucrurile din Răsărit. Prinţul Ştirbey nu se înşela şi patriotismul lui nutria mari speranţe. Ocuparea Moldo-Valahiei nu fusese pricina războiului? Europa nu era ea garantă de viitorul său, de vreme ce ea se declarase protectoarea ? De aceia prinţul Ştirbey nu rămase neactiv. El trimise cabinetelor din Paris şi din Londra un prim memoriu cu scopul de a arăta privilegiile şi imunităţile de care se bucuraseră în toţi timpii Principatele dunărene, demonstrând că aceste privilegii fuseseră recunoscute de Turcia în tote hatişerifurile ei cât şi prin tratatele de la Kainardgi, de la Bucureşti şi în convenţia de la Akermann şi în tratatul de la Adrianopol.

In Decembrie 1854, prinţul trimise cabinetului împăratului Napoleon al III-lea un al doilea memoriu în care desfăşura şi cerea pentru ţara lui, în spre ziua unei reorganizări:

1) Unirea Moldovei şi a Munteniei într'o singură provincie, amintind că principul acestei uniri figura de la 1829 în Regulamentul organic, votat de ţara sub stăpânirea ruscască.

2) Pentru a asigura neatârnarea ţărilor române,

www.dacoromanica.ro

el propunea ca autoritatea supremă devenită ereditară să fie încredinţată unui prinţ din ţară sau mai bine încă unui prinţ dintr'una din familiile suverane ale Europei.

Aceste două memorii obţinură aprobarea lui Drouyn de Lhuys, ministrul Afacerilor străine. Când acest din urmă era pe punctul de a părăsi Parisul în 1855, pentru a merge la conferenţa de la Viena şi pe când reprezentantul prinţului Ştirbey era în audienţă la dânsul: «Scrieţi, vă rog, Prinţului îi zise ministrul, că ideile şi planurile lui au devenit acele ale Guvernului Impăratului şi că vor fi apărate în negocierele ce se vor deschide la Viena».

In conferinţa ţinută la Viena la 26 Martie 1855, de Bourqueney, ambasadorul Franţei, ceru în adevăr voe să anexeze la protocolul şedinţei un document în care Guvernul francez îşi expunea vederile sale asupra chipului de a reorganiza cele două Principate.

Acest memorandum, nefiind altceva de cât reproducerea memoriilor Prinţului Ştirbey, fu comunicat acestuia din urmă în Mai 1855. Ii dăm aici cuprinsul.

Anexă la protocolul No. 6 al Conferenţei ţinute la Viena la 26 Martie 1855.

www.dacoromanica.ro

Conform cu textul actual al notelor din Viena şi cu interpretarea ce li s'a dat în comun acord, ideia urmărită de cele trei Cabinete aliate nu era numai să scoată teritoriul Principatelor de la o înrâurire, exercitându-se asupra lor, ci de a face din ele un fel de graniţă ce n'ar mai fi ingăduit a se trece, ameninţând astfel existenţa Imperiului otoman. Printre combinaţiile ce se înfăţişează ca dând Moldovei şi Munteniei o putere de opunere îndestulătoare, cea dintâi ni s'a părut a fi unirea celor două principate într'unul singur. E de prisos să stăruim asupra ceia ce a făcut natura pentru a uşura această unire, de a arata identitatea de grai, de obiceiuri, de legi, de interese. Dorinţele celor două provincii par în această privinţă de acord cu vederile guvernelor aliate. Ele nu pot vedea în contopirea lor administrativă de cât adoptarea unui proect, care, vreme de ani, a fost obiectul dorinţelor lor celor mai stăruitoare. Acest proect de altminteri a fost semnalat într'unul din articolele regulamentului lor organic astfel cum a fost el înfăptuit de Rusia în 1829, într'o vreme când totul tindea a desăvârşi separarea morală a Principatelor de Imperiul otoman.

In cazul de faţă, interesul puterei suzerane se acoarda deplin cu interesul obştesc şi cu acel al celor două provincii. Sunt motive a se crede că sfă-

www.dacoromanica.ro

tuitorii cei mai luminaţi ai Sultanului vor fi prielnici unei combinaţii ce ar crea în stânga Dunării un mare principat de 4 milioane de locuitori în locul a două state, care până astăzi au fost prea slabe pentru a opune o împotrivire rodnică acţiunii Rusiei.

Aceleaşi consideraţiuni ce fac de dorit ca Muntenia şi Moldova să fie puse sub acelaşi guvernământ cer de asemenea ca acest guvernământ să întrunească toate condiţiile de putere şi de durată, să se stabilească un sistem apropiat, pe cât cu putinţă, de formă monarhică, care, singură, poate răspunde ţelului avut în vedere. O putere temporară ar lăsa câmp liber certurilor şi luptelor de partid şi ar uşura reîntoarcerea influenţii ce ţintim a distruge. O putere pe viaţă ar avea aceleaşi neajunsuri, căci schimbările de persoane, de şi mai puţin frecvente, nu ar deştepta mai puţine ambiţii şi nu ar provoca mai puţine urzeli. Istoria Principatelor a fost oarecum trista experienţă a acestor două sisteme.

Autoritatea supremă ar trebui deci să fie ereditară, dacă voim să îndeplinească cu izbândă sarcina însemnată ce i s'ar da.

Nu cunoaştem părerea Porţii în această chestiune a moştenirii ereditare. Oricum, faptul n'ar

www.dacoromanica.ro

fi nou pentru dânsa; familia lui Miloş, în Serbia, dobândise de la sultanul Mahmud privilegiul moştenirii ereditare. Acelaşi drept fu acordat urmaşilor lui Mehemet-Ali în Egipt, şi continuă şi acum să reguleze trecerea puterii. Poarta, in aceste concesiuni n'a văzut nici o inconipatibilitate cu drepturile sale suverane, nici cu principiile de integritate a Imperiului său. Ea n'ar putea să aibă nici o obiecţie temeinică împotriva unei înţelegeri ce ar fi aşa de prielnică intereselor sale pe ţărmul stâng al Dunării. Ar fi deci două căi de urmat: sau să ne mărginim pentru moment să proclamăm principiul succesiunei ereditare, conferind suveranitatea cu un titlu ce rămâne a se găsi, unui prinţ din ţară, al cărui titluri şi credinţă Poarta şi-ar rezerva dreptul să le aprecieze ea însăşi într'un timp dat, sau să rezolvăm pe dată chestiunea, recurgând la un prinţ dintr'una din familiile suverane din Europa, măsură ce ar fi poate mai bună.

Aceasta fu, să ne aducem aminte, combinaţia propusă pentru Grecia, într'o epocă în care puterile ce ajutau s'o întocmească credeau că e încă oare care putinţă de a o läsa sub puterea suzerană a Porţii.

Ele nu se îndoiau atunci că Turcia avea să-şi dea consimţimântul, şi nu socoteau ca imposi-

www.dacoromanica.ro

bil ca un prinţ creştin să primească guvernul unui nou Stat cu condiţia de a recunoaşte suzeranitatea Sultanului.

Aceasta reiese din protocolul conferenţii de la Londra, cu data de 22 Martie 1829. Insemnătatea noului Principat, atât prin poziţia sa politică cât şi prin cifra populaţiei sale, ar asigura unei dinastii creştine avantagii îndestulătoare pentru ca condiţia vasalităţii să nu ridice vre-o obiecţie serioasă.

Situaţia Serbiei e deasemenea în numărul chestiunilor de care Puterile vor avea să se ocupe pentru a complecta punerea în execuţie a celei dintâi garanţii; dar situaţia acestui Principat nu e tocmai aceiaşi ca aceia a celorlalte două. Din moment ce Moldo-Valahia se va găsi puternic organizată, autoritatea ce domneşte la Belgrad nu va avea aceleaşi mijloace de a se exercita. Va fi deajuns atunci de a asigura Sârbilor, printr'o garanţie colectivă dându-le toată siguranţa, privilegiile pe care Poarta le-a recunoscut, sau le va recunoaşte după ce se va fi înţeles cu aliaţii săi.

(Martie 26, 1855)

Textul protocolului semnat la Viena la 26 Martie 1855 umplu de nădejde inimile Moldo-Valahilor, căci pentru întâiaşi dată Europa recunoştea pe faţă drepturile politice ale Naţiunii Române. Acest

www.dacoromanica.ro

succes, datorit iniţiativei inteligente a prinţului B. Ştirbey, care ştiuse să facă a se aproba proectul de unire a celor două Principate sub un prinţ străin, avea cu ce să mulţumească patriotismul lor. Prinţul domnitor al Munteniei se abţinu totuşi să se pronunţe asupra acestor conferenţe. Această rezervă mai mult ca discretă păstrată de omul de Stat ale cărui vederi fuseseră primite la Viena era menită să surprindă lumea politică. Numai mulţi ani după moartea prinţului Ştirbey s'a găsit în hârtiile sale lămurirea acestei tăceri. Ea izvorea dintr'un sentiment de nelinişte şi de îngrijorată tristeţă, pe care evenimentele aveau s'o confirme mai târziu în chip necontestat. Unul din plenepotenţiarii ce fuseseră la Viena, îi comunicase că în întreţinerile foarte confidenţiale ce avuseseră loc la Viena în Martie şi Aprilie între contele Buol, primul ministru al Austriei şi Drouyn de Lhuys, reprezentantul Guvernului francez, Franţa oferise Austriei cele două Principate româneşti unite în schimbul alianţei şi cooperaţiei efective în viitoarea campanie împotriva Rusiei.

Din îndemnul căror împrejurări, sub apăsarea cărei pricini superioare Franţa venea in 1855 să ofere Principatele Austriei ?

De la începutul războiului, Austria care băgase de seamă intenţiile Rusiei, îşi aratase mai mult de

www.dacoromanica.ro

cât odată intenţia de a interveni activ; ea incheiase chiar la 4 Iunie cu Poarta o convenţie în puterea căreia ea îşi lua asupra-şi de a impune Rusiei evacuarea Principatelor, ocupându-le pentru a împedica orice năvălire pe timpul războiului; în sfârşit la 2 Decembrie ea semnase cu Franţa şi Anglia un tratat ce exercită o mare înrâurire asupra planului de retragere a armatelor ruseşti şi care hotărî pe Ţar să trimeată la Viena plenipotenţiari pentru a trata.

Franţa şi Anglia se zoreau să lege încă şi mai strâns Cabinetul din Viena cu acţiunea lor. Pentru ca acest ţel să fie atins, trebuia ca între dânsele şi Austria să se stabilească o adevărată alianţă politică şi militară. Această cooperaţie pe care ele o aşteptau de la Austria, cele două puteri nu desperau de a o obţine în timpul conferenţei de la Viena. Franţa mai ales lucra la aceasta cu o neobosită stăruinţă. Acest concurs îi era de nevoe pentru a întreprinde o campanie în regulă; îi trebuia în această privinţă certitudini şi nu speranţe, căci era grabnic de a se lua o hotărâre asupra celor două planuri propuse de generali. Era în adevăr cu putinţă de a opera în Asia, dând mâna Circasienilor, alungând pe Ruşi din provinciile transcaucasiene, sau să-i atace prin Finlanda, Basarabia,

www.dacoromanica.ro

şi Crimeia. Cabinetul din Paris zorea deci Cabinetul din Viena să se pronunţe. Drouyn de Lhuys, plenipotenţiarul Franţei, om de Stat de primul rang, înţelesese însemnătatea de a câştiga Austria în alianţa sa. Un război în care Austria ar întra în luptă cu Rusia, însemna a provoca izolarea Rusiei; însemna a scapa Austria pentru multă vreme de sub înrâurirea Rusiei; într'un cuvânt însemna a consfinţi ruperea Sfintei Alianţe care, de la 1814 stânjinea prea adese acţiunea Franţei asupra continentului. Insemna a întoarce împotriva Rusiei, coaliţia puterilor întregei Europe. Insemna deasemene, din punctul de vedere al războiului, a dobândi sprijinul unei puteri armate ce ocupa poziţie pe graniţa răsăriteană a Rusiei. Pentru a ajunge la acest îndoit ţel şi a dobândi acest rezultat capital aşa de strălucit, Drouyn de Lhuys, oferise cele două Principate unite Austriei pentru a le adauga la provinciile româneşti pe care le avea dinainte. Vechiului protectorat al Rusiei, el îi substituia stăpânirea austriacă în josul Dunării.

Franţa crezu să învingă prin acest mijloc starea la îndoială a Austriei; un proect de tratat fu chiar pus în discuţie. Această cooperaţie militară aşa de dorită, Drouyn de Lhuys nu o putu dobândi de la împăratul Francisc Iosif. Ştim cum, în urma acestui

www.dacoromanica.ro

refuz, generalii aliaţi s'au hotărât pentru ocuparea Crimeei.

Negocierile secrete ţinute în timpul conferenţei de la Viena între Drouyn de Lhuys şi contele Buol loviră în inimă pe prinţul Ştirbey; patriotismul său neclinit se nelinişti pentru viitorul ţării lui; căci politica Cabinetului Tuileriilor ce aratase până atunci o mărinimoasă dezinteresare îi apărea acum într'o nouă lumină: era uşor de înţeles că Franţa păstra provinciile dunărene pentru jocul politicii sale. Prinţul Ştirbey concepu de atunci pentru planurile lui Napoleon III în Răsărit o desăvârşită neîncredere, de care nu se lecui până la moarte. Totuşi evenimentele îşi luaseră mersul lor; Cabinetul din Petesburg, socotind că pacea oferită la Viena era îndoielnică, o respinse. Războiul continuă deci cu o mărire de activitate de o parte ca şi de alta Declarat la 27 Martie 1854, el fu mutat în Crimeia la 14 Septembrie 1854 şi încetă la 8 Septembrie 1855, mulţumită luării Sebastopolului.

Căderea Sebastopolului, a acestui mare oraş maritim, de unde odinioară Rusia ameninţase existenţa Imperiului otoman şi echilibrul obştesc al Europei, urmând unui eveniment însemnat ce schimbă de odată situaţia: moartea împăratului Nicolai, întâmplată la 2 Martie, făcu pacea mai lesnicioasă.

www.dacoromanica.ro

E interesant să amintim aici, privitor la această moarte timpurie, o pagină publicată, dar poate uitată, din *Notes et Souvenirs:*

«Spre sfârşitul anului 1866, trecând prin Viena, fui poftit la masă de d. Sa..., secretar al ambasadei Angliei, instalat la otelul archiducelui Carol. După masă, mai multe persoane de la ambasadă veniră să petreacă seara cu noi; printre aceştia se găseau lady Hamilton Seymour, sir Hamilton Seymour, ambasadorul Angliei, generalul Rose, etc. Avusesem cinstea să cunosc şi să văd destul de des pe sir Hamilton la Petersburg şi pe generalul Rose la Constantinopole, în timpul în care acesta fusese însărcinatul de afaceri în lipsa lordului Redcliffe. In salon luai loc lângă sir Hamilton Seymour: conversaţia se învârtea în jurul Petersburgului, şi a evenimentelor din aceşti din urmă ani; sosind în sfârşit la moartea împăratului Nicolai: După părerea d-v, întrebai eu, de ce a murit împăratul? După Ruşi, el ar fi murit de o moarte violentă.

— Nu, răspunse ambasadorul, toate aceste legende născocite în Rusia sunt falşe. Impăratul Nicolai a murit de o congestie pulmonară, căpătată la o revistă pe un timp rece şi umed. Moartea lui fu grabnică: căci atins la 28 Februarie, el se stinse la 2 Martie, ziua; se poate spune totuşi că *s'a lăsat*

www.dacoromanica.ro

să moară, sau mai degrabă că *s'a văzut murind.*»

După câteva minute de tăcere, sir Hamilton reluă cu o tristă gravitate:—Nu vă ascund că am puţin pe conştiinţă de a fi fost fără voe pricina morţii lui. Cunoaşteţi, şi întreaga Europa a ştiut-o, căci afacerea a avut consecinţe imense şi un mare răsunet, cunoaşteţi mărturisirile neaşteptate pe care mi le făcu Impăratul mai întâi la ducesa Elena, în Ianuarie 1853. Aceste mărturisiri priveau iminenţa unei catastrofe în Turcia. Aceste mărturisiri, repetate opt zile după aceia, şi reluate iarăşi puţin apoi arătau că Impăratul avea planul hotărât de a provoca discompunerea Imperiului otoman în loc de a o aştepta. Comunicai regulat şi exact guvernului meu aceste planuri, a căror revenire mă făcea să bănuesc o primejdie apropiată. Convorbirile aceste nu erau cu totul sfârşite când în Mai guvernul Reginei şi avea în mâni de patru sau cinci zile ultimatul pe care prinţul Mentcikoff îl dăduse guvernului turcesc în primele zile ale lui Aprilie.

Depeşile mele, ce raportau aceste convorbiri cu împăratul Nicolai, rămăseseră secrete, potrivit dorinţii arătate de Ţar, şi deasemenea, şi mai ales, potrivit obiceiului ca ori ce comunicare făcută de un suveran să păstreze un caracter confidenţial. In 1854, Jurnalul Oficial de Sf. Petersburg luă iniţia-

www.dacoromanica.ro

tiva, şi voi să răspundă epitetului de «frauduloasă», prin care lordul Russel caracterizase politica împăratului Nicolai. Anglia ţinea să se justifice, şi pentru a justifica propria-i cinste, răspunse publicând corespondenţa mea.

Consecinţa de neînlăturat a acestei publicări fu o duşmănie de moarte a Rusiei împotriva Angliei, şi mai ales o adâncă şi crudă rană de amor-propriu pentru Nicolai. La această umilire europeană adaugaţi ostenelile celor doi ani ce au urmat, deprimarea căşunată de înfrângerile numeroase suferite de armatele şi de diplomaţia lui aşa de puternică, aşa de temută de cei doi vecini ai săi, regele Prusiei şi împăratul Austriei, în sfârşit o ultimă încercare suferită de mândria lui: înfrângerea unui corp de armată rus, bătut de Turci la Eupatoria, pe pământ rusesc fu o lovitură de graţie. Intr'una din numeroasele reviste ale regimentelor ce plecau spre Crimeia, fu atins la 28 Februarie de o congestie pulmonară; se ştia grav atins, nu făcu însă nimic pentru a se îngriji, se lăsă să moară, se văzu murind.

Iată adevărul asupra morţii acestui suveran ce umpluse lumea întreagă cu numele său şi care răsfăţat de soartă timp de 30 de ani de domnie, sfârşise prin a se orbi asupra a-tot puterniciei sale.»

(Notes et Souvenirs, l. c.)

www.dacoromanica.ro

XIII

PRINCIPATELE DUNARENE PE TIMPUL RĂZBOIULUI DIN 1853.

Să ne întoarcem puţin îndărăt pentru a aminti evenimentele ce se petrecuseră în interiorul Provinciilor dunărene.

Am lăsat armatele ruseşti în momentul în care trecuseră Prutul şi ocupaseră Principatele la 3 Iulie 1853.

1853! dată solemnă şi nenorocită în istoria Rusiei. Orbit de o mândrie neînfrânată, răsfăţat de soartă, împins de o ambiţie neîmblânzită, târât poate de frica de a-şi perde prestigiul politic şi religios, împăratul Nicolai deschise de odată chestiunea Orientului. Operă cu totul personală, acest război împotriva Turciei avea să devină cea mai mare greşală a acestei domnii glorioase; el avea să facă Rusia să-şi piardă marea situaţie pe care 25 de ani de dibăcie, de noroc şi de slăbiciune a Europei i-o câştigaseră.

Indată ce armata rusească trecu Prutul, genera-

www.dacoromanica.ro

lisimul, prinţul Gortciakof, adresă locuitorilor celor două provincii ocupate, o proclamaţie menită a-i linişti. «Nu sosim, spunea el, în mijlocul vostru cu planuri de cucerire, nici cu intenţia de a schimba instituţiile ce vă conduc situaţia politică, pe care tratate solemne v'o garantează. Ocupaţia provizorie a Principatelor, ce sunt însărcinat s'o înfăptuesc, n'are alt ţel de cât cel al unei protecţii imediate şi eficace în nişte împrejurări neprevăzute şi grave în care guvernul otoman, ne ţinând seama de numeroasele mărturii ale unei sincere alianţe, pe care Curtea Imperială n'a încetat să i le dea de la încheierea tratatului de la Adrianopole. răspunde cererilor noastre cele mai drepte prin refuzuri, sfaturilor noastre celor mai neinteresate, prin cea mai jignitoare neîncredere».

Poarta, sfătuită de Franţa şi Anglia, care credeau amândouă în putinţa unei înţelegeri, nu consideră dintru 'ntâi că e caz de războiu. Ea se mulţumi a zori pe domnii Munteniei şi a Moldovei să continue a trimite tributul datorat Porţii, sau, dacă nu mai erau slobozi s'o facă, să se pregătească a părăsi Principatele. Consulul general al Rusiei adresă în acelaş timp celor doi domni o comunicare ce-i încunoştiinţa să rupă orice relaţie oficială cu

www.dacoromanica.ro

Poarta şi să arăte această ruptură, încetând să plătească tributul, Rusia substituia suzeranitatea sa celei a Turciei.

Cererile autorităţii ruseşti se măreau în fiece zi şi deveneau umilitoare pentru amândoi prinţii. La cererea făcută prinţului Ştirbey de a încorpora trupele muntene în armată rusă, acesta părăsi Muntenia nu fără a fi arătat sentimentele sale respectuoase pentru Sultan, dar motivând hotărârea sa prin imposibilitatea în care se găsea să-şi îndeplinească datoriile faţă de ţara lui. Fiul său mai mare, prinţul Gheorghe, devotat Franţei, dobândea în acelaşi timp favoarea de a fi ataşat cu titlu străin pe lângă un regiment francez. Prinţul domnitor, părăsind Muntenia, vestea că încredinţa conducerea administraţiei unui sfat administrativ.. Prinţul Ghica din Moldova imită pilda prinţului Ştirbey. De atunci autoritatea rusă consideră Moldo-Valahia ca alipită la Rusia şi stabili un guvern rusesc. Baronul de Budberg fu însărcinat să administreze în numele împăratului, cu titlu de Preşedinte Plenipotenţiar. Toate privilegiile ce închegau autonomia României erau abolite în numele împăratului Nicolai.

Poarta nu putea rămâne nepăsătoare la această stare de lucruri; ea trimese o somaţie Rusiei de a evacua Principatele. La refuzul Rusiei, Turcii tre-

www.dacoromanica.ro

cură Dunărea. Tăbărâţi pe malul stâng al Dunării generalii ruşi priveau armatele Sultanului, de pe ţărmul drept, cu un adânc dispreţ. Impăratul Nicolai, hotărât să nu dea îndărăt din ridicolele sale pretenţii, nu vorbea de cât cu zâmbetul pe buze de puterile imperiului otoman.

Câteva luni ajunseră pentru ca această neprevăzătoare mândrie să aibă o crudă deşteptare şi să fie crâncen pedepsită: înfrângerile succesive ale Ruşilor, rând pe rând, la Olteniţa, la Calafat, la Cetate, la Slatina, la Giurgiu; umilirea suferită înnaintea Europei, pe care Ţarul o sfidase, în sfârşit lovitura neaşteptată şi dureroasă pentru inima şi diplomaţia sa, pe care i-o dăduse «*prietenul său intim împăratul Francisc-Iosif şi Regele Prusiei, cumnatul său*» ce se întorceau împotriva lui şi, prin sfaturile lor amestecate de ameninţări se legau a coopera la menţinerea integrităţii otomane şi a libertăţii dunărene; toate aceste imprejurări, toate aceste răni aveau de ce lovi cu tărie mândria să şi jigni sentimentele cele mai înalte şi mai adânci ale inimii sale. In picioare totuşi în mijlocul spaimei pe care această politică de izolare o deştepta în Rusia, împăratul Nicolai privea opera lui cu o linişte aparentă; înţelegând că trebuia să răzbune înfrângerile mărunte de pe ţărmul stâng al fluviu-

www.dacoromanica.ro

lui, el trecu armata peste Dunăre, cu intenţia de a cuceri fortăreţele Bulgarici şi a trece Balcanii.

In cea dintăi jumătate a lunei Mai 1854, fortăreaţă Silistra fu înconjurată de armată rusască sub ordinele mareşalului Paskievici. Apărată de 17,500 de Turci, ea fu atacată de 70,000 de Ruşi. Ţarul înainte de asediu, făcuse apel la sentimentele şi la ideile religioase ale Bulgarilor spre a le dobândi ajutorul.

Cinci săptămâni după aceia (20 Iunie) mareşalul Paskievici nu izbuti dinaintea Silistrei şi dădu poruncă armatei să treacă îndărăt pe malul stâng al Dunării.

Armatele franco-engleze, în acest timp, se transportaseră de la Gallipoli la Varna, şi împăratul Nicolai înţelese că nu mai putea sta în Moldo-Valahia; el părăsi Principatele şi trecu armata sa decimată şi bătută peste Prut. Mareşalul Paskievici pretextă motive strategice pentru a acoperi această retragere. Ţarul dădu să înţeleagă cumnatului său, regele Prusiei, că se retrăgea din Principate din consideraţie pentru Germania. Această tristă şi nenorocită campanie durase aproape un an [1].

1) Prinţul Orloff, ambasador al Imperiului la Paris, ne asigura odată că tatăl său, contele Alexis Orloff, confident, prieten intim şi devotat al împăratului Nicolai, făcuse toate sforţările pentru a împiedica acest război. El rugase în deosebite rânduri, conjurase pe Ţar să nu deschidă chestia Orientului. Nimic

www.dacoromanica.ro

Rusia părăsia Principatele dunărene ca învinsă. Influenţa a tot puternică pe care o exercitase aici timp de o jumătate de veac era pierdută. Vechile sale alianţe în Europa erau zdrobite pentru multă vreme.

Noul Ţar Alexandru avu înţelepciunea să înţeleagă că trebue să suporte pedeapsa marei greşeli pricinuite de tatăl său prin politica lui războinică împotriva Europei; cedând armatelor aliate, el primi ca o jertfă necesară să facă pacea. Ea fu încheiată la Paris, prin tratatul de la 30 Martie 1856.

---

nn se putuse face împotriva voinţei de fer a împăratului Nicolai, acest război devenise ideia lui fixă, inspirată din spirit de conservaţie şi de creştinism.

(*Notes et Souvenirs*)

www.dacoromanica.ro

XIV.
CONGRESUL DIN PARIS.

Congresul din Paris se deschise la 25 Februarie 1856. Puterile erau reprezentate: Franţa prin contele Walewski şi baronul de Bourqueney; Anglia prin lordul Clarendon şi lordul Cowley; Austria prin contele Buol şi baronul de Hübner; Turcia prin marele vizir Aali-Paşa şi Mehmet-Djemil Bey; Sardinia prin contele de Cavour şi marchizul Villa-Marina. Fiecare putere, cum se vede, trimesese ministrul ei de afaceri străine întovărăşit de ambasadorul de la Paris.

După ce s'a regulat mai întâi suspendarea ostilităţilor, stabilindu-se temeliile unui armistiţiu, Congresul impuse Rusiei neutralizarea Mării Negre, trecând apoi la libertatea navigaţiei pe Dunărea. Printr'o dispoziţie deosebită a preliminărilor de pace, un teritoriu fusese cedat de Rusia Imperiului otoman; Congresul îl dădu Principatelor dunărene, de la care fusese luat prin tratatul din Bucureşti în 1812. In urma acestei rectificări de graniţă, ches-

www.dacoromanica.ro

tiunea Principatelor fu pusă, în mod firesc, în discuţie. Contele Walewski socoti că era de nevoe mai întâi să se delibereze asupra chestiunii unirii într'un singur principat a Moldovei şi a Munteniei. Baronul de Bourqueney aminti că la conferenţa de la Viena, Franţa depusese un act ce fusese anexat la protocolul de la Viena No. 6.

Această discuţie fu instructivă, căci fu un prilej pentru fie care plenipotenţiar să arăte în toată sinceritatea interesele şi vederile guvernului său în cheştia orientală. E interesant să le amintim aici pe scurt: Austria, Turcia, Anglia se opuseră la unirea Principatelor. Austria întrezărea o primejdie europeană, în închegarea pe Dunărea sub un singur guvernământ a 5 sau 6 milioane de Români. Ea adăuga că prestigiul suzeranităţii Porţii n'ar putea fi de cât micşorat. Era uşor de înţeles din acest limbaj că Austria îşi ascundea frica de a vedea ivindu-se un nou Piemont în coasta sa răsăriteană.

Turcia vorbi ca putere suzerană; ea opuse dreptul ce avea din timpuri străvechi; ea întrezărea în unirea celor două Principate o nouă Grecie conspirând la răstunarea puterii otomane în timp ce Europa se lega a-i garanta integritatea. Anglia, foarte rezervată în chestia unirii Principatelor, se mulţumi să declare că nu găsea legitim şi respec-

www.dacoromanica.ro

tabil în Răsărit de cât stăpânirea otomană. « Nu cred, spunea lord Palmerston în Parlament, că Europa ar fi luat armele pentru a apăra Principatele împotriva Rusiei, dacă această năvălire n'ar fi fost socotită ca o încălicare asupra Turciei» Pentru cabinetul din Londra, integritatea Imperiului otoman devenea un fel de dogmă politică.

Celelalte puteri primiră principiul Unirii, sprijinindu-se pe nevoile şi dorinţele Principatelor. Rusia aderă şi ea la această primire a Unirii. Ea înţelesese că protectoratul pe care îl exercitase asupra Moldovei şi a Munteniei încetase; că privilegiile conferite acestor Principate vor fi sub garanţia colectivă a puterilor contractante. Era oare frica de a vedea trecând la Austria, a cărei armată ocupase Principatele, protectoratul pe care îl avuseseră Ţarii? Era perspectiva de a vedea influenţa austriacă înlocuind pe a sa?—Ori cum, Rusia consimţi la idea Unirii. Plenipotenţiarii nu putură ajunge totuşi la o înţelegere; unirea Principatelor ridicase obiecţii serioase. Se hotărî ca chestia să fie amânată, cercetându-se mai întâi dorinţa populaţiilor. Se mărgini a se însemna în tratat temeliile regimului politic şi administrativ menit de acum înainte de a cârmui Provinciile dunărene, hotărându-se ca părţile să ia în cel mai scurt termen o deci-

www.dacoromanica.ro

zie în această privinţă.

După cum se vede, tratatul de Paris consfiinţea o situaţie nouă în Europa; — prin garanţiile cele mai eficace el stabilea neatârnarea şi integritatea Imperiului otoman; despoia Rusia de toate poziţiile pe care şi le însuşise în Orient. Cucerirea Imperiului otoman fusese urzită de Ţari din două părţi de odată, prin Caucaz şi prin Principatele dunărene; pentru a lucra cu siguranţă, Rusia fusese silită să ajungă la Marea Neagră, stabilindu-se în ea cu temelie. Sebastopolul ne mai existând, tratatul de la Paris impunea astăzi Rusiei neutralizarea Mării Negre, suprima protectoratul exclusiv al Rusiei în Principate; stabilea libertatea de navigaţie pe Dunărea; recunoştea naţionalităţilor creştine, supuse suzeranităţii Turciei, dreptul de a organiza regimul lor politic şi administrativ; le deschidea calea unei dezrobiri viitoare; proclama în sfârşit o protecţie obştească asupra tuturor populaţiilor creştine din Imperiul otoman, fără deosebire de religie şi de rasă.

Acest tratat punea Răsăritul la adăpostul acestor crize care de o jumătate de secol preocupaseră şi neliniştiseră Europa. Principalele stipulaţii ale acestui tratat fură încheiate la 30 Martie. Congresul regulă la 4 Aprilie evacuarea teritoriilor ocupate

www.dacoromanica.ro

de armatele beligerante, cerând ca mişcarea lor de retragere să înceapă imediat după încheierea tratatului de pace.

Trupele austriace nu părăsiră Principatele de cât în 1857.

Congresul, care nu se putuse înţelege asupra chestiunei unirii Principatelor, hotărâse ca Poarta să cheme la Bucureşti şi Iaşi adunări sau Divanuri menite a face cunoscute adevăratele dorinţi ale fie căruia din cele două Principate, privitoare la o organizaţie definitivă. O comisie internaţională fu deci însărcinată de a merge în Principate. Ea trebuia să cerceteze starea lor actuală, să ia în consideraţie părerea, dorinţele arătate de cele două Divanuri după ce vor fi asigurat sinceritatea şi libertatea alegerilor.

Divanul din Moldova trebuia să se deschidă la 4 Octombrie 1857, şi cel al Moldovei la 11 Octombrie a aceluiaşi an.

www.dacoromanica.ro

XV.

ARMATA AUSTRIACA IN PROVINCIILE DUNĂRENE.

Când împăratul Nicolai ocupase Moldova şi Muntenia, Confederaţia germanică găsise că o ocupaţie a ţinuturilor din josul Dunării primejduia interesele sale politice, morale şi materiale; am arătat mai înainte că Austria şi Prusia semnaseră la 30 Aprilie 1854 un tratat prin care se legau să declare război Rusiei, dacă aceasta ar ataca Balcanii sau ar încorpora Provinciile dunărene; am arătat de asemene că Austria puţin după aceia, la 14 Iunie 1855, încheia la rândul ei o convenţie cu Poarta, pentru a impune Rusiei evacuarea Principatelor, şi îşi lua obligaţia să le ocupe şi să stabilească în bună înţelegere cu Poarta un *modus vivendi* întemeiat pe privilegiile acordate de Sultan. In puterea acestei convenţii, trupele austriace întrară în primele zile ale lui Iulie în Moldova şi în Muntenia. Pe măsură ce armatele ruseşti părăseau ţara, armata austriacă, sub ordinile generalului Coronini, înainta, fără a

www.dacoromanica.ro

jigni totuşi susceptibilităţile Rusiei. Ocupaţia austriacă fu săvârşită în comun cu Turcii, comandaţi de Omer-Paşa.

Sărmane Principate româneşti! Ele se bucurasera văzând ocupaţia rusească încetând; se legaseră de nădejdea că teatrul războiului avea să fie schimbat departe de graniţele ei; erau aproape sigure că aveau să scape de grozăviile războiului, şi iată că deodată o nouă şi îndoită ocupaţie turcească şi austriacă o puneau în faţa unor împrejurări neaşteptate şi poate şi mai dureroase.

Şi totuşi, spre marea lor cinste, acest popor plin de credinţă în viitor şi însufleţit de un nobil patriotism suferi această ocupaţie cu sentimentul siguranţei şi al încrederii, căci ele o ştiau săvârşită în comun cu puterile apusene ce le erau binevoitoare.

In Septembrie 1854, generalul Coronini vestea că împăratul Austriei, legându-se să restabilească ordinea legală în Principate, invita pe prinţul Ştirbey şi pe prinţul Ghica să reia frânele guvernelor respective, cel dintâi în Muntenia, cel din urmă în Moldova.

Intoarcerea celor doi prinţi domnitori aduse liniştea în suflete, nădejdea în toate inimile Moldovenilor şi ale Muntenilor.

www.dacoromanica.ro

Dar ce puteau face aceşti doi prinţi în condiţiile în care îşi găseau ţara ? Ce autoritate puteau ei exercita sub această îndoită tutelă străină? Toate privirile erau aţintite asupra luptei uriaşe ce dura de mai mult de un an în Crimeia. Atenţia Europei era îndreptată asupra operaţiilor asediului Sebastopolului. Toţi îi aşteptau cu nerăbdare desnodământul.

In mijlocul acestor împrejurări grele, situaţia Provinciilor, lipsită de putere şi de statornicie, naţiunea pierzând în fiecare zi simţul legii, simţul Statului, nu putea fi, de cât trecătoare şi nelămurită, administraţia lăuntrică nu putea fi de cât şovăitoare şi în aşteptare. Tot ce era sau încerca să fie dezordine era unit împotriva ordinei, adică împotriva Guvernului legal al domnilor pământeni, recunoscut de Puteri.

In Franţa, ziariştii tociţi în conspiraţii, în ziarismul nesănătos şi mercenar, erau inspiraţi de tinerii Români, revoluţionari de la 1848, refugiaţi la Paris. Aceştia aruncau bârfirea şi calomnia asupra şefilor ţării lor în nădejdea de a răsturna ordinea socială prin revoluţie. Ei erau încurajaţi de oameni eminenţi, ca Michelet, Quinet, Regnault, care habar n'aveau de starea populaţiilor de la Dunărea. In acelaşi timp, în lăuntru, intrigile urzite de par-

www.dacoromanica.ro

tidul boerilor bătrâni, aruncau tulburarea în ideile populaţiilor şi împiedicau acţiunea directă a domnilor. Am găsit în corespondenţa politică a A. S. prinţul Ştirbey, adunată de d. Iorga (p. 340), un raport foarte curios şi foarte interesant a prinţului Gheorghe Ştirbey asupra intrigilor consulului general al Franţei, Poujade. Acesta lucra pentru a prepara candidatura unui Ghica, familie căreia a aparţinea d-na Poujade, la tronul Principatelor dunărene. Poujade fu imediat rechemat, îndată ce aceste intrigi, au fost cunoscute de Cabinetul din Tuilerii şi înlocuit temporar cu Tastu, consul la Iaşi.

In Iulie 1856, cei doi prinţi Ştirbey şi Ghica abdicară de o dată pentru a lăsa concetăţenilor lor întreaga libertate de a-şi exprima cu toată sinceritatea dorinţele lor privitoare la organizarea definitivă a patriei lor.

Un istoric, vorbind în această vreme de cei doi prinţi care îşi făcuseră datoria lor, scria cu o mare imparţialitate aceste rânduri pe care le transcriem:

«Intâmplările din aceste două domnii aparţin astăzi istoriei ; dar poate nici odată nişte prinţi nu s'au găsit în împrejurări atât de grele. Cum spune cu dreptate prinţul Ştirbey în ultima lui proclamaţie: « Rar o ţară a fost mai crâncen încercată printr'un şir neîntrerupt de evenimente extraordinare şi nenorocite de cât patria noastră de la 1849

www.dacoromanica.ro

până astăzi.»

In opera *Tratatul de la Paris, cauzele şi efectele lui* a cavalerului Ludovic Debrauz de Saldapenna, consilier al M. S. I. şi Regale, împăratul Austriei, găsim *în extenso* proclamaţia prinţului Ştirbey (p. 226 şi următoarele).

«Proclamaţia, scrie Debrauz, pe care A. S. prinţul Ştirbey a adresat-o, depunându-şi puterile, respiră cel mai nobil şi mai sincer patriotism».

«Noi, Barbu-Dimitrie Ştirbey, prinţ domnitor al ţării Româneşti, etc.

Rar o ţară a suferit un şir de evenimente extraordinare şi nenorocite, ca acel pe care l'a suferit patria noastră de la 1849 până astăzi.

Timp de şapte ani, care n'au fost de cât o lungă criză, am fost în totdeauna conduşi de sentimentul datoriilor noastre, şi avem satisfacţia, după mărturia conştiinţii noastre, de a nu fi fost călăuziţi de alte îndemnuri.

Astăzi începe o nouă eră pentru ţara noastră. Un comisar al puterii suzerane şi comisarii marelor puteri au a se întruni la Bucureşti, pentru a-şi da seamă de dorinţele şi de nevoile ţării, pentru a-i pregăti şi a-i asigura un viitor fericit şi statornic.

In timpul acestei perioade de trecere, o administraţie provizorie va fi însărcinată cu conducerea treburilor ţării, până ce noua întocmire, ce are să fie garantată să fie pusă în vigoare.

De aceia,noi am depus puterile ce ne fuseseră încredinţate, şi dăm consiliului extraordinar de ad-

www.dacoromanica.ro

ministraţie, conducerea provizorie a ţării. Excelenţa sa Banul Manolache Băleanu, preşedintele consiliului, şi ceilalţi şefi ai departamentelor vor continua treburile ministerului lor respectiv, în ordinea observată până astăzi, potrivit instrucţiilor pe care le au primit, şi vor cere tot zelul pe care împrejurările îl reclamă.

Nu ne rămâne de cât să ne îndeplinim datoria de a ne adresa bunelor sentimente ale compatrioţilor noştri îndemnându-i a lucra în comun, cu înţelegere, cu armonie, nevoia ţării cerând cu stăruinţă jertfa intereselor personale şi a ori cărui spirit de corporaţie şi de partid.

Momentul de acum e de cea mai înaltă însemnătate; de el atârnă viitorul ţării noastre. O purtare liniştită, cumpănită, demnă e singura ce poate fi privită ca rodnică pentru cauza noastră şi să răspundă sentimentelor mărinimoase ale M. Sale Sultanul, şi nobilelor sentimente ale marilor Puteri.

ŞTIRBEY.

CONTRASEMNAT, SECRETARUL DE STAT

AL. PLAGINO.

25 IUNIE (7 IULIE) 1856.

Prinţul domnitor Ghica părăsi Moldova, aşezându-se în străinătate unde muri într'o tăcută retra-

www.dacoromanica.ro

gere. Prinţul Ştirbey rămase în ţară şi la luptă. El fu ales membru al Divanului muntean, socotind că datoria lui era să i se audă şi glasul lui în acest congres, care, mulţumită noii situaţii a Europei, putea exprima slobod dorinţele lui asupra întocmirii viitoare a României.

www.dacoromanica.ro

XVI.
DIVANURILE LEGIUITOARE.

Divanul Munteniei se deschise Duminică 11 Octombrie. El era compus din cinci clase de deputaţi. Cea dintăi categorie de alegători era compusă din prelaţi şi din preoţi; cea de a doua din mari proprietari; a treia din mici proprietari; a patra din comune rurale şi din ţărani. Fostul prinţ domnitor al Munteniei, venind la şedinţă, îşi alese locul în mijlocul reprezentanţilor câmpiei, a acestor ţărani al căror protector fusese în timpul domniei sale, şi care, pentru întâiaşi dată, erau chemaţi a-şi apăra interesele şi a colabora la destinele patriei comune.

Am citit cu luare aminte procesele verbale ale şedinţelor Divanului Munteniei; această lectură e puţin interesantă: discuţii lungi şi pompoase, manifestaţii patriotice tălmacite în limbajul anului 1848.

Un diplomat având a judeca opera divanului din Bucureşti scria în vremea aceasta guvernului său: «Alegătorii munteni au trimes la Divanul din Bucureşti un mare număr de oameni de opinii foarte

www.dacoromanica.ro

înaintate, cari expatriaţi după 1848, întraseră în ţară cu autorizaţia Porţii. Insufleţiţi de bune intenţii, cei mai mulţi dintre ei, dar fără nici o cunoştinţă de afaceri, ei aduseră mai multă pasiune de cât experienţă în deliberările Divanului, şi contribuiră în mare parte a descuraja micul număr de barbaţi ce ar fi dorit să dea un caracter practic dorinţelor Principatului». Totuşi fu o şedinţă, acea de la 21 Octombrie, ce căşună o mare emoţie. Constantin Creţulescu deputatul marilor proprietari din districtul Brăilei, propusese de a se vota înainte de toate asupra celor 4 puncte din programul naţional. Comisia însărcinată să examineze această propunere îşi prezentă raportul încheind la primirea moţiunii. Un deputat, Alexandru Florescu, după ce aderă la principiile proclamate de raportor, fu de părere că articolul 1 din programul naţional nu punea în deajuns în lumină principiul fundamental pe care reşede existenţa politică a Principatelor ca *Stat posedând drepturile sale de suveranitate în autonomie.* La aceste cuvinte, se văzu ridicându-se un deputat din mijlocul ţăranilor,— era fostul prinţ domnitor, prinţul Ştirbey. Adunarea, cuprinsă de o vie emoţie, ascultă în tăcere. Fostul prinţ, cu o voce puternică şi autoritară, declară că nu era potrivit să se schimbe programul naţional. El observă că

www.dacoromanica.ro

dreptul politic al Principatelor era constituit de Capitulaţii; că ele nu puteau fi obiectul unei contestaţii, sau al unei îndoeli, fiind recunoscute şi consfinţite de o serie neîntreruptă de tratate, de convenţii, hatişerifuri şi alte acte publice, printre care hatişerifiul de la 1830, care conţine textual capitulaţia de la 1460, cu excepţia unei singure clauze, acea care priveşte dreptul de războiu şi de pace.

După acest discurs, se procedă la votare; programul partidului naţional fu votat cu unanimitate.

Iată terminii lui:

1) Garanţia autonomiei şi a drepturilor noastre internaţionale astfel cum iese din capitulaţiile anilor 1393, 1460 şi 1513, încheiate între ţările Române şi puterea suzerană; mai mult, neutralitatea teritoriului moldo-valah.

2) Unirea Munteniei şi a Moldovei într'un singur Stat sub un singur guvern.

3) Prinţ străin ereditar ales dintr'o dinastie domnitoare din Europa şi ai cărui moştenitori născuţi în ţară să fie crescuţi în religia ţării.

4) Guvern reprezentativ într'o singură adunare obştească, după vechile obiceiuri. Această adunare să fie produsul electoral format după un sistem destul de larg pentru ca interesele tuturor claselor societăţii să fie reprezentate în ea.

www.dacoromanica.ro

La 1 Decembrie, cele două Divanuri ale Munteniei şi Moldovei încetară lucrările lor. Prinţul Ştirbey părăsea Muntenia mergând să caute la Nisa, sub cerul îngăduitor al ţării de azur, o odihnă cerută de starea sănătăţii lui.

Se va găsi, în al doilea volum al nostru, îndoita alegere a prinţului Cuza, de Divanuri, la tronul celor două Principate-Unite ale Moldo-Valahiei, domnia şi căderea lui.

Din depărtarea adăpostului lui de la Nisa, fostul domnitor al Munteniei, prinţul Ştirbey nu înceta să se ocupe cu treburile ţării ce fuseseră interesul cel mai însemnat al vieţii lui. Atenţia lui totdeauna deşteaptă se îndrepta spre toate chestiunile ce priveau ţara lui. Prinţul Ştirbey aparţinea acestei generaţii entuziaste a eteriei greceşti al cărei membru fusese, generaţie al cărei patriotism deşteptase admiraţia întregei Europe.

In hârtiele găsite la Nisa după moartea Prinţului se descoperi o corespondenţă foarte urmată cu mai mulţi şefi ai Cabinetelor europene. In 1864, cu prilejul unei propuneri a Puterilor de a se hotărî definitiv chestia mănăstirilor închinate, prinţul Ştirbey ce se luptase ani îndelungi pentru a face să triumfe drepturile Românilor asupra acestor bunuri închi-

www.dacoromanica.ro

nate, scrise lui Drouyn de Lhuys, ministrul Afacerilor străine al lui Napoleon al III,-lea pentru a-i arăta bucuria de a vedea această gravă chestiune rezolvată în favoarea ţării lui. Am crezut că trebue să reproducem această scrisoare, căci autorul ei profită de prilej pentru a apara drepturile României ameninţate de o propunere făcută în acelaşi timp la Constantinopole de sir Henry Bulwer, ambasadorul Angliei.

DOMNULUI DROUYN DE LHUYS, MINISTRU AL AFACERILOR STRĂINE.

DOMNULE MINISTRU,

Citesc în Monitorul diplomatic din 17 Ianuarie «că e vorba de a se ratifica de o comisie internaţională, compusă din jurisconsulţi, secularizarea bunurilor mănăstireşti, pronunţată de Divanul Principatelor româneşti, în urma plăţii unei drepte despăgubiri Stabilimentelor religioase prejudiciate prin această reformă. Totuşi se va adresa o observaţie prinţului Cuza, pentru a-l face să înţeleagă că deşi consimţind, în interesul ţării şi într'un spirit de împăciuire, a recunoaşte faptul îndeplinit, Puterile garante ţin a nu crea un precedent diplomatic, la adăpostul căruia el s'ar putea crede au-

www.dacoromanica.ro

torizat de a se libera de orice concurs, privitor la măsurile ce ating statutele organice ale Principatelor, stabilite de Convenţia de la Paris».

Se face astfel dreptate Patriei mele şi ea datoreşte această nemăsurată binefacere tot Guvernului Impăratului în chip exclusiv.

Ingăduiţi, domnule Ministru, unui veteran al cauzei româneşti, de a vă arăta adânca sa recunoştinţă şi de a vă da în acelaşi timp asigurarea că nu e un singur compatriot al meu care să nu împărtăşească aceste sentimente în aceiaşi măsură.

Ceia ce m'a impresionat dureros, Domnule Ministru, în articolul citat e al doilea punct al negociaţiilor propus de sir Henry Bulwer şi unde ar fi vorba, între altele «de a regula şi lămuri drepturile şi obligaţiile prinţului României faţă de Suzeran şi *vice-versa*.»

Excelenţa Voastră îmi va îngădui să-i arăt temerile pe care o propunere de această natură a deşteptat în sufletul meu. Cum! O conferenţă se va întruni la Constantinopole pentru a pune temeliile raporturilor ce trebue să fie între Principate şi sublima Poartă!

Aceste raporturi n'au fost ele oare regulate şi hotărâte de Capitulaţiile încheiate în 1600 între Mahomet II şi Vlad V, pentru Muntenia, şi în 1513

www.dacoromanica.ro

între sultanul Selim şi Bogdan, pentru Moldova?

Aceste capitulaţii ce au fost totdeauna păvăza naţionalităţii româneşti, confirmate apoi prin diferite acte autentice ale Porţii, au primit de curând cea din urmă consfinţire în Congresul din 1856 şi au fost recunoscute ca parte integrantă din dreptul public european prin Convenţia din 1858.

A se atinge de capitulaţiile noastre, sub cuvânt de a le limpezi înţelesul şi a le aduce lămuriri n'ar fi decât a le slăbi autoritatea, aducându-le o atingere mortală. Ţelul n'ar fi de cât de a invalida Convenţia de la 19 August 1858 şi de a pregăti mijloacele, aşteptând prilejul, pentru a nimici drepturile naţionalităţii româneşti şi a trata apoi Principatele-Unite ca provincii turceşti.

Franţa va face acest lucru? Nu. Dumnezeu a dat o înaltă misiune lui Napoleon al III-lea, acea de a întemeia dreptul public pe legile veşnice ale echităţii, acea de a susţine dreptul celor slabi şi a da un sprijin naţionalităţilor impilate. Popoarele au o credinţă neclintită în misiunea sa providenţială şi, în zilele lor de încercări, îndreaptă privirile lor spre Franţa şi, după Dumnezeu, invoacă numele Impăratului.

Pentru a nu cita de cât ţara mea, îngăduiască-mi Excelenţa Voastră de a-i aminti nota, pe care, fiind

www.dacoromanica.ro

atunci ministru, ca şi astăzi, al'Afacerilor străine, aţi înaintat-o prin domnul de Bourqueney, în 1855, la Conferenţa din Viena, şi care fu anexată la Protocolul din 16 Martie.

Chestiunea naţionalităţii româneşti, mulţumită acestei iniţiative fu atunci pusă, diplomaţia europeană se ocupă de dânsa, şi de atunci făcu un drum bun. Astăzi cele două Principate sunt unite într'un singur Stat ce e guvernat de un singur şef şi de un singur Cod de legi.

Dar peatra unghiulară a clădirii lipseşte.

De aceia se cumpăneşte ea în toate părţile şi ameninţă să cadă; e principiul ereditătii pentru Autoritatea supremă şi alegerea unui prinţ luat dintr'o familie domnitoare din Europa; e dorinţa obştească ce a fost exprimată de cele două adunări din Muntenia şi Moldova în 1857, e în sfârşit o chestiune de viaţă şi de moarte pentru România, ce se află astăzi în condiţii imposibile, şi care n'are altă dorinţă de cât să iasă din starea de anarhie ce o sfâşie şi ce o ameninţă, dacă se prelungeşte, cu o discompunere socială desăvârşită.

Ar fi fost în interesul Porţii de a lua iniţiativa acestei salutare măsuri, astfel cum arătam lui Fuad-Paşa, pe când se găsea la 1858 la Paris, dar când a înţeles Poarta adevăratele ei interese? Ea a arun-

www.dacoromanica.ro

cat Principatele până în 1855, în braţele Rusiei, şi astăzi, în loc de a le lega prin legături de recunoştinţă şi de interese comune, făcând din ele o zonă de netrecut a graniţelor ei de la Nord, ea nu caută de cât a şi le înstrăina în toate chipurile făcându-şi-le duşmane.

Domnule Ministru, d-voastre aţi pus cel dintâi, temeliile restaurării patriei mele. Opera d-voastră e înaintată, dar îi lipseşte încoronarea. E de datoria d-voastră de a desăvârşi această operă şi a lega numele d-voastre de regeneraţia unei naţiuni şi de crearea unui Stat ce are 5 milioane de locuitori, care poate hrăni de patru ori pe atât, care are în mânele lui Gurile Dunării, care e mărginit în toată lungimea sa de acest fluviu pe o distanţă de trei sute de leghe de la Orşova sau Porţile de Fer până la vărsarea lui, şi a cărui populaţie întreagă de origină latină a fost aşezată, ca printr'un plan ascuns al Providenţii, între 3 mari imperii, în mijlocul rasei slave, turcomane, şi germanice. Greşala de căpetenie poate a lui Napoleon I e de a nu fi reconstituit, putând s'o facă, regatul Poloniei în vechile şi primitivele lui graniţe; echilibrul Europei ar fi acum altul.

Reconstituirea României e un obiect demn de de înalta grijă a Impăratului şi a misiunii sale pro-

www.dacoromanica.ro

videnţiale. Nu va fi poate echivalentul Poloniei, dar ar putea să-i ţie loc într'o zi, şi Franţa ar putea pune temei pe o naţiune ce-i va datora existenţa, şi ce va fi legată de dânsa prin legăturile unei obârşii comune, prin înrudirea de limbă şi de caracter şi prin potrivirea intereselor.

Nu vorbesc acum de cât de cele două Principate, Muntenia şi Moldova, mărginite în graniţele lor actuale. Căci întreaga rasă românească numără 4 milioane cel puţin în Banatul Temişoara, Transilvania, Bucovina şi Basarabia, toate provincii desprinse din Principatele româneşti în vremuri mai mult sau mai puţin apropiate. Dar lucru de mirare, cu toată aceasta despărţire şi îmbucătăţire, toate aceste populaţii, de la Nistru până la Tissa, ce fac hotarele Daciei vechi, oferă astăzi ochiului unui observator atent, priveliştea cea mai curioasă —acea a unei rase compacte şi omogene, vorbind aceiaşi limbă, având aceiaşi religie, păstrând aceleaşi cântece naţionale, aceiaşi îmbrăcăminte, oglindind aceleaşi obiceiuri, aceleaşi năzuinţi şi conservând sentimentul cel mai înrădăcinat al naţionalităţii lor. Veţi conveni, Domnule Ministru, că din toate ideile de libertate şi de comunism în numele cărora agitatorii au ridicat massele la 1848, timpul şi trista experienţă distrugându-le, n'a mai rămas nimic în

www.dacoromanica.ro

picioare. Dar ceia ce-a izvorât pe neaşteptate din această mişcare obştească, e adâncul sentiment al naţionalităţilor, sentiment care nu e o idee abstractă şi factice, ci o nevoe reală, cu rădăcini în inima omului, şi care, rămânând până astăzi în stare latentă şi nezărită a izbucnit de odată cu o tărie şi o universalitate ce vor face trăsătura caracteristică a ultimei jumătăţi a secolului al XIX.

In acelaşi timp pe când această mare nevoe socială se năştea, Providenţa chema pe cel dintâi tron al Europei pe Napoleon şi îi încredinţa îndeplinirea voinţelor sale.

Dar, bag de seamă că printr'o uitare de sine, abuzez de momentele preţioase ale Excelenţei Voastre.

Binevoiţi, Domnule Ministru, a mă judeca cu bunăvoinţă, ne mai având azi calitatea de a trata afacerile ţării mele, şi primiţi omagiul sentimentelor ce vă păstrez.

ŞTIRBEY.

NISA, 29 IANUARIE 1864.

www.dacoromanica.ro

XVII
PRINȚUL STRĂIN

Spre sfârșitul anului 1865, orizonul politic se întuneca în Europa: dușmănia ascunsă ce despărțea Prusia de Austria amenința să ajungă la o luptă care din centrul Europei putea să se întindă mai departe. Apoi, veștile ce soseau din București nu erau de loc liniștitoare: despotismul prințului Cuza, versalitatea agenților săi, risipa finanțelor trezise în toate stratele populației o astfel de iritație, în cât era de temut o răscoală care putea lăsa din nou România în voia Străinătății. Nu fără o vie îngrijorare, fără o temere ce creștea din zi în zi, prințul Știrbey vedea de departe mărindu-se furtuna ce putea să fie fatală țării lui.

Convins de primejdia ce o amenința, pricinile de neîncredere înmulțindu-se zilnic împotriva politicii lui Napoleon al III-lea el se adresă șefilor partidului conservator și liberal [1]) sfătuind partidele

1) In Februarie 1866 Ioan Brătianu, șeful partidului înaintat din Camera românească, venise la Nisa pentru a conferi cu prințul Știrbey, în villa sa de pe „Promenade des Anglais".

www.dacoromanica.ro

de a grăbi alegerea unui prinţ străin: «*Faceţi repede*, scria el unei rude din Bucureşti, faceţi repede, dacă voiţi să scăpaţi de soarta Poloniei». La 23 Februarie 1866, Cuza trebui să semneze abdicarea sa. La 20 Aprile următor, prinţul Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen era ales sub numele de Carol I, cu titlu hereditar.

«Grăbiţi-vă, scrisese prinţul Ştirbey, dacă voiţi să scăpaţi de soarta Poloniei» şi România alesese un prinţ străin. Aceste cuvinte ale bătrânului patriot român, pot părea astazi exagerate; ele erau profetice în acea clipă, în spre ziua gravelor împrejurări ce trebuiau să modifice pe neaşteptate situaţia politică a Europei.

La 20 Aprilie 1866, Adunarea legislativă din Bucureşti, fără a ţinea seamă de avizul exprimat *de Conferenţa din Paris*, consfinţea alegerea prinţului Carol de Hohenzollern. Mulţumită negociaţiilor şi stăruinţilor repetate pe lângă Sultan, Sublima Poartă consimţi să recunoască în principiu pe prinţul Carol, dar punea la această recunoaştere 14 condiţii, ceia ce echivala cu un adevărat refuz.

Chestiunea era deci nehotărâtă, când la 5 Iulie 1866, adică două luni şi jumătate dupa alegerea prinţului de Hohenzollern, un mare eveniment izbucni în centrul Europei: lupta de la Sadova (sau

www.dacoromanica.ro

Koenigraetz) câştigată de Prusaci împotriva Austriacilor.

Această dramă neaşteptată schimbă pe dată echilibrul european, modificând situaţia politică a Puterilor.

Franţa, care nu izbutise în mod ruşinos în ocupaţia Mexicului, simţi o lovitură şi nu putea să vadă fără frică măririle teritoriale ale Prusiei. Împăratul Napoleon nădăjduia ca aceste măriri îi vor aduce compensaţii pe Rin. El ceru ca primă despăgubire Palatinatul şi Hessa Renană, apoi Belgia, apoi, aceste pretenţii fiind respinse pe rând, el sfârşi prin a avea ca unică ţintă Luxemburgul ce-i fu de asemenea refuzat. El înţelese că la Sadova fuseseră doi învinşi: Francisc-Iosif şi Napoleon III.

In interior un simptom de temut se arăta pentru guvernul personal: redeşteptarea ideilor de libertate politică şi de control parlamentar. Absorbit de situaţia interioară şi exterioară, Cabinetul Tuileriilor declara la Constantinopole că se dezinteresa de chestiunea Principatelor. Celelalte Puteri menţineau şi apărau pretenţiile Porţii, ele spuneau guvernului prinţului Carol:

«Unirea Principatelor a fost constituită prin convenţia de la 19 August 1858, care a consfinţit stipulaţiile tratatului de pace încheiat la Paris, la 31

www.dacoromanica.ro

Mai 1856. Acest tratat şi Convenţia au asigurat Principatelor o oare care neatârnare, menţinând însă suzeranitatea Turciei. Tratatul şi Convenţia sunt opera celor şapte Puteri garante, care au chezăşuit Turciei şi Principatelor drepturile lor respective şi reciproce: de aici angajamente ce leagă între dânsele pe cele şapte Puteri şi pe care trebue să le respecte unele faţă de celelalte.

Pentru ce n'aţi ţinut seamă de aceste condiţii reciproce? Puterile au garantat Principatelor privilegiile şi neatârnarea lor, dar au garantat de asemenea şi Porţii suzeranitatea ei şi condiţiile acestei garanţii sunt obligaţiile impuse Principatelor. Ce ar deveni garanţia în caz când Principatele n'ar ţinea socoteală de obligaţiile lor? Primejdia ar fi pentru Principate.

Acest limbaj puţin bine voitor întărea Turcia în pretenţiile ei. Ea sfârşi prin a declara agentului Principatelor la Constantinopole că refuză de a mai trata de a dreptul cu guvernul român. Ea se pregătea să compună o nouă redacţie a condiţiilor anunţate mai sus pentru a o supune judecăţii Puterilor garante.

In aceasta epocă, în August 1867, avu loc intervederea de la Salzburg între Napoleon al III-lea şi Francisc-Iosif.

www.dacoromanica.ro

Reproducem *in extenso* scrisoarea pe care prinţul Gheorghe Ştirbey, fiul mai mare al fostului domnitor, o scrisese tatălui său privitor la această intervedere. Această scrisoare poartă pe verso, scris chiar de mâna bătrânului prinţ aceste cuvinte [secret — a se păstra). D. Emile Ollivier, fostul preşedinte al consiliului de miniştri al lui Napoleon III, confirmă astăzi într'un pasaj, al noii sale cărţi, *l'Empire libéral*, negociaţia de la Salzburg. Scrisoarea prinţului Gheorghe Ştirbey, câştigă deci o însemnată valoare istorică.

VIENA, 3 OCTOMBRE 1867

SCUMPE TATA.

Sosit la Viena eri seara, voi pleca peste câteva ceasuri. Mă voi opri la Paris, numai în treacăt, şi mă voi îndrepta spre Nisa, petrecând noaptea ca de obicei la Lyon şi apoi la Marsilia.

N'am de cât puţine clipe înaintea mea; mă vei ierta dacă îţi scriu în grabă, dar am ţinut să te pun în curent chiar de azi asupra unei convorbiri foarte instructive pe care am avut-o cu contele Andrassy în trecerea mea prin Pesta. Iţi voi complecta amănuntele prin viu grai la Nisa.

N'aveam cinste să cunosc încă pe contele An-

www.dacoromanica.ro

drassy; legenda de la 1848 ce ilustrează numele lui, patriotismul său care îndreptăţeşte înalta poziţie pe care o ocupă in Austria şi în Europa, toate aceste treziseră de mult dorinţa în mine de a-l cunoaşte. Curiozitatea mea era cu atât mai vie de cât eram a doua zi după intervederea pe care împăratul Francisc-Iosif şi Napoleon al III-lea înconjuraţi de miniştrii lor, o avuseseră la Salzburg.

Cerui deci o audienţă ce-mi fu acordată pe dată; mă prezentai ca un simplu călător ce doreşte să prezinte omagiile respectului său D-lui conte Andrassy.

Contele Andrassy are o figură foarte expresivă: de o statură mai mult înaltă, cu ochi foarte strălucitori, cu părul negru ce se termină într'o barbă în colan, el are o înfăţişare adevărat ungurească. Primirea lui fu foarte cordială; vorbeşte foarte bine franţuzeşte·

«Incântat de a face cunoştinţa Dv., îmi zise el, ieşindu-mi înainte şi întinzându-mi mâna, dar îngăduiţi-mi o imputare: pentru ce nu vă opriţi nici odată în oraşul nostru? Trataţi Pesta ca o simplă staţie de drum de fer: 15 minute de oprire?».

Protestai contra acestor cuvinte, Arătai din potrivă marea mea simpatie pentru Ungaria, vechea mea admiraţiepentru omul ce îi conduce destinele. Il asigurai că aş fi foarte fericit de a vedea stabi-

www.dacoromanica.ro

lindu-se o înţelegere intimă între Ungaria şi România, îi aminti că altă dată, în vremurile veacurilor XIV şi XV, ţările noastre unite făcuseră lucruri mari şi stăpâneau de la Viena până la Marea-Neagra şi Balcani,

Aceste complimente ajutară a rupe ghiaţa între noi.

După câteva clipe de tăcere: «Ştiţi, îmi zise pe neaşteptate contele privindu-mă serios în ochi, ştiţi că a fost vorba de Provinciile dunărene în întrevederea împăraţilor la Salzburg, în August trecut. Impăratul Napoleon ne-a oferit Principatele.

Şi cum făcui o mişcare de mirare:

«Am răspuns împăratului Napoleon, continuă contele Andrassy: Sire, ne oferiţi ceva ce nu vă aparţine şi pe care noi nu l'am putea păstra. Impăratul Francisc-Iosif nu ar putea primi acest dar».

Opresc aici acest dialog, dragă Tată, ţi-am dat partea cea mai însemnată; îţi voi complecta prin viu grai sfârşitul intervederii mele.

Nu voi vorbi nimănui de această audienţă, căci ea luă spre sfârşit un caracter foarte confidenţial.

Morala şi încheierea pe care le-am tras, caracterul acestei convorbiri m'au lăsat să întrezăresc că mari evenimente se pregătesc şi că Napoleon al III-lea are absolută nevoe de alianţa austriacă. Dar mărturi-

www.dacoromanica.ro

seşte, dragă tată, că Napoleonii sunt geniile rele ale României.

Napoleon I era gata să cedeze ţara noastră împăratului Alexandru. In 1855, Napoleon al III-lea în pragul războiului din Crimea, oferea Principatele Austriei, şi anul acesta Napoleon al III-lea venea în persoană să le propună lui Francisc-Iosif. Şi să mai spunem că tot Napoleon al III-lea a ajutat, abia acum câte va luni, să se pună un prinţ german pe un tron stabilit la porţile Austriei !.

Crudă înşelare ! Inţeleg astăzi mai mult ca ori când sentimentul de neîncredere de care ai fost totdeauna însufleţit instinctiv împotriva politicii lui Napoleon al III-lea.

Te îmbrăţişez cu drag, scumpe Tată, şi în curând.

GHEORGHE ŞTIRBEY.

SFARŞITUL VOLUMULUI I.

www.dacoromanica.ro

INDEXUL NUMELOR PROPRII

citate în cartea «Românii»

A

Aali-Paşa 159, 179.
Abdul-Medjid 136, 153.
Ackermann 91, 92, 160.
Adrian 14.
Adrianopole 59, 82, 92, 96, 109, 138, 160, 174.
Albania 27, 64, 87.
Villa Albani 19.
Alexandru II (Ţarul) 178.
Alexandru (Impăratul) 79, 87, 88, 89, 90.
Alexandri 54.
Amasis 10.
Ammian (Marcellin) 17.
Andrassy (contele) 206, 207.
Anna Ivanovna 80, 83.
Apollodor 17.
Ardeal 27.
Argeş 28.
Argence (baronul d') 77.
Aricescu 63.
Aristarchi 104.
Aristofan 70.
Aristot 70.
Asachi (Gh.) 106.
Assanii 4.
Athos 36, 37.
August 9, 10.
Aurelian 24.

B.

Băleanu (Manolache) 189.
Balcani 4, 87, 133, 135, 150, 159, 177, 184.
Bălcescu 116.
Balta-Liman 126, 127, 128, 130, 137. 140, 151.
Banoff 104.
Baragan 7.
Bastide 137.
Batracomiomahia lui Homer 69.
Bauer (de) 55.
Beauchateau (M-lle de) 10.
Belgrad 36, 83.
Bem 135.
Berlin 151.
Basarab (Prinţul Constantin) 36.
Basarab (Matei) 38.
Basarabia 27, 64, 87, 88. 167, 200.
Bibescu [A. S. Prinţul] 73, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 125.

www.dacoromanica.ro

Bibescu (Gheorghe) 29, 38.
Billecoq 109.
Bizanț 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 43, 68, 149.
Bogdan 197.
Bois le Comte (baronul de) 141, 142, 144.
Bonaparte 18, 76.
Bosnia 63, 87.
Bosfor 32.
Bourqueney (de). 161, 179, 180, 198.
Brăila 92, 192.
Bramante 16.
Brâncoveanu 40.
Brătianu (Ioan) 116, 202.
Bucovina 27, 200.
Bulgari 4, 23, 25, 28, 149, 177.
Bulgaria 4, 64, 87, 150. 177.
Bulwer (sir Henry) 195, 196.
Buol (contele de) 166, 179.
Byron 15.

C.

Calafat 176.
Callimachi 51.
Câmpineanu 108.
Cantacuzino (Dumitrul 39.
Cantemir 40.
Capo d'Istria 89.
Caracal 23.
Caragea, 44, 51, 56.
Castelforte (Prințul de) 73.
Caterina (Impărăteasa) 64, 80, 83, 85.
Caucaz 182.
Cavaignac (Generalul) 137.
Cavour (contele de) 20, 21.
Cesar 3, 9.
Cetate 176.
Chartreux 19.
Chateaugiron 79.
Chiaramonti 16.
Childe Harold 14.
Chewalski 18.
Clarendon (Lordul) 179.
Clementia 19.
Cochelet 78.
Coigny (M-me de) 11.
Colson 77, 79.
Comorn 145.
Constantin (Impăratul) 17.
Constanța 11.
Corinne 73.
Coronini (Generalul) 185.
Courier (Paul-Louis) 18.
Cowley (Lordul) 179.
Crețulescu (Const.) 192.
Crimeia 64, 86, 168, 169, 172, 186, 209.
Cuțo-Vlahi 28.
Cuza 194, 195, 202.

D.

Daci 2, 9, 11, 12, 13, 14, 19, 24, 25, 27.
Dacia 2, 14, 15, 19, 24, 143, 200.
Daco-Romani 3, 25, 27.
Dardanele 63.
Dașkow (Consilierul privat) 94
Daunou 19.
Davilla (Doctorul) 153.
Debrauz de Saldapenna 187.
Decebal 13. 14.
Desprez 138.
Diana 11.
Divanurile legiuitoare 191 și următoarele.
Dobrogea 7, 23.
Domițian 12, 13.
Drajna 79.

www.dacoromanica.ro

Drouyn de Lhuys 129, 138, 159, 161, 166, 168, 169, 195.
Duca-Vodă 38.
Duhamel 78.

E.

Eliade (Ion) 106, 108.
Eliade (Pompiliu) 45.
Elisabeta (Împărăteasa) 80.
Epir 31
Epistolae ex Ponto 11.
Erfurt 87, 150.
Esop 69.
Eupatoria 172.
Euripide 9, 70

F.

Făleiu 83.
Farnese 19.
Fastele 10.
Filimon 54.
Finlanda 167.
Florența 120.
Florescu (Alexandru) 79, 192.
Florian 72.
Francfurt 55, 138.
Francisc-Iosif (împăratul) 168, 176, 204, 205, 207, 209.
Frederic al II-lea 65.
Fuad-Pașa 198.

G.

Galiția 63.
Gallipoli 177.
Garbaschi 104.
Gardén 88.
Gentz 85, 90.
Georgey 130.
Gepizi 24.
Germania 76, 88, 121, 177.
Geți 24.
Ghica (Prințul Alex.) 100, 104 105, 108, 112.
Ghica Grigore 148, 175, 184, 187, 189.
Ghica-Scarlat 56.
Giurgiu 176.
Golescu (Alex.) 116, 137.
Gorciakoff (Generalul-Prinț) 157.
Goți 15, 23, 24.
Grigore din Nazianza 69.
Guizot 110, 118, 122.

H.

Habsburgi 63, 122, 133.
Hangerli 52.
Helladios 70.
Heroidele 10.
Herzegovina 63, 64.
Hohenzollern-Sigmaringen (Prințul Carol-Ludovic) 203.
Homer 9, 69.
Horațiu 9, 10.
Hortansa (Regina) 78.
Hübner 79.
Huni 24.

I.

Iliaș-Vodă 38.
Iorga 187.
Isocrate 69.
Iulia 10.
Iulian 70.

J.

Jiu 28.
Justinian 27.

K.

Kainardgi, 62, 84, 120, 160.

www.dacoromanica.ro

Kara-Gheorghe 89.
Kinburn 83.
Kisseleff 94, 95, 96, 99, 100 102, 109, 141.
Koenigraetz 204.
Kosmaly 73.
Kosrew-Paşa 136.
Kupruli 34.

L.

Lalanne 153.
Lamartine 123.
Langeron (Contele de) 48.
La Réveillère 19.
Lascaris 69.
Laţiu 21.
Laybach 89.
Leipzig 59.
Lejeune 44.
Lherbette 137.
Ligne (Prinţul de) 11.
Liprandi (Colonelul) 94.
Locurile Sfinte 36, 37, 38.
Lodomeria 63.
Londra 70, 160, 165, 181.
Louis-Philippe 79, 115 118, 122.
Lüdecke (Cristof-Wilhelm) 70
Luxemburg 204.

M.

Macedonia 27, 63, 64.
Mahomet 31.
Mahomet II, 196.
Mahmud (Sultanul) 164.
Maiorescu 138.
Manin 121.
Marmontel 72.
Martonne (E. de) 6.
Massin (Contele) 63, 64.
Mavrocordato (Nicolai) 49, 51, 55.
Mavrocordato (Const.) 56, 58, 68.
Mavros, 104.
Mehmet-Djemil Bey 79.
Mehemet-Âli 164.
Mentcikoff (Prinţul) 129, 154, 155.
Mesia 12.
Metamorfose 10.
Metternich 89, 90, 121.
Meyer 153.
Mexico 204.
Mihai Viteazul 105.
Michelet 186.
Milanezii 120.
Miloş 164.
Mitridat 12.
Montalivet (Contele de) 110.
Montesquieu 72.
Morea 63.
Moruzi 44.
Moscova 82.

N.

Napoleon Bonaparte 76, 77, 87, 88, 150, 199, 209.
Napoleon III 160, 169, 195, 197, 201, 202, 204, 205, 207, 208, 209.
Neale (Adam) 52.
Neapoli 120.
Nesselrode 99, 100, 110, 131.
Neva 80.
Nicolai (Ţarul) 90, 99, 118, 125, 129, 133, 134, 135, 145, 169, 170, 171, 172, 173, 177, 184.
Nifon 37.
Nipru 83.

www.dacoromanica.ro

Nistru 200.

O.

Odobescu 104.
Ollivier (Emile) 205.
Oltenia 6, 7, 26, 85.
Olteniţa 176.
Olt 6, 7, 61, 64.
Omer-Paşa 185.
Onesti 19.
Orşova 199.
Orloff (Prinţul) 177.
Oswald 73.
Otşakolf 83.
Ovid 9.

P.

Palmerston (Lordul) 181.
Panaioti Nicusios 34.
Panonia 13.
Parthenizza 11
Partenon 9.
Parţi 13.
Paşkevici 145, 177.
Passarovitz 83.
Petru cel Mare 80, 82 83, 155.
Piemont 180.
Pindar 70.
Pinon (René) 27.
Plagino (Alex.) 189.
Pontul Euxin 12.
Porţile de fer 199.
Poujade 187.
Praga 121.
Properţiu 10.

Q.

Quinet (Edgar) 101, 186.
Quirinal 17, 18.

R.

Racine 10.
Racoviţă (Const.) 56.
Radetsky 121.
Radu V cel Mare 37.
Raicevich 44, 58.
Rambaud 43, 57.
Regulamentul organic 94, 95 97, 1,00 101, 102, 105, 108, 113,114, 126, 132, 141, 150.
Regnault 186.
Reschid-Paşa 136,137,141 156
Richaume 153.
Richemond 153.
Roma 9, 11, 13, 19, 24, 25.
Romani 4, 12, 15, 27, 148.
Rose (Generalul) 170.
Ruckmann (Baronul) 104,105.
Russel (Lordul) 159.
Russet (Anton) 39.

S.

Salzburg 205, 206.
Sadova 203.
Sand (George) 78.
Sebastopol 109.
Selim (Sultanul) 62, 197.
Severin 23.
Sofocle 9.
Solomon 104.
Sorel (A) 84.
Staël 72.
Sturdza (Prinţul M.) 100,131.
Ştirbey (A. S. Prinţul B.) 73, 77, 78, 95, 98, 101, 102, 107, 109, 110, 112, 115, 141, 142, 144, 147, 148, 152, 154, 160, 166, 169, 175, 185, 187, 188,

www.dacoromanica.ro

189, 190, 191, 194, 201, 202, 203.
Ştirbey (Prinţul B. Gheorghe) 20, 22, 175, 187, 206, 209.

T.

Tacit 9.
Tastu 187.
Temişoara (Banatul) 200.
Teocrit 70,
Tesalia, 27, 31.
Thoah 11.
Thugut 84.
Tibul 10.
Tilsitt 87. 149.
Tisa 200.
Tomis 11.
Traian 13, 14, 16, 17 22, 23.
Columna lui Traian 17,18 ,19.
Trandafiloff 112, 115,
Transilvania 3, 24, 122, 200.
Tristia 11.
Troia 9.
Turin 120.
Ţigani 153.

V.

Vaillant 108.
Vandal 88.
Vatican 16.
Vendôme piaţa, 18.
Veneţia 69, 121, 130.
Viena (Conferenţa de la) 158, 159, 161, 162, 166, 167, 180
Viena 118, 121, 208.
Vilagos 130.
Villa Marina (Marchizul) 179.
Virgiliu 9.
Vlad V 196.
Vladimirescu Tudor 106.
Voltaire 72.

W.

Waitzen, 145.
Walewski 179, 180.
Walerloo 78.
Wilkinson 33, 41.
Windischgraetz 121.
Wlack sau Wolosk 27.

X.

Xenopol 57, 73, 88.

Y.

Ypsilanti (Alex. şi Const) 33, 44, 50, 89.

Z.

Zallony 43, 53, 57.
Zeltuchin 94.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERIE

INTRODUCERE: Privire generală asupra geografiei Tărilor Daco-Române 3
I. Dacii 9
II. Imperiul Bulgar 23
III. Fanarioţii 30
IV. Principatele şi Europa 61
V. Românii şi Francezii 75
VI. Rusia şi Principatele 82
VII. Ocupaţia Rusească şi Regulamentul Organic 94
VIII. Domniile lui Ghica şi Bibescu . . 104
IX. Revoluţia din 1848 118
X. Intervenţia rusească din 1848. . . 130
XI. Ocupaţia armatei ruseşti . . . 145
XI. Prinţul Ştirbey 152
XIII. Principatele dunărene pe timpul războiului din 1853 173
XIV. Congresul din Paris 179
XV. Armata austriacă în provinciile dunărene 184
XVI. Divanurile legiuitoare 191
XVII. Prinţul străin 202

www.dacoromanica.ro

TIPOGRAFIA M. SAIDMAN, FOLTICENI.

www.dacoromanica.ro